

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

GHID PRIVIND ART. 6

DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL
(aspectul civil)

CONSILIUL EUROPEI

Editorii sau organizațiile care doresc să traducă și/sau să reproducă în întregime sau parțial acest raport, în format tipărit sau electronic (Web) se vor adresa către publishing@echr.coe.int pentru a primi detalii despre modalitățile de autorizare.

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2013

Ghidul poate fi descărcat de la următoarea adresă: www.echr.coe.int (Jurisprudence – Analyse jurisprudentielle – Guides sur la jurisprudence).

Ghidul a fost elaborat de Divizia de Cercetare și nu obligă Curtea. Manuscrisul a fost finalizat la începutul anului 2013 – Referințele la jurisprudență sunt actualizate la data de 1 mai 2013.

CUPRINS

INTRODUCERE	4
I. DOMENIU DE APLICARE: NOȚIUNEA „DREPTURI ȘI OBLIGAȚII CU CARACTER CIVIL”	4
1. <i>Condiții generale de aplicabilitate a art. 6 § 1</i>	4
a) TERMENUL „CONTESTAȚIE”	5
b) EXISTENȚA UNUI DREPT RECUNOSCUT CE POATE FI APĂRAT ÎN JUSTIȚIE ÎN DREPTUL INTERN	6
c) CARACTERUL „CIVIL” AL DREPTULUI	7
d) DREPT CU CARACTER PRIVAT: DIMENSIUNEA PATRIMONIALĂ	8
2. <i>Extinderea la alte tipuri de contestații</i>	8
3. <i>Aplicabilitatea art. 6 unei proceduri diferite de procedura din acțiunea principală</i>	10
4. <i>Materii excluse</i>	11
II. DREPTUL LA O INSTANȚĂ	13
1. <i>Dreptul și accesul la o instanță</i>	13
a) UN DREPT CONCRET ȘI EFECTIV	13
b) LIMITĂRI	14
2. <i>Renunțarea</i>	17
a) PRINCIPIU	17
b) CONDIȚII	17
3. <i>Asistență juridică</i>	17
a) ACORDAREA DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ	17
a) EFICIENȚA ASISTENȚEI JURIDICE ACORDATE	18
III. CERINȚE INSTITUȚIONALE	19
1. <i>Noțiunea de „instanță”</i>	19
a) NOȚIUNE AUTONOMĂ	19
b) GRADUL DE JURISDICȚIE	20
c) CONTROLUL JURISDICȚIEI	20
d) EXECUTAREA HOTĂRĂRILOR JUDECĂTOREȘTI	23
2. <i>Constituirea potrivit legii</i>	25
3. <i>Independență și imparțialitate</i>	26
a) GENERALITĂȚI	26
b) INSTANȚĂ INDEPENDENTĂ	27
c) INSTANȚĂ IMPARȚIALĂ	29
IV. CERINȚE PROCEDURALE	33
1. <i>Echitate</i>	33
a) PRINCIPII GENERALE	33
b) ÎNTINDERE	34
c) INSTANȚA DE AL PATRULEA GRAD	39
d) CONTRADICTORIALITATEA	42

e) EGALITATEA ARMELOR	43
d) ADMINISTRAREA PROBELOR	44
g) MOTIVAREA HOTĂRÂRILOR JUDECĂTOREȘTI	46
2. <i>Publicitate</i>	47
a) ȘEDINȚĂ	47
b) PRONUȚAREA	50
3. <i>Durata</i>	51
a) STABILIREA DURATEI PROCEDURII	51
b) APRECIEREA TERMENULUI REZONABIL	52
INDEX DE HOTĂRĂRI ȘI DECIZII	57

INTRODUCERE

Art. 6 § 1. – Dreptul la un proces echitabil:

„Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî [...] asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil [...] Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță, atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.”

1. Prezentul ghid dorește să ofere practicienilor dreptului clarificări privind cele mai importante hotărâri în materie pronunțate de Curtea de la Strasbourg, din momentul creării sale până în prezent¹. Aceștia vor găsi în ghid principiile-cheie dezvoltate de jurisprudența Curții și precedentele relevante. Au fost selectate hotărârile și deciziile citate: este vorba despre hotărâri și decizii de principiu, importante, recente².

2. Într-adevăr, hotărârile Curții nu servesc doar pentru soluționarea cauzelor în care a fost sesizată, ci, în sens mai larg, pentru a clarifica, proteja și dezvolta normele Convenției și, astfel, pentru a contribui la respectarea, de către state, a angajamentelor pe care și le-au asumat în calitate de părți contractante (*Irlanda împotriva Regatului Unit*, pct. 154). Sistemul instituit de Convenție are ca finalitate să soluționeze, în interesul public, probleme care țin de ordinea publică, ridicând standardele de protecție a drepturilor omului și extinzând jurisprudența din acest domeniu la întreaga comunitate a statelor care sunt părți ale Convenției [*Konstantin Markin împotriva Rusiei* (MC), pct. 89].

I. DOMENIU DE APLICARE: NOȚIUNEA „DREPTURI ȘI OBLIGAȚII CU CARACTER CIVIL”³

Art. 6 § 1

„Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil [...] a cauzei sale, de către o instanță [...], care va hotărî [...] asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil [...]”

1. Condiții generale de aplicabilitate a art. 6 § 1

3. Noțiunea „*drepturi și obligații cu caracter civil*” nu poate fi interpretată doar printr-o trimitere la dreptul intern al statului pârât; este vorba de o noțiune „*autonomă*”, care reiese din Convenție. Art. 6 § 1 se aplică indiferent de calitatea părților sau de natura legislației ce reglementează modul de stabilire a „*contestației*” și a autorității competente să judece (*Georgiadis împotriva Greciei*, pct. 34).

¹ Referințe la jurisprudență actualizate la 1 mai 2013.

² Legăturile către hotărârile și deciziile citate fac trimitere la textul original, în limba engleză sau franceză (cele două limbi oficiale ale Curții). Cititorul este invitat să consulte baza de date [HUDOC](#) privind jurisprudența Curții, care oferă acces la hotărâri și decizii în limba engleză și/sau franceză, precum și la traduceri în aproximativ alte douăzeci de limbi.

³ Este vorba despre o actualizare a părții incluse în „Ghidul cu privire la admisibilitate”.

4. Cu toate acestea, principiul potrivit căruia noțiunile autonome prevăzute în Convenție trebuie să fie interpretate în lumina condițiilor de viață actuale nu autorizează Curtea să interpreteze art. 6 § 1 în sensul că adjectivul „civil”, cu limitele pe care le impune în mod necesar acest adjectiv categoriei „*drepturi și obligații*” căreia i se aplică acest articol, nu ar fi menționat în text [Ferrazzini împotriva Italiei (MC), pct. 30].

5. Aplicabilitatea art. 6 § 1 în materie civilă depinde, în primul rând, de existența unui „litigiu” (în limba engleză, „dispute”). În plus, acesta trebuie să se refere la „*drepturi și obligații*” despre care se poate afirma, cel puțin în mod întemeiat, că sunt recunoscute în dreptul intern. În cele din urmă, aceste „*drepturi și obligații*” trebuie să aibă un „*caracter civil*” în sensul Convenției, deși art. 6 nu le conferă, în sine, niciun conținut material specific în ordinea juridică a statelor contractante (*James și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 81).

a) TERMENUL „CONTESTAȚIE”

6. Este necesar ca termenului „*contestație*” să i se confere o definiție mai degrabă materială decât formală (*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 45). Trebuie să se consacre delimitarea realității astfel cum rezultă din circumstanțele fiecărei cauze, dincolo de aparențe și limbajul folosit [*Gorou împotriva Greciei (nr. 2)* (MC), pct. 29; *Boulois împotriva Luxemburgului* (MC), pct. 92]. Art. 6 nu se aplică unei proceduri necontencioase și unilaterale, rezervată doar cazurilor în care lipsește un litigiu privind drepturi, deci fără interese contradictorii aflate în joc [*Alaverdyan împotriva Armeniei* (dec.), pct. 35].

7. „*Contestația*” trebuie să fie reală și serioasă (*Sporrong și Lönnroth împotriva Suediei*, pct. 81). Această condiție exclude, de exemplu, o acțiune civilă îndreptată împotriva administrației penitenciarelor doar din cauza simplei prezențe în penitenciar a unor deținuți contaminați cu HIV [*Skorobogatykh împotriva Rusiei* (dec.)]. Astfel, Curtea a considerat reală o „*contestație*” într-o cauză privind cererea prin care reclamanta solicita procurorului să formuleze recurs; în fapt, Curtea a apreciat că acest demers făcea parte integrantă din ansamblul procedurii care viza despăgubirea persoanei în cauză, în calitate de parte civilă [*Gorou împotriva Greciei (nr. 2)*, (MC), pct. 35].

8. Contestația poate avea, de asemenea, ca obiect atât existența dreptului, cât și întinderea sa sau modalitățile de exercitare (*Bentham împotriva Țărilor de Jos*, pct. 32). De asemenea, contestația poate să se refere la chestiuni de fapt.

9. Rezultatul procedurii trebuie să fie hotărâtor în mod direct pentru dreptul în cauză [de ex., *Ulyanov împotriva Ucrainei* (dec.)]. În consecință, o legătură neglijabilă sau repercusiuni îndepărtate nu sunt suficiente pentru a putea invoca art. 6 § 1 [*Boulois împotriva Luxemburgului* (MC), pct. 90]. De exemplu, Curtea a considerat că recursul prin care reclamanții au contestat legalitatea prelungirii autorizației de exploatare a unei centrale nucleare nu intra sub incidența art. 6 § 1, legătura dintre decizia de prelungire a autorizației și dreptul reclamanților la protecția vieții, a integrității lor fizice și a bunurilor lor fiind „prea subtilă și îndepărtată”, întrucât persoanele în cauză nu arătaseră că erau personal expuse unui pericol nu doar specific, ci, mai presus de orice, iminent [*Balmer-Schafroth și alții împotriva Elveției*, pct. 40; *Athanassoglou și alții împotriva Elveției* (MC), pct. 46-55; a se vedea, mai recent, *Sdruzeni Jihoceske Matky împotriva Republicii Ceha* (dec.); pentru o acțiune care viza o uzină cu noxe sonore limitate (*Zapletal împotriva Republicii Ceha* (dec.)), sau impactul ecologic ipotetic asupra mediului al funcționării unei uzine de tratare a deșeurilor miniere (*Ivan Atanasov împotriva Bulgariei*, pct. 90-95)]. În mod similar, procedura inițiată de doi funcționari publici pentru a contesta numirea unui coleg nu putea avea decât repercusiuni îndepărtate asupra drepturilor lor cu caracter civil [mai precis, propriul lor drept la o numire, *Revel și Mora împotriva Franței* (dec.)].

10. În schimb, Curtea a hotărât că intrau sub incidența art. 6 § 1 o cauză privind construcția unui baraj care ar fi implicat inundarea satului reclamanților (*Gorraiz Lizarraga și alții împotriva Spaniei*, pct. 46) și o cauză privind acordarea unei autorizații de exploatare a unei mine de aur care utiliza o tehnică de extracție bazată pe cianuri în apropierea satelor reclamanților (*Taşkın și alții împotriva Turciei*, pct. 133; a se vedea, de asemenea, *Zander împotriva Suediei*, pct. 24-25). Mai recent, într-o cauză privind recursul formulat de o asociație locală de protecție a mediului în vederea anulării unui permis de urbanism, Curtea a constatat că există o legătură suficientă între contestație și dreptul revendicat de persoana juridică în cauză, ținând seama, în special, de statutul reclamantei și al membrilor săi fondatori, precum și de scopul limitat din punct de vedere material și geografic urmărit de aceasta (*L'Erablière A.S.B.L. împotriva Belgiei*, pct. 28-30). În plus, procedura de restabilire a capacității juridice a unei persoane este direct hotărâtoare pentru drepturile și obligațiile sale cu caracter civil [*Stanev împotriva Bulgariei* (MC), pct. 233].

b) EXISTENȚA UNUI DREPT RECUNOSCUT CE POATE FI APĂRAT ÎN JUSTIȚIE ÎN DREPTUL INTERN

11. Reclamantul trebuie să poată revendica, într-un mod ce poate fi apărat în justiție, un drept recunoscut de dreptul național [*Masson și Van Zon împotriva Țărilor de Jos*, pct. 48; *Gutfreund împotriva Franței*, pct. 41; *Boulois împotriva Luxemburgului* (MC), pct. 90-94]. Art. 6 nu asigură niciunui „drep” un conținut material specific în ordinea juridică a statelor contractante și, în principiu, Curtea trebuie să facă trimitere la dreptul intern pentru a stabili existența unui drept. Caracterul discreționar sau nediscreționar al puterii de apreciere a autorităților le permite să ia în considerare o măsură solicitată de un reclamant, ceea ce se poate dovedi decisiv. Cu toate acestea, simpla prezență a unui element discreționar în formularea unei dispoziții legale nu exclude, în sine, existența unui drept. Între celelalte criterii de care Curtea poate ține cont figurează recunoașterea de către instanțele interne, în situații similare, a dreptului pretins sau examinarea de către acestea a temeiniciei cererii unui reclamant [*Boulois împotriva Luxemburgului* (MC), pct. 91-101].

12. Curtea poate decide că drepturi precum dreptul la viață, la sănătate, la un mediu sănătos și la respectarea bunurilor sunt recunoscute în dreptul intern [*Athanassoglou și alții împotriva Elveției* (MC), pct. 44].

13. Dreptul în cauză trebuie să aibă o bază legală în ordinea juridică internă (*Szücs împotriva Austriei*, pct. 33).

14. Cu toate acestea, trebuie precizate următoarele: că o persoană având, la nivel intern, o pretenție care poate da naștere unei acțiuni în justiție poate depinde nu doar de conținutul propriu-zis al dreptului cu caracter civil relevant, astfel cum este definit în dreptul național, ci și de existența unor bariere procedurale („procedural bars”), care împiedică sau limitează posibilitățile de sesizare a unei instanțe cu eventuale plângeri (*Fayed împotriva Regatului Unit*, pct. 65). Art. 6 § 1 din Convenție se poate aplica în această ultimă categorie de cauze [*Al-Adsani împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 47; *McElhinney împotriva Irlandei* (MC), pct. 25]. Cu toate acestea, în principiu, nu poate fi aplicabil limitărilor materiale ale unui drept consacrat în temeiul legislației interne [*Roche împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 119]. În fapt, organismele Convenției nu pot crea, prin interpretarea art. 6 § 1, un drept material cu caracter civil care să nu aibă nicio bază legală în statul respectiv (*ibidem*, pct. 117).

15. Pentru a aprecia dacă există un „drep” cu caracter civil și pentru a stabili care este încadrarea – materială sau procedurală – care trebuie aplicată unei restricții, trebuie, înainte de toate, să se țină seama de formularea dispozițiilor dreptului național și de modul în care le-au interpretat instanțele interne (*Masson și Van Zon împotriva Țărilor de Jos*, pct. 49). Dincolo de aparențe, este necesar să se examineze modul în care dreptul intern încadrează o restricție specifică și să se

discearnă realitatea (*Van Droogenbroeck împotriva Belgiei*, pct. 38). În cele din urmă, o hotărâre judecătorească definitivă nu privează neapărat în mod retroactiv capetele de cerere ale reclamantilor de caracterul lor ce poate fi apărat în justiție (*Le Calvez împotriva Franței*, pct. 56). Astfel, sfera limitată de aplicare a controlului judecătoresc al unui act de politică externă (loviturile aeriene ale NATO asupra Serbiei) nu poate priva în mod retroactiv capetele de cerere îndreptate de reclamantii împotriva statului de caracterul lor ce poate fi apărat în justiție, întrucât instanțele interne erau solicitate pentru prima dată să se pronunțe în această privință [*Markovic și alții împotriva Italiei* (MC), pct. 100-102].

16. Aplicând distincția dintre limitări materiale și obstacole procedurale în lumina acestor criterii, Curtea a recunoscut, de exemplu, că intrau sub incidența art. 6 § 1 acțiuni civile pentru neglijență îndreptate împotriva poliției (*Osman împotriva Regatului Unit*) sau împotriva autorităților locale [*Z și alții împotriva Regatului Unit* (MC)] și a examinat dacă o limitare specifică (imunitate penală sau exonerare de răspundere) era proporțională din perspectiva art. 6 § 1. Pe de altă parte, aceasta a afirmat că exonerarea Coroanei de la răspunderea civilă față de membrii forțelor armate reieșea dintr-o limitare materială și că dreptul intern nu recunoștea așadar un „drept” în sensul art. 6 § 1 [*Roche împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 124; a se vedea, de asemenea, *Hotter împotriva Austriei* (dec.) și *Andronikashvili împotriva Georgiei* (dec.)].

17. Curtea a admis că și asociațiile puteau beneficia de protecția art. 6 § 1 atunci când urmăreau să apere drepturile și interesele specifice ale propriilor membri (*Gorraiz Lizarraga și alții împotriva Spaniei*, pct. 45) sau chiar drepturi specifice a căror respectare o puteau revendica în calitate de persoane juridice [precum dreptul „publicului” la informare sau de a lua parte la decizii privind mediul (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox și Mox împotriva Franței* (dec.)], sau atunci când acțiunea asociației nu putea fi considerată *actio popularis* (a se vedea *L'Erablière A.S.B.L. împotriva Belgiei*).

18. Atunci când o legislație prevede anumite condiții de admitere într-o funcție sau profesie, persoana respectivă care îndeplinește aceste condiții deține un drept de acces la funcția sau la profesia în cauză (*De Moor împotriva Belgiei*, pct. 43). De exemplu, în cazul în care un reclamant poate pretinde în mod întemeiat că îndeplinește condițiile stabilite de legislație pentru a fi înregistrat ca medic, se aplică art. 6 [*Chevrol împotriva Franței*, pct. 55; a se vedea, *a contrario*, *Bouilloc împotriva Franței* (dec.)]. În orice caz, atunci când legalitatea unei proceduri privind un drept cu caracter civil poate face obiectul unei căi de atac, care a fost exercitată de reclamant, trebuie să se concluzioneze că a fost formulată o „contestație” referitoare la un „drept cu caracter civil”, chiar dacă autoritățile interne au constatat în cele din urmă că reclamantul nu îndeplinea condițiile necesare (de exemplu, dreptul de a continua specializarea în medicină pe care reclamanta o obținuse în străinătate: *Kök împotriva Turciei*, pct. 37).

c) CARACTERUL „CIVIL” AL DREPTULUI

19. Considerarea unui drept ca având sau nu caracter civil în lumina Convenției se stabilește nu în funcție de încadrarea juridică, ci de conținutul material și de efectele pe care i le conferă dreptul intern al statului respectiv. Curtea, în exercitarea controlului său, trebuie să țină cont și de obiectul și scopul Convenției, precum și de sistemele de drept intern ale celorlalte state contractante (*König împotriva Germaniei*, pct. 89).

20. În principiu, aplicabilitatea art. 6 § 1 unor litigii între persoane private care sunt calificate drept civile în dreptul intern nu generează controverse în fața Curții (pentru o cauză privind o separare de drept, *Airey împotriva Irlandei*, pct. 21).

d) DREPTUL CU CARACTER PRIVAT: DIMENSIUNEA PATRIMONIALĂ

21. Curtea consideră că intră în domeniul de aplicare a art. 6 § 1 procedurile care, potrivit dreptului intern, țin de competența „dreptului public” și al căror rezultat este decisiv pentru drepturi și obligații cu caracter privat. Aceste proceduri se pot referi, de exemplu, la autorizația de a vinde un teren (*Ringeisen împotriva Austriei*, pct. 94), exploatarea unei clinici private (*König împotriva Germaniei*, pct. 94-95), o autorizație de construcție (a se vedea, de exemplu, *Sporrong și Lönnroth împotriva Suediei*, pct. 79), proprietatea și folosirea unui așezământ religios (*Parohia Greco-Catolică Sâmbăta Bihor împotriva României*, pct. 65), o autorizație administrativă privind condițiile de exercitare a unei activități (*Bentham împotriva Țărilor de Jos*, pct. 36) sau o licență de comercializare a băuturilor alcoolice (*Tre Traktörer Aktiebolag împotriva Suediei*, pct. 43) sau un litigiu având drept scop plata de compensații în caz de boală sau accident de muncă (*Chaudet împotriva Franței*, pct. 30).

22. În mod similar, art. 6 se aplică procedurilor disciplinare desfășurate în fața unor organisme profesionale și în care este vorba despre dreptul de a practica profesia [*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei; Philis împotriva Greciei (nr. 2)*, pct. 45], unei acțiuni împotriva statului pentru neglijență (*X. împotriva Franței*), unei acțiuni în anularea unei decizii administrative care aduce atingere drepturilor reclamantului (*De Geouffre de la Pradelle împotriva Franței*), unei proceduri administrative privind interdicția de a pescui în zone aparținând reclamanților (*Alatulkkila și alții împotriva Finlandei*, pct. 49) și unei proceduri de vânzare prin licitație publică în care este vorba despre un drept cu caracter civil – precum dreptul de a nu face obiectul unei discriminări întemeiate pe convingerile religioase sau pe opiniile politice cu ocazia prezentării ofertelor pentru contracte de lucrări publice [*Tinnelly & Sons Ltd și alții și McElduff și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 61; a se vedea, *a contrario*, *I.T.C. Ltd împotriva Maltei* (dec.)].

23. Art. 6 § 1 este aplicabil unei plângeri cu constituire de parte civilă [*Perez împotriva Franței* (MC), pct. 70-71], cu excepția cazului în care acțiunea civilă inițiată are doar scop punitiv sau este făcută cu titlu de răzbunare personală [*Sigalas împotriva Greciei*, pct. 29; *Mihova împotriva Italiei* (dec.)]. Convenția nu conferă, în sine, dreptul de a începe urmărirea penală sau condamnarea penală a unor terți. Pentru a intra sub incidența Convenției, un astfel de drept trebuie în mod imperativ să fie însoțit de exercitarea de către victimă a dreptului său de a intenta acțiunea de natură civilă pe care i-o pune la dispoziție dreptul intern, chiar dacă o astfel de acțiune ar urmări obținerea unei reparații simbolice sau protejarea unui drept cu caracter civil, cum ar fi, de exemplu, dreptul de a se bucura de o „*bună reputație*” [*Perez împotriva Franței* (MC), pct. 70; a se vedea, de asemenea, pentru o sumă simbolică, *Gorou împotriva Greciei (nr. 2)* (MC), pct. 24]. Prin urmare, art. 6 se aplică unei proceduri cu constituire de parte civilă din momentul în care persoana se constituie ca parte civilă, cu excepția cazului în care persoana în cauză a renunțat în mod neechivoc la dreptul de a obține o despăgubire.

24. De asemenea, art. 6 § 1 se aplică unei acțiuni civile în despăgubire, pentru rele tratamente despre care se susține că au fost comise de agenți ai statului (*Aksoy împotriva Turciei*, pct. 92).

2. Extinderea la alte tipuri de contestații

25. Curtea a decis că art. 6 § 1 este aplicabil contestațiilor legate de chestiuni sociale, în special procedurilor privind concedierea unui angajat de către o societate privată (*Buchholz împotriva Germaniei*), procedurii având ca obiect acordarea unor prestații de asigurări sociale (*Feldbrugge împotriva Țărilor de Jos*) sau unor alocații de ajutor social, chiar și în cadrul unui regim necontributiv (*Salesi împotriva Italiei*) și unei proceduri privind obligația de a plăti cotizații de securitate socială (*Schouten și Meldrum împotriva Țărilor de Jos*) [în privința contestării de către angajator a faptului de a recunoaște boala profesională a unui angajat, cf. deciziei *Eternit împotriva Franței* (dec.), pct. 32]. În aceste cauze, Curtea a considerat că elementele de drept

privat aveau prioritate asupra celor de drept public. În plus, Curtea a hotărât că existau asemănări între dreptul la alocații de ajutor social și dreptul la despăgubiri pentru persecuții naziste din partea unei fundații private (*Woś împotriva Poloniei*, pct. 76).

26. Contestațiile privind funcționarii publici se încadrează, în principiu, în domeniul de aplicare a art. 6 § 1. În hotărârea *Pellegrin împotriva Franței* (MC), pct. 64-71, Curtea a adoptat un criteriu „funcțional”. În hotărârea *Vilho Eskelinen și alții împotriva Finlandei* (MC), pct. 50-62, Curtea a decis să adopte o nouă abordare. Principiul actual este că va exista prezumția conform căreia art. 6 este aplicabil, iar statul pârât are sarcina să demonstreze, în primul rând, că, potrivit dreptului intern, un reclamant care este funcționar public nu are dreptul de acces la instanță și, în al doilea rând, că excluderea drepturilor garantate la art. 6 este întemeiată în privința funcționarului respectiv (a se vedea, în special, pct. 62). În cazul în care reclamantul a avut acces la o instanță în temeiul dreptului național, art. 6 este aplicabil (chiar și în cazul ofițerilor militari activi și cererilor acestora în fața instanțelor militare; a se vedea, în acest sens, *Pridatchenko și alții împotriva Rusiei*, pct. 47). O instanță nejudiciară potrivit dreptului intern poate fi considerată „instanță” în sensul material al termenului, în cazul în care exercită, fără îndoială, o funcție jurisdicțională (*Oleksandr Volkov împotriva Ucrainei*, pct. 88-91). În ceea ce privește al doilea criteriu, excluderea trebuie să fie justificată de „motive obiective în interesul statului”, ceea ce obligă statul să demonstreze că obiectul litigiului în cauză este legat de exercitarea autorității publice sau ridică o problemă privind legătura specială dintre funcționarul public și stat. Astfel, nu există, în principiu, nicio justificare pentru excluderea din cadrul garanțiilor oferite de art. 6 a litigiilor de muncă obișnuite – precum cele referitoare la salariu, la indemnizare sau la alte drepturi similare – pe baza caracterului special al relației dintre funcționarul respectiv și statul în cauză [a se vedea, de exemplu, un litigiu privind dreptul personalului din cadrul serviciilor de poliție la o indemnizație specială în cauza *Vilho Eskelinen și alții împotriva Finlandei* (MC)]. În lumina criteriilor stabilite în *Vilho Eskelinen și alții împotriva Finlandei*, Curtea a declarat art. 6 § 1 aplicabil procedurii împotriva concedierii abuzive, inițiate de o angajată a unei ambasade [secretară și centralistă la Ambasada Poloniei, a se vedea *Cudak împotriva Lituaniei* (MC), pct. 44-47] și, în același sens, în cazul unui contabil șef – *Sabeh El Leil împotriva Franței* (MC), pct. 39), al unui comisar de poliție (*Šikić împotriva Croației*, pct. 18-20), sau al unui ofițer trimis în fața instanțelor militare (*Vasilchenko împotriva Rusiei*, pct. 34-36), unei proceduri privind dreptul de a obține un post de asistent parlamentar (*Savino și alții împotriva Italiei*), unei proceduri disciplinare împotriva unui judecător (*Olujić împotriva Croației*), unei acțiuni a unui procuror împotriva unei decizii prezidențiale de a fi transferat [*Zalli împotriva Albaniei* (dec.) și celelalte referințe citate], precum și unei proceduri privind cariera profesională a unui angajat vamal (dreptul de a concura pentru o promovare internă, *Fiume împotriva Italiei*, pct. 33-36).

27. Litigiile prezentate în fața unei instanțe constituționale pot, de asemenea, să intre sub incidența art. 6, în cazul în care procedura constituțională are o incidență decisivă asupra rezultatului litigiului (cu privire la un drept „cu caracter civil”) în fața instanțelor ordinare (*Ruiz-Mateos împotriva Spaniei*). Nu același este cazul contestațiilor legate de un decret prezidențial de acordare a cetățeniei unui terț cu titlu excepțional sau prin care se încearcă să se determine dacă poate fi constatată încălcarea jurământului de către președinte, întrucât nu se referă la drepturi și obligații cu caracter civil [*Paksas împotriva Lituaniei* (MC), pct. 65-66]. Criteriile de aplicare a art. 6 § 1 în cazul unei măsuri provizorii se extind asupra Curții Constituționale (*Kübler împotriva Germaniei*, pct. 47-48).

28. În sfârșit, art. 6 este aplicabil și altor aspecte care nu au caracter strict patrimonial, precum aspecte de mediu, în privința cărora pot fi introduse contestații privind dreptul la viață, la sănătate sau la un mediu sănătos (*Taşkın și alții împotriva Turciei*), plasamentul copiilor într-un centru de primire (*McMichael împotriva Regatului Unit*), modalitățile de școlarizare ale copiilor (*Elles și alții împotriva Elveției*, pct. 21-23), dreptul de a fi stabilită paternitatea [*Alaverdyan împotriva*

Armeniei (dec.), pct. 33], dreptul la libertate [Laidin împotriva Franței (nr. 2.)], condițiile de detenție a prizonierilor – de exemplu, litigiile privind limitările la care sunt supuși deținuții care se află în regim de maximă siguranță [*Enea împotriva Italiei* (MC), pct. 97-107], sau într-o celulă de maximă siguranță (*Stegărescu și Bahrin împotriva Portugaliei*) sau o procedură disciplinară rezultând în limitări ale dreptului de vizită al membrilor familiei în penitenciar (*Gülmez împotriva Turciei*, pct. 30) sau alte limitări de acest gen (*Ganci împotriva Italiei*, pct. 25), dreptul de a beneficia de o bună reputație (*Helmerts împotriva Suediei*), dreptul de acces la documente administrative [*Loiseau împotriva Franței* (dec.)], sau o acțiune împotriva înregistrării în fișierele poliției, prin care este afectat dreptul la reputație, dreptul la protecția bunurilor și dreptul la posibilitatea de a găsi un loc de muncă pentru a-și trăi existența (*Pocius împotriva Lituaniei*, pct. 38-46, și *Užkauskas împotriva Lituaniei*, pct. 32-40), dreptul de a face parte dintr-o asociație [*Sakellaropoulos împotriva Greciei* (dec.) – în mod similar, o procedură legată de existența legală a unei asociații se referă la drepturile cu caracter civil ale acesteia, chiar și în raport cu legislația internă, problema libertății de asociere ține de domeniul dreptului public (*APEH Üldözötteinek Szövetsége și alții împotriva Ungariei*, pct. 34-35.) – și, în cele din urmă, dreptul de a urma studii postuniversitare (*Emine Araç împotriva Turciei*, pct. 18-25), cu atât mai mult în cazul învățământului primar [*Oršuš și alții împotriva Croației* (MC), pct. 104]. Art. 6 se extinde astfel la proceduri care pot avea, fără îndoială, un reperкусиuni directe și semnificative asupra vieții private a individului (*Alexander împotriva Portugaliei*, pct. 51 și 54).

3. Aplicabilitatea art. 6 unei proceduri diferite de procedura din acțiunea principală

29. Procedurile preliminare precum procedura ordonanței președințiale nu se „pronunță” de regulă cu privire la contestații privind drepturi sau obligații cu caracter civil și nu beneficiază, prin urmare, în mod normal, de protecția art. 6 [a se vedea, mai ales, *Verlagsgruppe News GMBH împotriva Austriei* (dec.) și *Libert împotriva Belgiei* (dec.)]. Cu toate acestea, Curtea s-a îndepărtat recent de jurisprudența sa anterioară, pentru a adopta o nouă abordare.

30. În hotărârea *Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 83-86, a stabilit că aplicabilitatea art. 6 în cazul măsurilor provizorii depinde de respectarea anumitor condiții. În primul rând, dreptul respectiv, atât în procedura din acțiunea principală, cât și în procedura in joncțiunii, trebuie să aibă „caracter civil” în sensul Convenției. În al doilea rând, natura, obiectul și scopul măsurii provizorii, precum și efectele acesteia asupra dreptului la care face referire trebuie examinate cu atenție. Ori de câte ori o măsură provizorie este considerată decisivă pentru a stabili dreptul sau obligația cu caracter civil la care face referire, indiferent de durata pe parcursul căreia a fost în vigoare, art. 6 va fi aplicabil.

31. O încheiere interlocutorie poate fi comparată cu măsuri și proceduri provizorii sau asiguratorii și, prin urmare, se aplică aceleași criterii pentru a stabili dacă art. 6 este aplicabil sub aspect civil (*Mercieca și alții împotriva Maltei*, pct. 35).

32. Tot cu referire la principiile din hotărârea *Micallef împotriva Maltei* (MC), art. 6 poate fi aplicabil suspendării unei proceduri de executare, potrivit criteriilor citate anterior (*Central Mediterranean Development Corporation Limited împotriva Maltei* (nr. 2), pct. 21-23).

33. Art. 6 este aplicabil unei proceduri provizorii care are același obiect cu procedura din acțiunea principală pendinte, în cazul în care ordonanța președințială este executorie de îndată și se pronunță asupra aceluiași drept (*RTBF împotriva Belgiei*, pct. 64-65).

34. Procedurile penale și civile consecutive: în cazul în care dreptul intern al unui stat prevede o procedură care constă în două etape – prima în care instanța se pronunță cu privire la existența dreptului la daune-interese, iar a doua în care aceasta stabilește cuantumul despăgubirii – este rezonabil, în sensul art. 6 § 1, să se considere că dreptul cu caracter civil nu devine „determinat”

decât odată cu precizarea sumei respective: a determina un drept înseamnă a se pronunța nu doar cu privire la existența sa, ci și cu privire la întinderea și modalitățile sale de exercitare, ceea ce include în mod evident și valoarea despăgubirilor (*Torri împotriva Italiei*, pct. 19).

35. Executarea hotărârilor judecătorești. art. 6 § 1 se aplică în toate etapele procedurilor judiciare în care se hotărăște asupra „*contestațiilor privind drepturi și obligații cu caracter civil*”, fără să poată fi excluse etapele ulterioare hotărârilor pe fond. Executarea unei sentințe sau decizii, indiferent de gradul de jurisdicție, trebuie așadar să fie considerată ca făcând parte integrantă din „*proces*”, în sensul art. 6 (*Hornsby împotriva Greciei*, 19 martie 1997, pct. 40; *Romanczyk împotriva Franței*, pct. 53, în ceea ce privește executarea unei hotărâri care autorizează recuperarea unei creanțe alimentare). Indiferent de aplicabilitatea art. 6 în cazul procedurii inițiale, nu este absolut necesar ca titlul executoriu prin care este soluționată o contestație privind drepturi cu caracter civil să rezulte dintr-o procedură căreia i se aplică art. 6 (*Buj împotriva Croației*, pct. 19). Încuviințarea de *exequatur* a unei ordonanțe de confiscare, pronunțate de o instanță străină, intră în domeniul de aplicare a art. 6 doar sub aspect civil [*Saccoccia împotriva Austriei* (dec.)].

36. Cereri de redeschidere a procedurii: art. 6 nu este aplicabil în cazul procedurii în care este examinată o cerere de revizuire a unui proces civil care s-a finalizat printr-o hotărâre definitivă (*Sablon împotriva Belgiei*, pct. 86). Acest raționament este valabil și pentru o cerere de revizuire formulată în urma unei hotărâri a Curții finalizate cu o concluzie de încălcare [*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) împotriva Elveției (nr. 2)* (MC), pct. 24]. Există un caz excepțional în care o procedură de revizuire, numită astfel în ordinea juridică internă, reprezintă singura cale legală internă pentru a soluționa încălcarea intereselor civile, astfel încât rezultatul acesteia să fie considerat decisiv pentru „*drepturile și obligațiile cu caracter civil*” ale reclamantului (*Melis împotriva Greciei*, pct. 19-20).

37. Art. 6 a fost declarat aplicabil unei proceduri de terță opoziție care a avut un impact direct asupra drepturilor și obligațiilor civile ale reclamantilor [*Kakamoukas și alții împotriva Greciei* (MC), pct. 32].

4. Materii excluse

38. Faptul de a demonstra că un litigiu are un caracter „*patrimonial*” nu este în sine suficient pentru a genera aplicabilitatea art. 6 § 1 sub aspect civil [*Ferrazzini împotriva Italiei* (MC), § 25].

39. Procedurile fiscale sunt incluse în materiile care se află în afara sferei de aplicare a art. 6: materia fiscală aparține în continuare nucleului solid al prerogativelor autorității publice, caracterul public al raportului dintre contribuabil și comunitate rămânând predominant [*ibidem*, pct. 29]. Este, de asemenea, exclusă procedura ordonanței președințiale în legătură cu plata drepturilor vamale [*Emesa Sugar N.V. împotriva Țărilor de Jos* (dec.)].

40. Situația este similară, în materie de imigrare, pentru intrarea, șederea și expulzarea străinilor, în ceea ce privește procedurile de acordare a azilului sau expulzării (cerere de anulare a unui ordin de expulzare – *Maaouia împotriva Franței* (MC), pct. 38); extrădare – *Peñafiel Salgado împotriva Spaniei* (dec.) și *Mamatkulov și Askarov împotriva Turciei* (MC), pct. 81-83); o acțiune în daune-interese formulată de un solicitant de azil ca urmare a refuzului de a i se acorda azilul – *Panjeheighalehei împotriva Danemarcei* (dec.)], în ciuda posibilelor consecințe grave pentru viața privată sau de familie sau pentru perspectivele de angajare. Inaplicabilitatea se extinde asupra includerii unui resortisant străin în fișierele sistemului de informații al Acordului Schengen [*Dalea împotriva Franței* (dec.)]. Dreptul la un pașaport și dreptul la cetățenie nu sunt drepturi cu caracter civil în sensul art. 6 [*Smirnov împotriva Rusiei* (dec.)]. Cu toate acestea, dreptul unui resortisant străin de a solicita un permis de muncă poate intra sub incidența art. 6, atât în ceea ce privește angajatorul, cât și solicitantul, chiar dacă, potrivit dreptului intern, cel din

urmă nu are calitatea de a solicita permisul, sub rezerva faptului că există doar un obstacol procedural care nu are nicio incidență asupra esenței dreptului (*Jurisc și Collegium Mehrerau împotriva Austriei*, pct. 54-62).

41. Potrivit hotărârii *Vilho Eskelinen și alții împotriva Finlandei* (MC), litigiile privind funcționarii publici nu intră sub incidența art. 6 *atunci când* sunt îndeplinite două criterii: dreptul intern să fi exclus în mod expres accesul la o instanță pentru postul sau categoria de salariați în cauză; această derogare trebuie să se bazeze pe motive obiective legate de interesul statului (pct. 62). Este cazul unui soldat exclus din armată din motive disciplinare, care nu poate contesta decizia de revocare în fața instanțelor și a cărui „*legătură specială de încredere și de loialitate*” între acesta și stat a fost pusă în discuție [*Suküt împotriva Turciei* (dec.)]. Pentru ca excluderea să fie justificată, nu este suficient ca statul să demonstreze că funcționarul în cauză participă la exercitarea puterii publice sau că există – pentru a relua termenii folosiți de Curte în hotărârea *Pellegrin* – o „*legătură specială de încredere și de loialitate*” între persoana în cauză și statul angajator. De asemenea, trebuie ca statul să arate că obiectul litigiului este legat de exercitarea autorității de stat sau să pună în discuție legătura specială citată anterior. În principiu, nimic nu justifică sustragerea conflictelor obișnuite de la locul de muncă de la garanțiile art. 6 § 1 – de exemplu cele legate de plata salariului, a unei indemnizații sau alte drepturi de acest gen – pe motivul existenței unui caracter special al relației dintre funcționarul în cauză și statul respectiv [*Vilho Eskelinen și alții împotriva Finlandei* (MC), pct. 62].

42. În cele din urmă, drepturile politice precum dreptul de a candida și dreptul de a-și continua mandatul (litigiu electoral: *Pierre-Bloch împotriva Franței*, pct. 50), dreptul la pensie în calitate de fost deputat [*Papon împotriva Franței* (dec.)], sau dreptul unui partid politic de a se angaja în activități politice [pentru cazul referitor la dizolvarea unui partid: *Refah Partisi (Partidul Prosperității) și alții împotriva Turciei* (dec.)] nu pot fi considerate drepturi civile în sensul art. 6 § 1. În mod similar, procedura în cadrul căreia unei organizații neguvernamentale responsabile cu observarea alegerilor legislative i-a fost refuzat accesul la documente care nu includeau informații referitoare la reclamant nu intră în domeniul de aplicare a art. 6 § 1 [*Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb împotriva Armeniei* (dec.)].

43. În plus, Curtea a reafirmat recent că dreptul de a lua în considerare aspecte discutate în ședință publică nu are un caracter civil (*Mackay și BBC Scotland împotriva Regatului Unit*, pct. 20-22).

44. Concluzie: Atunci când există o „*contestație privind drepturi și obligații cu caracter civil*”, astfel, cum este definită potrivit criteriilor menționate mai sus, art. 6 § 1 garantează fiecărui justițiabil dreptul ca această contestație să fie prezentată în fața unei instanțe. Acest articol consacră astfel „*dreptul la instanță*”, între care dreptul de acces, și anume dreptul de a sesiza instanța în materie civilă, nu constituie decât un aspect. La acesta se adaugă garanțiile prevăzute de art. 6 § 1 în ceea ce privește organizarea și compunerea instanței și în ceea ce privește desfășurarea procedurii. Ansamblul formează, pe scurt, dreptul la un „*proces echitabil*” (*Golder împotriva Regatului Unit*, pct. 36).

II. DREPTUL LA O INSTANȚĂ

Art. 6 § 1

„Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî [...] asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil [...]

1. Dreptul și accesul la o instanță

45. Dreptul la un proces echitabil, garantat de art. 6 § 1, trebuie interpretat în lumina principiului supremației dreptului, care presupune existența unei căi legale efective care să permită revendicarea drepturilor civile (*Beles și alții împotriva Republicii Cehe*, pct. 49).

Fiecare justițiabil are dreptul să prezinte în fața unei instanțe orice contestație referitoare la „drepturile și obligațiile sale cu caracter civil”. Astfel, art. 6 § 1 consacră „dreptul la instanță”, între care dreptul de acces, și anume dreptul de a sesiza instanța în materie civilă, constituie un aspect (*Golder împotriva Regatului Unit*, pct. 36). „Dreptul la instanță”, la fel ca și dreptul de acces, nu are un caracter absolut: drepturile pot da naștere la limitări, dar nu pot restricționa accesul liber al unui individ într-un mod sau până la un punct astfel încât dreptul să fie afectat în însăși esența sa [*Philis împotriva Greciei*, pct. 59; *De Geouffre de la Pradelle împotriva Franței*, pct. 28; și *Stanev împotriva Bulgariei* (MC), pct. 229].⁴

a) UN DREPT CONCRET ȘI EFECTIV

46. Dreptul de acces la instanță trebuie să fie „concret și efectiv” (*Bellet împotriva Franței*, pct. 38). Efectivitatea dreptului de acces impune ca un individ „să beneficieze de o posibilitate clară și concretă de a contesta un act ce constituie o ingerință în drepturile sale” [*Bellet împotriva Franței*, pct. 36; *Nunes Dias împotriva Portugaliei* (dec.) în privința normelor privind citarea de a compărea în instanță]. Legislația referitoare la formalitățile și termenele care trebuie respectate pentru a formula un recurs vizează asigurarea bunei administrări a justiției și respectarea, în special, a principiului securității juridice (*Cañete de Goñi împotriva Spaniei*, pct. 36). Astfel, reglementarea în cauză sau aplicarea acesteia nu trebuie să împiedice justițiabilul să se prevaleze de o cale de atac disponibilă [*Miragall Escolano și alții împotriva Spaniei*, *Zvolsky și Zvolska împotriva Republicii Cehe*, pct. 51].

47. În circumstanțele specifice ale unei cauze, acest caracter concret și efectiv poate fi limitat, de exemplu:

- de costul prohibitiv al procedurilor în raport cu capacitatea financiară a justițiabilului:
  - suma excesivă a garanției pentru o plângere cu constituire de o parte civilă (*Ait Mouhoub împotriva Franței*, pct. 57-58 – a se vedea, de asemenea, *Garcia Manibardo împotriva Spaniei*, pct. 38-45);
  - cheltuielile de judecată prea mari [*Kreuz împotriva Poloniei* (nr. 1), pct. 60-67; *Podbielski și PPU Polpure împotriva Poloniei*, pct. 65-66; *Weissman și alții împotriva României*, pct. 42; a contrario, *Reuther împotriva Germaniei* (dec.)];
- de probleme legate de termene:

⁴ A se vedea, de asemenea, partea *Echitate*.

- termen aplicabil în materie de recurs care duce la declararea inadmisibilității acestuia (*Melnyk împotriva Ucrainei*, pct. 26).
  - Atunci când „faptul de a invoca prescrierea în fața părților interesate într-un stadiu avansat al procedurilor – pe care reclamanții le-au continuat cu bună-credință și într-un ritm suficient susținut – i-a privat în mod definitiv de orice posibilitate de a-și exercita drepturile” (*Yagtzilar și alții împotriva Greciei*, pct. 27);
- de existența unor bariere procedurale care împiedică sau limitează posibilitățile de a sesiza o instanță:
- O interpretare deosebit de riguroasă dată de instanțele interne unei norme de procedură (formalism excesiv) îi poate priva pe reclamanți de dreptul de acces la un tribunal (*Perez de Rada Cavanilles împotriva Spaniei*, pct. 49; *Miragall Escolano și alții împotriva Spaniei*, pct. 38; S.A. „*Sotiris și Nikos Koutras ATTEE*” împotriva Greciei, pct. 20; *Beles și alții împotriva Republicii Cehe*, pct. 50; *RTBF împotriva Belgiei*, pct. 71, 72, 74);
  - Cerințele legate de executarea unei decizii anterioare ar putea limita dreptul de acces la instanță, de exemplu, atunci când precaritatea situației financiare a reclamantului exclude chiar de la început executarea condamnărilor pronunțate anterior de instanță [*Annoni di Gussola și alții împotriva Franței*, pct. 56; a se compara cu *Arvanitakis împotriva Franței* (dec.)].
  - Normele de procedură împiedică anumiți subiecți de drept să aibă calitate procesuală (*Sfintele Mânăstiri împotriva Greciei*, pct. 83, *Philis împotriva Greciei*, pct. 65; a se vedea, de asemenea, *Lupaș și alții împotriva României (nr. 1)*, pct. 64-67; pentru persoane majore aflate în incapacitate: *Stanev împotriva Bulgariei (MC)*, pct. 241-245)⁵.
- În schimb, tot în ceea ce privește formalismul, condițiile de admisibilitate ale unui recurs ar putea fi mai stricte decât pentru un apel. Având în vedere specificitatea instanței de recurs, se poate admite că un formalism mai mare poate însoți procedura prezentată în fața sa, în special atunci când procedura recursului urmează examinării cauzei de către o instanță de prim grad, apoi de către o instanță de apel, ambele beneficiind de deplină jurisdicție (*Levages Prestations Services împotriva Franței*, pct. 44-48; *Brualla Gomez de la Torre împotriva Spaniei*, pct. 34-39).

48. În plus, dreptul la o instanță include nu numai dreptul de a iniția o acțiune, ci și dreptul la soluționarea juridică a litigiului (*Kutic împotriva Croației*, pct. 25 și 32, în ceea ce privește suspendarea procedurilor; *Ačimovič împotriva Croației*, pct. 41; *Beneficio Cappella Paolini împotriva San Marino*, pct. 29, cu privire la o denegare de justiție). Dreptul la instanță poate fi de asemenea încălcat în cazul nerespectării de către instanță a termenului legal, atunci când se pronunță asupra unui recurs împotriva unor decizii succesive cu durată limitată (*Musumeci împotriva Italiei*, pct. 41-43) sau în lipsa vreunei decizii (*Ganci împotriva Italiei*, pct. 31). „Dreptul la instanță” acoperă, de asemenea, executarea hotărârilor⁶.

b) LIMITĂRI

⁵ A se vedea, de asemenea, partea *Ajutor jurisdicțional*.

⁶ A se vedea, de asemenea, partea *Executarea hotărârilor*.

49. Dreptul de acces la instanțe nu este absolut. Există limitări implicit admise [*Golder împotriva Regatului Unit*, pct. 38; *Stanev împotriva Bulgariei* (MC), pct. 230]. Acest este în special cazul condițiilor de admisibilitate a unui recurs, întrucât prin însăși natura sa necesită o reglementare din partea statului, care se bucură în această privință de o anumită marjă de apreciere (*Luordo împotriva Italiei*, pct. 85).

50. Totuși, aceste limitări nu pot restrânge accesul liber pentru un individ într-o asemenea măsură sau până la un punct încât să fie afectată însăși esența dreptului de acces. În plus, limitările nu sunt în acord cu art. 6 § 1 din Convenție decât dacă urmăresc un „scop legitim” și dacă există un „raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul vizat” [*Ashingdane împotriva Regatului Unit*, pct. 57; *Fayed împotriva Regatului Unit*, pct. 65; *Markovic și alții împotriva Italiei* (MC), pct. 99].

51. Dreptul de acces la o instanță poate fi astfel supus, în anumite circumstanțe, unor *restricții legitime*, cum ar fi termenele legale pentru prescripție (*Stubbings și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 51-52), ordinele care stabilesc plata unei cauțiuni pentru garantarea cheltuielilor de judecată (*Tolstoi Miloslavsky împotriva Regatului Unit*, pct. 62-67), cerința privind reprezentarea (*R.P. și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 63-67).

52. În cazul în care accesul la instanță este restricționat prin lege sau în fapt, Curtea examinează dacă restricția atinge fondul dreptului și, în special, dacă urmărește un scop legitim și dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul vizat: *Ashingdane împotriva Regatului Unit*, pct. 57. În cazul în care restricția este compatibilă cu principiile stabilite, nu rezultă nicio încălcare a art. 6 § 1.

53. *Imunitatea de jurisdicție a organizațiilor internaționale* în fața instanțelor naționale: această regulă a Convenției – care urmărește un scop legitim [*Waite și Kennedy împotriva Germaniei* (MC), pct. 63] – nu este admisibilă în temeiul art. 6 § 1 decât dacă restricția pe care o creează nu este disproporționată. Astfel, este compatibilă în cazul în care justițiabilii dispun de alte căi rezonabile pentru le fi protejate în mod eficient drepturile garantate de Convenție [*Waite și Kennedy împotriva Germaniei* (MC), pct. 68-74; *Prințul Hans-Adam II de Liechtenstein împotriva Germaniei* (MC), pct. 48; *Chapman împotriva Belgiei* (dec.), pct. 51-56].

54. *Imunitatea statelor*: regula imunității statelor este în general admisă de comunitatea națiunilor. Măsurile luate de un stat membru care reflectă normele de drept internațional general recunoscute în materie de imunitate a statelor nu constituie în mod automat restricționări disproporționate ale dreptului de acces la o instanță [*Fogarty împotriva Regatului Unit* (MC) pct. 36; *McElhinney împotriva Irlandei* (MC), pct. 37; *Sabeh El Leil împotriva Franței* (MC), pct. 49].

- *Imunitatea de jurisdicție a statelor*: În cazurile în care aplicarea principiului imunității de jurisdicție a statului împiedică exercitarea dreptului de acces la justiție, trebuie analizat dacă circumstanțele cauzei justifică o astfel de restricție. Aceasta trebuie să urmărească un scop legitim și să fie proporțională cu acest scop [*Cudak împotriva Lituaniei* (MC), pct. 59; *Sabeh El Leil împotriva Franței* (MC), pct. 51-54]. Acordarea imunității suverane unui stat în cadrul procedurilor civile urmărește „scopul legitim” de a respecta dreptul internațional, pentru a favoriza buna înțelegere și bunele relații între state [*Fogarty împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 34; *Al-Adsani împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 54; *Treska împotriva Albaniei și Italiei* (dec.)]. În ceea ce privește proporționalitatea măsurilor luate în fiecare cauză, aceasta poate aduce atingere însuși fondului dreptului justițiabilului de a avea acces la instanță [*Cudak împotriva Lituaniei* (MC), pct. 74; *Sabeh El Leil împotriva Franței* (MC), pct. 67] sau de a nu avea acces la instanță (*Al-Adsani împotriva*

Regatului Unit (MC), pct. 67; *Fogarty împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 39; *McElhinney împotriva Irlandei* (MC), pct. 38].

Imunitatea de jurisdicție a statelor a cunoscut limitări legate de evoluția dreptului internațional cutumiar: astfel, regula imunității nu se poate aplica pentru contractele de muncă încheiate între un stat și personalul misiunilor sale diplomatice în străinătate, în afara excepțiilor enumerate în mod limitativ [*Sabeh El Leil împotriva Franței* (MC), pct. 53-54 și pct. 57-58]. Poate exista, de asemenea, o imunitate limitată în ceea ce privește tranzacțiile comerciale realizate între un stat și o persoană fizică străină (*Oleynikov împotriva Rusiei*, pct. 61 și 66). Pe de altă parte, Curtea a constatat, în 2001, că, deși părea să existe în dreptul internațional și comparat o tendință de a limita imunitatea statelor în cazul prejudiciilor materiale cauzate de un act sau de o omisiune survenită în statul forului, această practică nu a fost în niciun caz universală [*McElhinney împotriva Irlandei* (MC), pct. 38].

- Imunitatea de *executare* a statului nu este, în sine, contrară art. 6 § 1. Curtea a constatat, în 2005, ca toate textele juridice internaționale care tratează imunitatea statelor consacră principiul general potrivit căruia statele străine se bucură, sub rezerva anumitor excepții strict delimitate, de imunitatea de executare pe teritoriul statului forului [*Manoilescu și Dobrescu împotriva României și Rusiei* (dec.), pct. 73]. Cu titlu ilustrativ, Curtea a decis, în 2002: „deși instanțele elene au condamnat guvernul german la plata de daune-interese reclamantilor, acest fapt nu implică în mod necesar obligația statului elen de a le garanta reclamantilor recuperarea creanțelor lor, printr-o procedură de executare pe teritoriul elen” [*Kalogeropoulou și alții împotriva Greciei și Germaniei* (dec.)]. Aceste decizii se aplică în raport cu statutul dreptului internațional ce prevalează la momentul respectiv și nu exclud dezvoltarea ulterioară a dreptului menționat.

55. Imunitatea parlamentară: faptul că statele acordă, în general, o imunitate mai mult sau mai puțin extinsă membrilor Parlamentului, constituie o practică care durează de multă vreme, care are ca scop să permită libera exprimare a reprezentanților poporului și să împiedice ca plângerile penale pătinoare să aducă atingere funcției de parlamentar [*C.G.I.L. și Cofferati (nr. 2) împotriva Italiei*, pct. 44]. Imunitatea parlamentară poate fi astfel compatibilă cu art. 6, în cazul în care aceasta:

- urmărește scopuri legitime: libertatea de exprimare în Parlament și menținerea separării puterilor între puterea legislativă și cea judiciară (*A. împotriva Regatului Unit*, pct. 75-77 și 79).

- nu este disproporționată în raport cu scopurile urmărite, în cazul în care victima dispune de căi alternative rezonabile pentru a-și proteja drepturile în mod eficient (*A. împotriva Regatului Unit*, pct. 86.) și imunitatea este limitată la exercitarea funcției de parlamentar [*A. împotriva Regatului Unit*, pct. 84; *Zollmann împotriva Regatului Unit* (dec.)]. Lipsa unei legături clare cu activitatea parlamentară necesită o interpretare strictă a conceptului de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele folosite [*Cordova împotriva Italiei (nr. 2)* pct. 64; *Syngelidis împotriva Greciei*, pct. 44]. Într-adevăr, nu poate fi limitat într-un mod incompatibil cu art. 6 § 1 dreptul de acces la instanță al persoanelor de drept privat, atunci când afirmațiile atacate în justiție au fost emise de un membru al Parlamentului [*Cordova împotriva Italiei (nr. 1)*, pct. 63, *C.G.I.L. și Cofferati (nr. 2) împotriva Italiei*, pct. 46-50, sau în cazul în

care, din nou, victimele nu dispun de căi alternative rezonabile pentru a-și proteja drepturile].

56. Privilegiul de jurisdicție al magistraților nu este incompatibil cu art. 6 § 1 dacă urmărește un scop legitim: buna funcționare a justiției (*Ernst și alții împotriva Belgiei*, pct. 50) și respectă principiul proporționalității, în măsura în care reclamantii dispun de căi alternative rezonabile pentru a-și proteja eficient drepturile garantate de Convenție (*Ernst și alții împotriva Belgiei*, pct. 53-55).

57. Imunitățile de care beneficiază funcționarii publici: limitările privind capacitatea justițiabililor de a angaja o procedură legală pentru a ataca constatările și concluziile funcționarilor, care le aduc atingere reputației, pot să urmărească un scop legitim de interes public (*Fayed împotriva Regatului Unit*, pct. 70), însă trebuie să existe o proporționalitate între mijloacele utilizate și acest scop legitim (*Fayed împotriva Regatului Unit*, pct. 75-82).

58. Limite ale imunităților: faptul că un stat ar putea, fără rezerve sau control din partea organismelor Convenției, să sustragă de la competența instanțelor o serie întreagă de acțiuni civile sau să exoneraze de orice răspundere civilă grupuri mari sau categorii de persoane nu ar fi în concordanță cu principiul statului de drept într-o societate democratică, nici cu principiul fundamental care stă la baza art. 6 § 1, și anume acela că pretențiile civile trebuie să fie prezentate în fața unui judecător [*Fayed împotriva Regatului Unit*, pct. 65; *McElhinney împotriva Irlandei* (MC), pct. 23-26; *Sabeh El Leil împotriva Franței* (MC), pct. 50].

2. Renunțarea

a) PRINCIPIU

59. În sistemele juridice interne ale statelor membre, renunțarea la dreptul de examinare a cauzei de către o instanță este întâlnit frecvent în cauzele civile, în special sub forma unor clauze contractuale de arbitraj. Prezentând avantaje incontestabile atât pentru părțile interesate, cât și pentru administrarea justiției, renunțarea nu intră în conflict, în principiu, cu Convenția (*Deweer împotriva Belgiei*, pct. 49).

b) CONDIȚII

60. Justițiabilii pot renunța la dreptul la instanță în favoarea arbitrajului, cu condiția ca o astfel de renunțare să se facă în mod liber, licit și neechivoc (*Suda împotriva Republicii Cehe*, pct. 48-49). Dreptul de acces la instanță este mult prea important într-o societate democratică pentru ca o persoană să piardă beneficiul, prin simplul fapt că a recurs la un aranjament extrajudiciar (*ibidem*)⁷.

3. Asistența juridică

a) ACORDAREA DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ

61. Art. 6 § 1 nu implică faptul că statul trebuie să acorde asistență juridică gratuită în orice litigiu referitor la un „drept cu caracter civil” (*Airey împotriva Irlandei*, pct. 26). În fapt, există o distincție clară între art. 6 § 3 c) – care garantează dreptul la asistență juridică gratuită în anumite condiții în cadrul procedurilor penale – și art. 6 § 1, care nu face deloc referire la asistența juridică (*Essaadi împotriva Franței*, pct. 30).

62. Cu toate acestea, Convenția vizează protejarea unor drepturi concrete și efective, în special dreptul de acces la o instanță. Astfel, art. 6 § 1 poate uneori obliga autoritățile să ofere asistență

⁷ A se vedea, de asemenea, partea *Publicitate*.

din partea unui membru al baroului, atunci când o astfel de asistență se dovedește indispensabilă pentru accesul efectiv la o instanță (*Airey împotriva Irlandei*, pct. 26).

63. Întrebarea dacă art. 6 impune sau nu acordarea de asistență, din partea unui consilier juridic, unui reclamant depinde de circumstanțele individuale ale cauzei (*Airey împotriva Irlandei*, pct. 26; *McVicar împotriva Regatului Unit*, pct. 48; *Steel și Morris împotriva Regatului Unit*, pct. 61). Ce se dorește să se cunoască este dacă, având în vedere toate circumstanțele, lipsa asistenței juridice va priva reclamantul de un proces echitabil (*McVicar împotriva Regatului Unit*, pct. 51).

64. Întrebarea dacă art. 6 implică acordarea de asistență juridică depinde, în special:

- de gravitatea mizei pentru reclamant (*Steel și Morris împotriva Regatului Unit*, pct. 61; *P., C. și S. împotriva Regatului Unit*, pct. 100);
- de complexitatea dreptului sau procedurii aplicabile (*Airey împotriva Irlandei*, pct. 24);
- de capacitatea justițiabilului de a-și prezenta în mod eficient cauza de unul singur (*McVicar împotriva Regatului Unit*, pct. 48-62; *Steel și Morris împotriva Regatului Unit*, pct. 61);
- de existența unei obligații legale de reprezentare printr-un avocat (*Airey împotriva Irlandei*, pct. 26; *Gnahoré împotriva Franței*, pct. 41, *in fine*).

65. Acest drept nu este, însă, absolut și poate fi, prin urmare, acceptabil să fie impuse limitări cu privire la acordarea de asistență juridică, în special în funcție, în plus față de punctele menționate în paragraful anterior:

- de situația financiară a reclamantului (*Steel și Morris împotriva Regatului Unit*, pct. 62);
- de șansele sale de succes în cadrul procedurii (*Steel și Morris împotriva Regatului Unit*, pct. 62).

Astfel, poate exista un sistem de asistență juridică care să selecționeze cauzele în care se acordă asistență. Cu toate acestea, sistemul instituit de legiuitor trebuie să ofere garanții substanțiale împotriva arbitrarului (*Gnahoré împotriva Franței*, pct. 41; *Essaadi împotriva Franței*, pct. 36; *Del Sol împotriva Franței*, pct. 26; *Bakan împotriva Turciei*, pct. 76 și 75, cu referire la *Aerts împotriva Belgiei*, în privința unei încălcări a fondului dreptului la o instanță). Prin urmare, trebuie să țină cont în mod concret de calitatea sistemului de asistență juridică acordată de stat (*Essaadi împotriva Franței*, pct. 35) și să se verifice dacă metoda aleasă de autorități este conformă Convenției (*Santambrogio împotriva Italiei*, pct. 52; *Bakan împotriva Turciei*, pct. 74-78; *Pedro Ramos împotriva Elveției*, pct. 41-45).

66. Este esențial să se indice motivul refuzului de a acorda asistență juridică și ca hotărârea să fie pronunțată cu diligență (*Tabor împotriva Poloniei*, pct. 45-46; *Saoud împotriva Franței*, pct. 133-136).

67. În plus, nu este contrar art. 6 refuzul de a acorda asistență juridică unei persoane juridice străine (*Granos Organicos Nacionales S.A. împotriva Germaniei*, pct. 48-53).

b) EFICIENȚA ASISTENȚEI JURIDICE ACORDATE

68. Statul nu este responsabil pentru actele unui avocat desemnat din oficiu. În fapt, din independența baroului în raport cu statul (*Staroszczyk împotriva Poloniei*, pct. 133) reiese că, în esență, conduita apărării ține de justițiabil și de avocatul său, că acesta din urmă este desemnat cu titlu de asistență juridică din oficiu sau remunerat de clientul său. Conduita apărării ca atare, în afară de circumstanțe speciale, nu poate angaja răspunderea statului în temeiul Convenției [*Tuziński împotriva Poloniei* (dec.)].

69. Cu toate acestea, desemnarea unui avocat pentru a reprezenta o parte nu asigură, în sine, eficiența asistenței juridice (*Sialkowska împotriva Poloniei*, pct. 110 și 116). Avocatul desemnat din oficiu se poate afla în imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile o lungă durată de timp sau să se eschiveze de la îndatoririle sale de a acorda asistență. În cazul în care sunt notificate, autoritățile naționale competente trebuie să-l înlocuiască, fără ca, în ciuda acordării de asistență juridică gratuită, justițiabilul să fie privat în practică de o asistență juridică eficientă (*Bertuzzi împotriva Franței*, pct. 30).

70. Mai presus de toate, este responsabilitatea statului să asigure un echilibru corect între accesul efectiv la justiție și independența baroului. Curtea a subliniat în mod clar că un eventual refuz de a interveni din partea unui avocat desemnat să acorde asistență juridică trebuie să îndeplinească în mod obligatoriu standarde de calitate. Or, aceste standarde nu sunt îndeplinite dacă deficiențele sistemului de asistență juridică îi privează pe justițiabili de accesul „concret și efectiv” la o instanță, la care are dreptul (*Staroszczyk împotriva Poloniei*, pct. 135; *Sialkowska împotriva Poloniei*, pct. 114 – încălcare).

III. CERINȚE INSTITUȚIONALE

Art. 6 § 1

„Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale [...] de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî [...] asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil[...]”.

1. Noțiunea „instanță”

a) NOȚIUNE AUTONOMĂ

71. O autoritate care nu se numără printre instanțele unui stat poate totuși, în sensul art. 6 § 1, să fie considerată o „instanță” în sensul material al termenului (*Sramek împotriva Austriei*, pct. 36).

72. O instanță este caracterizată în sens material de rolul său jurisdicțional: de a soluționa, pe baza normelor de drept, cu jurisdicție deplină și în urma unei proceduri organizate, orice problemă care ține de competența sa [*Srameck împotriva Austriei*, pct. 36; *Cipru împotriva Turciei* (MC), pct. 233].

73. Competența de a decide este inerentă noțiunii înseși de „instanță”. Procedura în fața unei „instanțe” trebuie să asigure „soluționarea juridică a litigiului” impusă de art. 6 § 1 (*Bentham împotriva Țărilor de Jos*, pct. 40).

74. Competența de a acorda numai avize consultative din punct de vedere juridic, fără caracter obligatoriu, nu este suficientă, chiar dacă aceste opinii prevalează în majoritatea cazurilor (*ibidem*).

75. Prin „instanță” art. 6 § 1 nu înțelege neapărat o instanță de tip clasic, integrată în structurile judiciare ordinare ale unei țări. Există posibilitatea ca instanța să fi fost instituită pentru a aborda chestiuni care țin de un anumit domeniu, pe care este posibil să le dezbată în mod adecvat în afara sistemului judiciar obișnuit. Ceea ce contează pentru a asigura respectarea art. 6 § 1 sunt garanțiile, atât cele de fond, cât și cele procedurale, puse în aplicare (*Rolf Gustafson împotriva Suediei*, pct. 45).

76. Astfel, un organism responsabil să soluționeze un număr restrâns de litigii specifice poate fi considerat instanță cu condiția să asigure garanțiile impuse (*Lithgow și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 201 – cu privire la o instanță de arbitraj).

77. Un cumul de atribuții (de natură administrativă, reglementară, contencioasă, consultativă sau disciplinară) nu poate în sine priva o instituție de calitatea de „instanță” (*H. împotriva Belgiei*, pct. 50).

78. Este inerentă în însăși noțiunea de „instanță” capacitatea de a lua o decizie cu caracter obligatoriu, care nu poate fi modificată de o autoritate nejudiciară în detrimentul unei părți (Van de Hurk împotriva Țărilor de Jos, pct. 45). Astfel, unul din elementele fundamentale ale preeminenței dreptului este principiul securității raporturilor juridice, care presupune, între altele, ca soluția dată în mod definitiv în orice litigiu de către instanțe să nu mai poată fi pusă în discuție [*Brumărescu împotriva României* (MC), pct. 61].⁸

79. O „instanță” trebuie să îndeplinească, de asemenea, o serie de alte condiții – independența, în special în raport cu puterea executivă, imparțialitatea, durata mandatului membrilor, garanțiile oferite de procedură – multe dintre ele apar chiar în textul art. 6 § 1 [*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 55; *Cipru împotriva Turciei* (MC), pct. 233]. Într-adevăr, atât

⁸ A se vedea, de asemenea, partea *Executarea hotărârilor*.

independența, cât și imparțialitatea reprezintă elemente esențiale constitutive ale noțiunii de „instanță”.⁹

80. **Exemple** de organisme cărora le-a fost recunoscută calitatea de „instanță” în sensul art. 6 § 1 din Convenție:

- o autoritate regională responsabilă cu tranzacțiile imobiliare: *Sramek împotriva Austriei*, pct. 36;
- un birou responsabil cu despăgubirea victimelor infracțiunilor: *Rolf Gustafson împotriva Suediei*, pct. 48;
- un comitet responsabil cu soluționarea disputelor forestiere: *Argyrou și alții împotriva Greciei*, pct. 27.

b) GRADUL DE JURISDICȚIE

81. Art. 6 § 1 nu obligă statele contractante să înființeze curți de apel sau de casație. Cu toate acestea, un stat care a înființat instanțe de acest tip are obligația să se asigure că justițiabilii beneficiază de garanțiile fundamentale prevăzute de art. 6 § 1 (*Platakou împotriva Greciei*, pct. 38):

- *Aprecierea in concreto*: Modul în care se aplică art. 6 § 1 depinde totuși de particularitățile procedurilor de apel și de casație. Condițiile de admisibilitate ale unui recurs pot fi mai stricte decât pentru un apel (*Levages Prestations Services împotriva Franței*, pct. 45).
- *Aprecierea in globo*: Trebuie să se ia în considerare totalitatea procedurilor în ordinea juridică internă (*Levages Prestations Services împotriva Franței*, pct. 45). Prin urmare, o instanță superioară sau supremă poate, în anumite cazuri, redresa încălcarea inițială a unei dispoziții a Convenției (*De Haan împotriva Țărilor de Jos*, pct. 54).

82. Imperativele de flexibilitate și eficiență, pe deplin compatibile cu protecția drepturilor omului, pot justifica intervenția în prealabil a organismelor administrative sau profesionale și, *a fortiori*, a organismelor jurisdicționale care nu respectă în toate privințele cerințele art. 6 (*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 51). Nu se produce o încălcare a Convenției dacă procedura în fața acestor organisme a făcut obiectul unui „control ulterior de către un organ judiciar cu deplină jurisdicție”, care oferă garanțiile prevăzute de acest articol (*Zumtobel împotriva Austriei*, pct. 29-32; *Bryan împotriva Regatului Unit*, pct. 40).

83. În mod similar, atribuția de a statua în jurisdicții ordinale sau mixte nu încalcă în sine Convenția. Cu toate acestea, Convenția impune cel puțin existența unuia din următoarele două sisteme: fie organele jurisdicționale menționate îndeplinesc ele însele cerințele art. 6 § 1, fie nu, dar fac obiectul unui control ulterior „din partea unui organism judiciar cu deplină jurisdicție”, care oferă garanțiile prevăzute de art. 6 § 1 (*Albert și Le Compte împotriva Belgiei*, pct. 29; *Gautrin și alții împotriva Franței*, pct. 57).

84. Astfel, Curtea a reiterat în mod constant faptul că art. 6 § 1 impune transmiterea deciziilor luate de autoritățile administrative care nu îndeplinesc ele însele cerințele acestei prevederi spre controlul ulterior „din partea unui organism judiciar cu deplină jurisdicție” (*Ortenberg împotriva Austriei*, pct. 31).¹⁰

c) CONTROLUL JURISDICȚIEI DEPLINE

⁹ A se vedea părțile *Independență și Imparțialitate*.

¹⁰ A se vedea, de asemenea, partea *Echitate*.

85. Singurul care se califică pentru denumirea „instanță” în sensul art. 6 § 1 este un organism care beneficiază de jurisdicție deplină (*Beaumont împotriva Franței*, pct. 38). Astfel, art. 6 § 1 impune instanțelor judecătorești un control judiciar efectiv (*Obermeier împotriva Austriei*, pct. 70). Exercițarea deplinei jurisdicții de către o instanță presupune să nu renunțe la niciuna din componentele funcției de a judeca (*Chevrol împotriva Franței*, pct. 63).

86. Trebuie ca „instanța” să aibă competența de a analiza toate aspectele de fapt și de drept relevante pentru litigiul cu care a fost sesizată (*Terra Woningen B.V. împotriva Țărilor de Jos*, pct. 52).

87. Or, există domenii juridice specializate (de exemplu, în domeniul dezvoltării urbane și rurale) în care judecătorul are o competență limitată în privința faptelor – dar poate anula decizia administrației pe motiv de deducere arbitrară sau irațională a faptelor. Mai general, acest fapt ridică problema gradului de întindere a controlului în privința deciziilor administrative (*Bryan împotriva Regatului Unit*, pct. 44-47; *Crompton împotriva Regatului Unit*, pct. 70-73).

88. Jurisprudența a stabilit criterii pentru a evalua dacă se realizează controlul „jurisdicției depline” în sensul Convenției (*Sigma Radio Television Ltd împotriva Ciprului*, pct. 151-157). Astfel, pentru a evalua dacă organul jurisdicțional exercită un control suficient, trebuie luate în considerare următoarele trei criterii combinate:

- *obiectul deciziei criticate:*

- dacă decizia administrativă se pronunță asupra unei simple chestiuni de fapt, controlul judecătorului va fi mai extins decât dacă este vorba despre un domeniu specializat, care necesită competențe tehnice specifice.
- sistemele existente în Europa limitează, în general, competența judecătorului în materie de control al faptelor, dar nu-l împiedică să anuleze decizia din diverse motive. Acest fapt nu este pus la îndoială de jurisprudență.

- *metoda folosită pentru a ajunge la această decizie:* care au fost garanțiile procedurale prezentate în fața autorității administrative contestate?

dacă reclamantul a dispus deja, în stadiul administrativ prealabil, de garanții procedurale care să îndeplinească seria cerințelor art. 6, se poate justifica controlul jurisdicțional ulterior invocat [*Bryan împotriva Regatului Unit*, pct. 46-47; *Holder și Barnes împotriva Regatului Unit* (dec.)].

- *conținutul litigiului, inclusiv mijloacele de apel, atât cele dorite, cât și cele reale* (*Bryan împotriva Regatului Unit*, pct. 45).

- hotărârea trebuie să permită examinarea punct cu punct a fiecăreia din solicitările reclamantului pe fond, fără a le respinge pe vreuna din ele, și să ofere motive clare pentru respingerea lor. În ceea ce privește faptele, judecătorul trebuie să le reexamineze pe cele *care sunt principale în recursul* reclamantului. Astfel, dacă reclamantul ridică numai problema mijloacelor procedurale, nu poate reproșa în continuare judecătorului că nu s-a pronunțat asupra faptelor (*Potocka și alții împotriva Poloniei*, pct. 57).

89. Așadar, **de exemplu**, refuzul unei instanțe de a se pronunța în mod independent asupra anumitor aspecte de fapt cruciale pentru soluționarea litigiului cu care a fost sesizată ar putea constitui o încălcare a art. 6 § 1 (*Terra Woningen B.V. împotriva Țărilor de Jos*, pct. 53-55). Acest lucru se aplică chiar dacă instanța nu are competență asupra problemei centrale a litigiului (*Tsfayo împotriva Regatului Unit*, pct. 48). Într-adevăr, în astfel de situații, ceea ce este decisiv pentru rezultatul cauzei nu face obiectul unui control jurisdicțional separat.

90. În cazul în care un mijloc de apel este considerat valabil, instanța care efectuează controlul jurisdicțional trebuie să fie în măsură să anuleze decizia atacată și să emită ea însăși o nouă

decizie, sau să retrimită cauza în fața aceleiași organ sau a altui organ judecătoresc [*Kingsley împotriva Regatului Unit* (MC), pct. 32, 34].

91. În cazul în care faptele au fost stabilite de administrație în cadrul unei proceduri cvasijudiciare care respectă câteva din cerințele art. 6 § 1, dacă nu există nicio contestație cu privire la materialitatea faptelor astfel stabilite, nici cu privire la deducțiile emise din aceste fapte de către administrație, iar judecătorul a tratat punct cu punct toate celelalte mijloace de apel ale justițiabilului, controlul exercitat de instanța de apel este considerat ca având o întindere suficientă în raport cu art. 6 § 1 (*Bryan împotriva Regatului Unit*, pct. 44-47).

92. **Exemple** de organe judiciare care nu au fost considerate ca beneficiind de „jurisdicție deplină”:

- o instanță administrativă care nu poate examina decât dacă autoritățile administrative s-au folosit de puterea lor discreționară într-un mod compatibil cu obiectul și scopul legii (*Obermeier împotriva Austriei*, pct. 70);

- o instanță care se pronunță în apel asupra deciziilor instanțelor disciplinare ale ordinilor profesionale, fără a avea puterea de a evalua proporționalitatea dintre eroarea comisă și sancțiune (*Diennet împotriva Franței*, pct. 34, cu privire la ordinul medicilor; *Mérigaud împotriva Franței*, pct. 69, cu privire la ordinul experților în geometrie).

- o curte constituțională care nu se poate pronunța asupra procedurii criticate decât din punct de vedere al conformității cu Constituția, care nu îi permite să examineze toate faptele cauzei (*Zumtobel împotriva Austriei*, pct. 29-30).

- Consiliul de Stat (*Conseil d'État*), care, potrivit propriei jurisprudențe, este obligat să urmeze avizul ministrului pentru a soluționa problema aplicabilității tratatelor, care i-a fost adresată, adică al unei autorități externe, care ține de puterea executivă, fără a supune acest aviz unei critici sau unei dezbateri în contradictoriu. Interpunerea autorității ministeriale, care a fost decisivă pentru rezultatul procedurii jurisdicționale în contencios, nu se preta la un recurs din partea reclamantei, care nu a avut nici posibilitatea de solicita ca elementele de răspuns ale ministrului să fie examinate (*Chevrol împotriva Franței*, pct. 81-82).

93. Dimpotrivă:

- *Chaudet împotriva Franței*: Consiliul de Stat s-a pronunțat în cadrul unui recurs pentru abuz de putere, atât în primă, cât și în ultimă instanță. Chiar dacă nu beneficia, în speță, de „jurisdicție deplină”, ceea ce ar fi avut ca efect să substituie decizia sa celei a Consiliului medical al Aviației civile, din dosar a reieșit că avea capacitatea să examineze toate motivele invocate de reclamantă, în fapt și în drept, și să examineze toate probele din dosarul medical, pe baza concluziilor tuturor rapoartelor medicale discutate de părți. Curtea a concluzionat că, a fost examinată cauza reclamantei respectându-se cerințele impuse de art. 6 § 1 (pct. 37-38);

- *Zumtobel împotriva Austriei*: Curtea a decis că instanța administrativă austriacă a îndeplinit cerințele prevăzute de art. 6 § 1 în ce privește problemele care nu țineau în mod exclusiv de puterea discreționară a administrației și că instanța a examinat motivele de fond, punct cu punct, fără să fi fost în vreun fel constrânsă să-și decline competența de a răspunde sau de a examina anumite fapte (pct. 31-32) – de asemenea, *Ortenberg împotriva Austriei*, pct. 33-34; *Fischer împotriva Austriei*, pct. 34.

- *McMichael împotriva Regatului Unit*: în această cauză, ordonanța emisă de Sheriff Court care a declarat un copil adoptabil a făcut obiectul unui recurs în fața Court of Session. Court of Session are competență deplină în acest sens:

instanța se bazează de regulă pe constatările de fapt ale Sheriff Court, dar nu are obligația să procedeze astfel. Instanța poate, după caz, să colecteze ea însăși elementele de probă sau să trimită cauza în fața Sheriff Court, dându-i instrucțiuni cu privire la modul de a proceda (pct. 66). În continuare, Sheriff Court, pronunțându-se ca o instanță de apel împotriva deciziilor Comisiei pentru protecția copiilor, are, de asemenea, jurisprudență deplină, putând examina atât fondul cât și neregulile de procedură pretinse (pct. 82);

- *Potocka și alții împotriva Poloniei*: aria de competență a Curții Supreme Administrative, definită de Codul de procedură administrativă, a fost limitată la controlul legalității deciziilor administrative în litigiu. Cu toate acestea, are, de asemenea, capacitatea de a anula o decizie în totalitate sau în parte, în cazul în care se stabilește că nu au fost respectate cerințele procedurale de echitate în cadrul procedurii care a dus la adoptarea deciziei. Raționamentul urmat de Curtea Supremă Administrativă demonstrează că, în realitate, a examinat cauza în ceea ce privește oportunitatea. Deși Curtea Supremă Administrativă putea limita analiza sa la a constata deficiențele formale și materiale ale cererii reclamanților pentru a confirma deciziile în litigiu, instanța a examinat toate pretențiile reclamanților pe fond, punct cu punct, fără a se vedea constrânsă să-și decline competența de a răspunde sau de a examina faptele relevante. Instanța a emis o hotărâre atent motivată, iar argumentele reclamanților care erau importante pentru rezultatul cauzei au făcut obiectul unei control aprofundat. Astfel, controlul Curții Supreme Administrative a avut o întindere suficient de mare pentru a îndeplini cerințele art. 6 § 1 din Convenție (pct. 56-59).

d) EXECUTAREA HOTĂRĂRILOR JUDECĂTOREȘTI

Dreptul de a pune de îndată în aplicare o hotărâre judecătorească definitivă și obligatorie

94. Art. 6 § 1 protejează punerea în aplicare a hotărârilor judecătorești definitive și obligatorii (și nepunerea în aplicare a hotărârilor care pot fi supuse controlului de către instanțele superioare) (*Ouzounis și alții împotriva Greciei*, pct. 21).

95. Astfel, dreptul la executarea unor astfel de hotărâri, indiferent de tipul jurisdicției, face parte integrantă din „dreptul la o instanță” [*Hornsby împotriva Greciei*, pct. 40; *Scordino împotriva Italiei (nr. 1)* (MC), pct. 196]. În caz contrar, garanțiile art. 6 § 1 din Convenție ar fi lipsite de orice efect util (*Bourdov împotriva Rusiei*, pct. 34 și 37).

96. Acest fapt are și mai multă importanță în contextul contenciosului administrativ. Într-adevăr, prin introducerea unei acțiuni în anulare în fața celei mai înalte jurisdicții administrative a statului, justițiabilul dorește nu doar anularea actului în litigiu, ci, mai ales, eliminarea efectelor acestuia.

97. Prin urmare, protecția efectivă a justițiabilului și restabilirea legalității implică obligația administrației de a executa hotărârea judecătorească (*Hornsby împotriva Greciei*, pct. 41; *Kyrtatos împotriva Greciei*, pct. 31-32).

98. Astfel, dacă o întârziere în executarea unei hotărâri definitive poate fi justificată în anumite circumstanțe, ar trebui să nu fie de natură să afecteze dreptul justițiabilului la punerea acesteia în aplicare (*Bourdov împotriva Rusiei*, pct. 35-37).

99. Astfel înțeleasă, executarea hotărârii trebuie să fie completă, perfectă și nu parțială (*Matheus împotriva Franței*, pct. 58; *Sabin Popescu împotriva României*, pct. 68-76) și nu poate fi împiedicată, anulată sau întârziată în mod excesiv [*Imobiliare Saffi împotriva Italiei* (MC), pct. 74].

100. Refuzul unei instanțe de grad inferior de a ține seama de o hotărâre a unei instanțe de grad superior – care poate conduce la anulări succesive în cadrul unei singure și aceleiași proceduri – ar fi, de asemenea, contrar art. 6 § 1 (*Turczanik împotriva Poloniei*, pct. 49-51).

101. Un termen de executare nerezonabil de lung al unei hotărâri obligatorii poate implica așadar o încălcare a Convenției. Caracterul rezonabil al unui termen trebuie apreciat în special în funcție de complexitatea procedurii de executare, de comportamentul reclamantului și al autorităților competente și de valoarea și natura reparației acordate de instanță (*Railian împotriva Rusiei*, pct. 31).

102. **De exemplu**, Curtea a considerat că, prin neadoptarea, timp de mai mult de cinci ani, a măsurilor necesare în vederea conformării la hotărârea judecătorească definitivă și executorie, în speță, autoritățile naționale au privat dispozițiile art. 6 § 1 din Convenție de orice efect util (*Hornsby împotriva Greciei*, pct. 45).

103. Într-o altă cauză, un termen general de 9 luni pentru executarea unei hotărâri de către administrație nu a fost considerat nerezonabil, pe fondul circumstanțelor relevante (*Moroko împotriva Rusiei*, pct. 43-45).

104. Curtea a concluzionat o încălcare a dreptului la instanță garantat de art. 6 § 1 ca urmare a refuzului autorităților, timp de aproximativ 4 ani, de a asigura forța publică pentru executarea unui ordin de evacuare a unui chiriaș (*Lunari împotriva Italiei*, pct. 38-42), sau ca urmare a suspendării executării – mai mult de 6 ani – care a rezultat dintr-o intervenție ulterioară a legiuitorului, care a contestat decizia cu privire la evacuarea unui chiriaș, decizie privată astfel de orice efect util de către dispozițiile legislative incriminate [*Immobiliare Saffi împotriva Italiei* (MC), pct. 70 și 74].

105. O persoană care a obținut o creanță împotriva statului în urma unei proceduri judiciare nu este obligată să angajeze ulterior o procedură separată pentru a obține executarea forțată [*Bourdov împotriva Rusiei* (nr. 2), pct. 68]. Le revine autorităților statului (*Yavorivskaya împotriva Rusiei*, pct. 25) obligația de a garanta executarea unei hotărâri pronunțate împotriva statului, începând cu data la care hotărârea în cauză devine obligatorie și executorie [*Burdov împotriva Rusiei* (nr. 2), pct. 69].

106. Desigur, persoanele interesate care dețin o creanță împotriva statului în temeiul unei hotărâri ar putea fi obligate să efectueze anumite demersuri procedurale care să permită sau să accelereze executarea hotărârii. Cu toate acestea, obligația creditorilor de a coopera nu depășește ceea ce este strict necesar și nu exonerează administrația de obligațiile sale [*Burdov împotriva Rusiei* (nr. 2), pct. 69].

107. Astfel, plata cu întârziere a sumelor datorate prin procedura de executare forțată nu rezolvă refuzul prelungit al autorităților naționale de a se conforma hotărârii și nu constituie o despăgubire adecvată [*Scordino împotriva Italiei* (nr. 1) (MC), pct. 198].

108. În plus, atitudinea autorităților de a impune reclamantului un avans al taxelor pentru deschiderea procedurii de executare a unei hotărâri obligatorii în favoarea sa, fără a ține seama de lipsa de finanțe a acestuia, impune asupra părții interesate o povară excesivă și îi limitează dreptul de acces la instanță astfel încât acest drept este atins în însuși fondul său (*Apostol împotriva Georgiei*, pct. 65).

109. Justițiabilul nu trebuie să fie privat de dreptul de a beneficia, într-un termen rezonabil, de rezultatul hotărârii definitive prin care i s-a acordat o reparație pentru daunele suferite (*Bourdov împotriva Rusiei*, pct. 35) sau o locuință (*Teteriny împotriva Rusiei*, pct. 42), indiferent de complexitatea procedurilor de executare a statului sau de sistemul bugetar al acestuia. Statul nu poate invoca dificultăți financiare, nici lipsa unor alte resurse pentru a justifica neexecutarea hotărârii [*Bourdov împotriva Rusiei*, pct. 35; *SARL Amat-G și Mebaghichvili împotriva Georgiei*, pct. 47; *Scordino împotriva Italiei* (nr. 1) (MC), pct. 199]. Statul nu poate invoca lipsa de locuințe sociale pentru a explica neexecutarea unei hotărâri (*Prodan împotriva Moldovei*, pct. 53).

110. Trebuie să se facă o distincție între creanțele deținute împotriva statului: *Bourdiv împotriva Rusiei* (nr. 2), pct. 68 și 69, pct. 72 și urm., cele deținute împotriva unei persoane fizice: nu poate fi angajată responsabilitatea statului din cauza neplății unei creanțe executorii ca urmare a insolvenței unui debitor „privat” [*Sanglier împotriva Franței*, pct. 39; *Ciprova împotriva Republicii Cehe* (dec.) și *Cubănit împotriva României* (dec.)]. Cu toate acestea, statele au obligația pozitivă de a pune în aplicare un sistem eficient, atât în practică, cât și în drept, care să asigure executarea hotărârilor definitive între persoanele de drept privat (*Fouklev împotriva Ucrainei*, pct. 84). Prin urmare, poate fi angajată responsabilitatea statului în cazul în care autoritățile publice implicate în procedurile de executare nu dau dovada de diligență convenită sau, mai mult, împiedică executarea hotărârii (*Fouklev împotriva Ucrainei*, pct. 67). Măsurile adoptate de autoritățile naționale în vederea executării trebuie să fie adecvate și suficiente pentru a asigura executarea: *Ruianu împotriva României*, pct. 66 – ținând seama de obligațiile ce le revin în calitate de depozitari ai forței publice în materie de executare (*ibidem*, pct. 72-73).

111. Astfel, **de exemplu**, Curtea a considerat că, prin faptul că nu a luat măsuri pentru a sancționa lipsa de cooperare a unei terțe părți (private) cu autoritățile investite cu puterea de executare a hotărârilor judecătorești definitive și executorii, autoritățile naționale au făcut ca prevederile art. 6 § 1 să fie private de orice efect util (*Pini și alții împotriva României*, pct. 186-188; în speță, plasarea într-o instituție privată a doi copii a împiedicat, pentru mai mult de 3 ani, executarea deciziilor de adoptare a acestora din urmă).

112. Nu e mai puțin adevărat că, din moment ce statul a luat toate măsurile prevăzute de lege pentru a asigura executarea unei hotărâri de către o persoană de drept privat, refuzul debitorului de a executa obligația nu este imputabil statului (*Fociac împotriva României*, pct. 74 și 78).

113. În fine, dreptul fiecărei persoane la instanță protejează și dreptul de acces la procedura de executare, adică dreptul de a iniția o astfel de procedură (*Apostol împotriva Georgiei*, pct. 56).

- **Dreptul de a nu repune în discuție o decizie judecătorească definitivă**

114. Astfel, dreptul la un proces echitabil trebuie să fie interpretat în lumina principiului preeminenței legii, unul dintre elementele fundamentale fiind principiul securității raporturilor juridice (*Okyay și alții împotriva Turciei*, pct. 73), care presupune, printre altele, ca soluția dată definitiv oricărui litigiu de către instanțe să nu mai fie repusă în discuție [*Brumărescu împotriva României* (MC), pct. 61; *Agrokompleks împotriva Ucrainei*, pct. 148].

115. Într-adevăr, un sistem judiciar marcat de posibilitatea existenței unor repuneri în discuție în mod permanent și a unor anulări repetate ale hotărârilor definitive încalcă art. 6 § 1 (*Sovtransavto Holding împotriva Ucrainei*, pct. 74, 77 și 82: în speță era vorba despre procedura *protestului*, prin care președintele Curții Supreme de Arbitraj și procurorul general sau adjuncții acestora dispuneau de puterea discreționară de a ataca o hotărâre definitivă printr-un recurs în anulare).

116. Astfel de repuneri în discuție sunt inadmisibile, fie că vin din partea judecătorilor, fie din partea membrilor puterii executive (*Tregubenko împotriva Ucrainei*, pct. 36) sau a autorităților nejudiciare: (*Agrokompleks împotriva Ucrainei*, pct. 150-151).

117. O hotărâre definitivă nu poate fi repusă în discuție decât în circumstanțe cu caracter substanțial și de necontestat, ca de exemplu, o eroare judiciară (*Riabykh împotriva Rusiei*, pct. 52).

2. *Constituirea potrivit legii*

118. Având în vedere principiul statului de drept, inherent în sistemul Convenției, Curtea consideră că o „instanță” trebuie să fie întotdeauna constituită „potrivit legii”, în caz contrar fiind

lipsită de legitimitatea necesară într-o societate democratică pentru a audia cauzele persoanelor de drept privat (*Lavents împotriva Letoniei*, pct. 81).

119. Expresia „potrivit legii” se referă nu doar la temeiul juridic al însăși existenței instanței, ci și la respectarea de către instanță a normelor specifice după care se conduce (*Sokurenko și Strygun împotriva Ucrainei*, pct. 24). Legalitatea unei instanțe trebuie neapărat să acopere și componența sa [*Buscarini împotriva San Marino* (dec.)]. Practica de a prelungi tacit mandatul judecătorilor pe o perioadă nedeterminată de la expirarea mandatului lor legal până la noua desemnare a fost considerată contrară principiului unei „*instanțe constituite potrivit legii*” (*Oleksandr Volkov împotriva Ucrainei*, pct. 151). Procedurile privind desemnarea judecătorilor nu ar trebui să fie plasate la nivel de practică internă (*ibidem*, pct. 154-156).

120. „*Legea*” vizată de art. 6 § 1 reprezintă nu doar legislația referitoare la constituirea și competența organelor judiciare, ci și la orice altă dispoziție de drept intern a cărei nerespectare face nelegală participarea unuia sau mai multor judecători la examinarea cauzei (*DMD Group, A.S. împotriva Slovaciei*, pct. 59). Este vorba în special de dispozițiile referitoare la independența instanței și durata mandatului membrilor săi, precum și la imparțialitate și existența unor garanții oferite de procedură (*Gurov împotriva Moldovei*, pct. 36).

121. Nerespectarea de către o instanță a dispozițiilor de drept intern implică în principiu o încălcare a art. 6 § 1 (*DMD Group, A.S. împotriva Slovaciei*, pct. 61). Prin urmare, Curtea este competentă să se pronunțe cu privire la respectarea normelor de drept intern cu privire la acest punct. Însă, având în vedere principiul general potrivit căruia este în primul rând de competența instanțelor naționale înseși de a interpreta dreptul intern, Curtea consideră că nu trebuie pusă la îndoială evaluarea acestora în cazul unei încălcări flagrante a legii (*DMD Group, A.S. împotriva Slovaciei*, pct. 61). O instanță care, fără nici o explicație, își depășește competența pe care o are în mod obișnuit nerespectând în mod deliberat legea nu este o „*instanță constituită potrivit legii*” în procedura în cauză (*Sokurenko și Strygun împotriva Ucrainei*, pct. 27-28).

122. Introducerea termenilor „constituită potrivit legii” în art. 6 § 1 are drept scop să prevină ca organizarea sistemului judiciar să nu fie lăsată la discreția puterii executive și să asigure că acest domeniu este reglementat de o lege a Parlamentului (*Savino și alții împotriva Italiei*, pct. 94).

123. În țările care au un sistem de drept codificat, organizarea sistemului judiciar nu poate fi lăsată la discreția autorităților judiciare, ceea ce nu exclude posibilitatea de a li se recunoaște o anumită putere de interpretare a legislației naționale în materie (*Savino și alții împotriva Italiei*, pct. 94).

124. De altfel, delegarea de puteri în probleme referitoare la organizarea judiciară este acceptabilă în măsura în care această posibilitate face parte din dreptul intern al statului, inclusiv în dispozițiile relevante ale Constituției (*ibidem*).

3. Independență și imparțialitate

a) GENERALITĂȚI

125. Dreptul la un proces echitabil, garantat de art. 6 § 1, impune să fie audiată cauza de către o „*instanță independentă și imparțială*”. Noțiunile „*independentă*” și „*imparțialitate*” fiind strâns legate, Curtea le va examina adesea împreună [*Kleyn și alții împotriva Țărilor de Jos* (MC), pct. 192].

126. Faptul că magistrații neprofesioniști profesează într-un tribunal nu este în sine contrar art. 6 § 1. Existența unui colegiu cu o componență mixtă, care include magistrați, funcționari publici sau reprezentanți ai grupurilor de interese nu reprezintă în sine o dovadă de părtinire (*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 57 și 58). Ne există în sine nicio obiecție ca experții să participe ca membri neprofesioniști în procesul decizional care se desfășoară la nivelul unei instanțe (*Pabla Ky împotriva Finlandei*, pct. 32).

127. Principiile stabilite în jurisprudență cu privire la imparțialitate se aplică atât magistraților neprofioniști, cât și magistraților profesioniști [*Langborger împotriva Suediei*, pct. 34-35; *Cooper împotriva Regatului Unit (MC)*, pct. 123].

128. În principiu, lipsa de independență sau imparțialitate a organului decizional sau încălcarea de către acest organ a unei garanții procedurale fundamentale nu poate constitui o încălcare a art. 6 § 1 în cazul în care decizia a fost supusă controlului ulterior din partea unui organ judiciar cu „jurisdicție deplină” care a asigurat respectarea garanțiilor prevăzute de art. 6 § 1, remediind încălcarea inițială (*De Haan împotriva Țărilor de Jos*, pct. 52-55).¹¹

129. Curtea a subliniat în mod constant faptul că domeniul de aplicare al obligației pe care art. 6 § 1 o impune statului, de a garanta un proces condus de o „instanță independentă și imparțială” nu se limitează la sistemul judiciar, ci impune și puterii executive, legiuitorului și tuturor celorlalte autorități ale statului, la toate nivelurile, să respecte hotărârile și deciziile instanțelor și să le aplice, chiar dacă nu sunt de acord cu ele. Respectarea de către stat a autorității instanțelor este o premisă esențială pentru încrederea publicului în justiție și, în sens mai larg, în statul de drept. Nu este suficient ca independența și imparțialitatea sistemului judiciar să fie garantate de Constituție: ele trebuie să fie aplicate în mod real în toate atitudinile și practicile administrative (*Agrokompleks împotriva Ucrainei*, § 136).

b) INSTANȚĂ INDEPENDENTĂ

130. Prin „independentă” se înțelege o instanță independentă față de alte puteri (executivă și legislativă) (*Beaumont împotriva Franței*, pct. 38) și de părți (*Sramek împotriva Austriei*, pct. 42).

131. Deși conceptul de separare a puterilor între organele politice ale guvernului și autoritatea judiciară tinde să obțină o importanță tot mai crescută în jurisprudența Curții, nici art. 6, nici vreo altă prevedere a Convenției nu obligă statele să respecte vreun concept teoretic constituțional referitor la limitele admise privind interacțiunea dintre acestea. Întotdeauna întrebarea care se pune este dacă, într-o anumită cauză, cerințele Convenției au fost respectate [*Kleyn și alții împotriva Țărilor de Jos*, (MC), pct. 193]. Într-adevăr, noțiunea de independență a instanței presupune existența unor garanții procedurale de separare între puterea judecătorească și celelalte puteri.

- Independența față de puterea executivă

132. Se aduce atingere independenței judecătorilor atunci când puterea executivă intervine într-o cauză pendinte în fața instanțelor pentru de a influența rezultatul (*Sovtransavto Holding împotriva Ucrainei*, pct. 80; *Moșteanu și alții împotriva României*, pct. 42).

133. Faptul că judecătorii sunt desemnați de puterea executivă și sunt revocabili nu constituie în sine o încălcare a articolului 6 § 1 [*Clarke împotriva Regatului Unit* (dec.)]. Desemnarea judecătorilor de către puterea executivă este admisă, cu condiția ca judecătorii astfel desemnați să fie liberi de presiune sau influență atunci când își exercită rolul jurisdicțional [*Flux împotriva Republicii Moldova (nr. 2)*, pct. 27].

134. Simpla desemnare a președintelui Curții de Casație de către puterea executivă nu afectează în mod negativ independența sa, odată ce, fiind numit, nu este supus niciunei presiuni, nu primește instrucțiuni din partea acesteia și își exercită atribuțiile total independent (*Zolotas împotriva Greciei*, pct. 24).

---

¹¹ A se vedea, de asemenea, părțile *Controlul deplinei jurisdicții și Echitate*.

135. Simpla desemnare a membrilor Consiliului de justiție administrativă de către autoritatea administrativă regională nu este de natură să afecteze independența judecătorilor în cazul în care, odată desemnați, nu sunt supuși la presiuni și nu primesc instrucțiuni și își îndeplinesc funcțiile jurisdicționale total independent [*Majorana împotriva Italiei* (dec.)].

- Independența față de Parlament

136. Simpla desemnare a judecătorilor de către Parlament nu face ca aceștia să fie dependenți de autorități în cazul în care, odată desemnați, judecătorii nu primesc nici instrucțiuni, nici nu sunt supuși la presiuni în exercitarea funcțiilor lor jurisdicționale (*Sacilor-Lormines împotriva Franței*, pct. 67). În plus, faptul că unul dintre membrii instanței de apel, compusă în principal din judecători profesioniști, poate fi și expert, și deputat nu încalcă în sine dreptul la o instanță independentă și imparțială (*Pabla Ky împotriva Finlandei*, pct. 31-35).

- Independența față de părți

137. Dacă o instanță numără între membrii săi o persoană într-o stare de subordonare a funcțiilor și serviciilor față de una dintre părți, justițiabilii pot avea în mod legitim îndoieli față de independența respectivei persoane. O astfel de situație afectează în mod grav încrederea pe care instanțele trebuie să o inspire într-o societate democratică (*Sramek împotriva Austriei*, pct. 42).

- Criterii de apreciere a independenței:

138. Pentru a stabili dacă un organism poate fi considerat „independent”, Curtea ia în considerare, în special, [*Langborger împotriva Suediei*, pct. 32; *Kleyn și alții împotriva Țărilor de Jos* (MC), pct. 190]:

- modul de desemnare și durata mandatului membrilor săi;
- existența unei protecții împotriva presiunilor externe; și
- întrebarea dacă există sau nu o aparență de independență.

i) Modul de desemnare a membrilor organismului

139. Au fost adresate întrebări cu privire la intervenția ministrului justiției în numirea și/sau desemnarea și/sau revocarea din funcție a membrilor organismului decizional [*Sramek împotriva Austriei*, pct. 38, *Brudnicka și alții împotriva Poloniei*, pct. 41; *Clarke împotriva Regatului Unit* (dec.)].

140. Deși atribuirea unei cauze unui judecător sau unei instanțe judecătorești date ține de marja de apreciere a autorităților interne, Curtea trebuie să stabilească dacă desemnarea este compatibilă cu prevederile art. 6 § 1 și, în special, cu garantarea independenței și imparțialității sistemului judiciar (*Bochan împotriva Ucrainei*, pct. 71).

ii) Durata mandatului membrilor organismului

141. Curtea nu a indicat durata impusă pentru mandatul membrilor organului decizional, dar inamovibilitatea acestora pe durata mandatului ar trebui să fie, în general, văzută ca un corolar al independenței acestora. Cu toate acestea, lipsa recunoașterii juridice oficiale a inamovibilității nu implică în sine lipsa independenței, în cazul în care inamovibilitatea este recunoscută în practică

și sunt îndeplinite alte garanții esențiale (*Sacilor-Lormines împotriva Franței*, pct. 67, *Luka împotriva României*, pct. 44).

iii) Garanții împotriva presiunilor externe

142. Independența puterii judecătorești presupune ca judecătorii să fie liberi individual de orice influență indusă, fie dintr-o sursă nejudiciară, fie dintr-o sursă judiciară. Independența judiciară internă impune ca judecătorii să nu primească instrucțiuni, nici să fie supuși la presiuni din partea colegilor sau a celor responsabili administrativ de jurisdicția lor, cum ar fi președintele instanței sau al unei secții a instanței. Lipsa de garanții suficiente privind independența judecătorilor în cadrul sistemului judiciar, în special vizavi de ierarhia acestora poate conduce Curtea la concluzia că îndoielile pe care le are un reclamant cu privire la independența și imparțialitatea instanței pot fi considerate ca fiind obiectiv justificate (*Parlov-Tkalčić împotriva Croației*, pct. 86; *Agrokompleks împotriva Ucrainei*, pct. 137).

143. Într-o cauză referitoare la independența judecătorilor unei instanțe regionale, Curtea a considerat că acești judecători au fost suficient de independenți față de președintele instanței, dat fiind faptul că președinții instanței nu îndeplineau decât funcții administrative (manageriale și organizaționale), strict separat de funcția judiciară, iar sistemul juridic prevedea garanții suficiente împotriva exercitării arbitrare de către președinții instanței a rolului de alocare sau realocare a cauzelor către diferiți judecători (*Parlov-Tkalčić împotriva Croației*, pct. 88-95).

iv) Aparența independenței

144. În cazul în care se solicită Curții să stabilească dacă o instanță poate fi considerată independentă astfel cum impune art. 6 § 1, aparențele pot fi, de asemenea, importante (*Sramek împotriva Austriei*, pct. 42). În ceea ce privește aparența de independență, optica unei părți este importantă, dar nu joacă un rol decisiv. Elementul decisiv constă în a stabili dacă temerile părții interesate pot fi considerate „justificate în mod obiectiv” (*Sacilor-Lormines împotriva Franței*, pct. 63). Nu se pune problema independenței atunci când Curtea este de părere că un „observator obiectiv” nu ar vedea în circumstanțele cauzei o sursă de îngrijorare în acest sens [*Clarke împotriva Regatului Unit* (dec.)].

c) INSTANȚĂ IMPARȚIALĂ

145. În sensul art. 6 § 1, instanța trebuie să fie imparțială. Imparțialitatea se definește de regulă prin lipsa oricărei prejudecăți sau atitudini părtinoare și poate fi analizată în diverse moduri [*Wettstein împotriva Elveției*, pct. 43; *Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 93]. Noțiunile de independență și de imparțialitate fiind strâns legate, poate fi necesar, potrivit circumstanțelor, să fie examinate împreună (*Sacilor-Lormines împotriva Franței*, pct. 62; *Oleksandr Volkov împotriva Ucrainei*, pct. 107).

- Criterii de evaluare a imparțialității:

146. Imparțialitatea trebuie evaluată [*Micallef împotriva Maltei* (GC), pct. 93]:

- potrivit unui demers subiectiv, ținându-se seama de convingerea personală și comportamentul judecătorului, adică dacă acesta a demonstrat părtinire sau prejudecăți personale în cauză;

- și, de asemenea, potrivit unui demers obiectiv, care constă în a stabili dacă instanța a oferit, în special prin compunerea sa, suficiente garanții pentru a exclude orice îndoială legitimă cu privire la imparțialitatea sa.

147. Delimitarea între imparțialitatea subiectivă și imparțialitatea obiectivă nu este totuși ermetică, deoarece nu doar comportamentul unui judecător poate, din punctul de vedere al unui observator extern, să genereze îndoieli obiectiv justificate cu privire la imparțialitatea sa (demers obiectiv), dar poate viza și chestiunea opiniei sale personale (demers subiectiv).

148. Astfel, în cazurile în care poate fi dificil să se aducă dovezi pentru a contrazice prezumția de imparțialitate subiectivă a judecătorului, cerința de imparțialitate obiectivă acordă o garanție mult mai importantă [a se vedea *Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 95 și 101].

i) Demersul subiectiv

149. Curtea a susținut întotdeauna că a aplicat demersul subiectiv potrivit căruia „*un magistrat este considerat imparțial până la proba contrariului*” [*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 58, *in fine*; *Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 94]. În privința tipului de probe necesar, este de exemplu necesar să se verifice dacă un judecător a demonstrat ostilitate (*Buscemi împotriva Italiei*, pct. 67-68). Pe de altă parte, faptul că judecătorul nu s-a abținut de la a examina în apel o acțiune civilă atunci când a fost implicat în examinarea oricărei alte proceduri civile legate de cauză nu constituie o probă suficientă care să contrazică această prezumție (*Golubović împotriva Croației*, pct. 52).

150. Principiul conform căruia o instanță trebuie considerată ca lipsită de prejudecăți sau parțialitate este de multă vreme stabilit în jurisprudența Curții (*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 58; *Driza împotriva Albaniei*, pct. 75).

ii) Demersul obiectiv

151. Constă în a se verifica dacă, indiferent de comportamentul personal al judecătorului, anumite fapte verificabile pot ridica îndoieli cu privire la imparțialitatea acestuia din urmă. Rezultă că, pentru a se decide, într-un anumită cauză, dacă există un motiv îndreptățit de temere că unei instanțe colegiale îi lipsește imparțialitatea, trebuie stabilit dacă, indiferent de comportamentul personal al unuia dintre membrii acestei instanțe, există fapte verificabile care pot pune la îndoială însăși imparțialitatea instanței. Prin urmare, pentru a se pronunța cu privire la existența, într-un cauză dată, a unui motiv legitim de a considera un judecător (*Morel împotriva Franței*, pct. 45-50; *Pescador Valero împotriva Spaniei*, pct. 23) sau o instanță colegială (*Luka împotriva României*, pct. 40) că îi lipsește imparțialitatea, punctul de vedere al persoanei în cauză trebuie luat în considerare, dar nu joacă un rol decisiv. Elementul determinant constă în a ști dacă sesizările persoanei interesate pot fi considerate justificate în mod obiectiv [*Wettstein împotriva Elveției*, pct. 44; *Pabla Ky împotriva Finlandei*, pct. 30; *Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 96].

152. Aprecierea obiectivă se concentrează în esență pe legăturile ierarhice sau de alt tip dintre judecător și ceilalți actori ai procedurii (a se vedea cauzele care tratează rolul dublu al magistratului, de exemplu *Mežnarić împotriva Croației*, pct. 36; și *Wettstein împotriva Elveției*, pct. 47, în care avocatul care îi reprezenta pe oponenții reclamantului judecase cauza părții interesate în cadrul aceleiași proceduri și în cadrul unor proceduri concomitente): o astfel de situație justifică în mod obiectiv îndoielile cu privire la imparțialitatea instanței și, prin urmare, nu respectă standardele Convenției privind imparțialitatea obiectivă.

153. Prin urmare, trebuie să se decidă, în fiecare speță dacă natura și gradul de legătură în cauză sunt de așa natură încât să denote o lipsă de imparțialitate din partea instanței [*Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 97 și 102].

154. În acest sens, chiar și aparențele pot avea importanță sau, așa cum spune un proverb englezesc, „*justice must not only be done, it must also be seen to be done*” („nu trebuie doar să se facă dreptate, trebuie să se și vadă că se face dreptate”). Într-o societate democratică, instanțele trebuie să inspire încredere justițiabililor (*Sramek împotriva Austriei*, pct. 42). Prin urmare, trebuie recuzat orice judecător despre care există o temere legitimă privind lipsa de imparțialitate [*Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 98].

155. Pentru ca instanțele să inspire publicului încredere indispensabilă, trebuie, de asemenea, să se țină cont de considerente de natură organică. Existența unor proceduri naționale care să asigure imparțialitatea, și anume a unor norme în materie de recuzare a judecătorilor, reprezintă un factor relevant [a se vedea dispozițiile specifice referitoare la recuzarea judecătorilor din cauza *Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 99-100]. Astfel de norme exprimă preocuparea legiuitorului național de a înlătura orice îndoială rezonabilă cu privire la imparțialitatea judecătorului sau a instanței în cauză și reprezintă o încercare de a asigura imparțialitatea prin eliminarea cauzei îndoielilor în materie. În plus față de a garanta o lipsă reală a părtinirii, acestea au drept scop să elimine orice aparență de parțialitate și, astfel, să consolideze încrederea pe care instanțele dintr-o societate democratică trebuie să o inspire publicului (*Mežnarić împotriva Croației*, pct. 27).

- Situații care pot crea îndoieli privind lipsa de imparțialitate a organului judecătoresc

156. Există două tipuri de situații care pot crea temeri privind lipsa de imparțialitate a organului judecătoresc:

- Prima este de natură funcțională. Aceasta se referă, de exemplu, la exercitarea de către aceeași persoană a unor funcții diferite în procesul judiciar sau, mai mult, existența unor legături ierarhice sau de alt tip cu un alt actor în cadrul procesului.
- A doua este de natură personală. Aceasta decurge din comportamentul judecătorilor într-o cauză dată.

- Situații de natură funcțională

i) Exercitarea de funcții de consiliere și judiciare în aceeași cauză

157. Exercitarea consecutivă de funcții de consiliere în fața unui organism și de funcții judiciare în cadrul aceluiași organism poate, în anumite circumstanțe, reprezenta o problemă obiectivă cu privire la imparțialitatea acestui organism în temeiul art. 6 § 1 (*Procola împotriva Luxemburgului*, pct. 45 – încălcare).

158. Întrebarea este dacă sunt exercitate funcții judiciare și funcții de consiliere cu privire la „*aceeași cauză*”, „*aceeași decizie*” sau „*chestiuni similare*” [*Kleyn și alții împotriva Țărilor de Jos* (MC) pct. 200; *Sacilor-Lormines împotriva Franței*, pct. 74 – neîncălcare].

i) Exercitarea de funcții judiciare și de funcții extra judiciare în aceeași cauză

159. Atunci când verifică dacă temerea reclamantului este justificată în mod obiectiv, Curtea poate lua în considerare factori cum ar fi dubla funcție a judecătorului în cadrul procedurii, intervalul de timp dintre cele două participări în cauză și amplexarea rolului pe care a trebuit să-l joace (*McGonnell împotriva Regatului Unit*, pct. 52-57).

160. Orice participare directă la adoptarea de legi sau regulamente poate fi suficientă pentru a pune la îndoială imparțialitatea judiciară a unei persoane desemnate ulterior să soluționeze o

dispută în ceea ce privește chestiunea de a stabili dacă există motive care să justifice îndepărtarea de modul de redactare a textelor legislative sau reglementare în cauză (*McGonnell împotriva Regatului Unit*, pct. 55-58, în cazul în care s-a constatat o încălcare a art. 6 § 1 pe motiv că un judecător a participat în mod direct la adoptarea planului de dezvoltare în discuție în procedură; a se compara cu *Pabla Ky împotriva Finlandei*, pct. 34 – neîncălcare).

161. În cazul unei simultaneități între două instanțe în cadrul cărora aceeași persoană exercită o dublă funcție: de judecător, pe de o parte, și de reprezentant legal al părții adverse, pe de altă parte, un reclamant se poate teme, pe bună dreptate, că judecătorul va continua să-l considere un adversar (*Wettstein împotriva Elveției*, pct. 44-47).

162. Examinarea unui recurs constituțional de către un judecător care a fost avocat al adversarului reclamantului la începutul procedurii în cauză a dus la o încălcare a art. 6 § 1 (*Mežnarić împotriva Croației*, pct. 36). Problema imparțialității unui judecător al Curții Constituționale care a acționat ca expert juridic pentru partea adversă în cadrul procedurii civile în primă instanță a fost invocată în cauza *Švarc și Kavnik împotriva Sloveniei*, pct. 44.

iii) Exercitarea unor diverse funcții judiciare

163. Evaluarea chestiunii dacă participarea aceluiași judecător în diferite etape ale unei cauze civile îndeplinește cerința de imparțialitate impusă de art. 6 § 1 trebuie să se facă de la caz la caz, luând în considerare circumstanțele speței.

164. Simplul fapt că un judecător a luat deja decizii înainte de proces nu poate fi considerat ca justificând în sine temerile cu privire la imparțialitatea sa. Ceea ce contează este nivelul măsurilor adoptate de judecător înainte de proces. În mod similar, cunoașterea aprofundată a dosarului de către judecător nu implică o prezumție ce împiedică imparțialitatea acestuia în momentul pronunțării hotărârii pe fond. În cele din urmă, evaluarea preliminară a datelor disponibile nu poate fi considerată ca prezumare a evaluării finale. Este important ca această evaluare să intervină în momentul pronunțării hotărârii și să se întemeieze pe probe prezentate și dezbătute în ședință (*Morel împotriva Franței*, pct. 45).

165. Este necesar să se evalueze dacă legătura dintre problemele de fond tranșate în diferite etape ale procedurii este atât de strânsă încât să poată da naștere unei îndoieli privind imparțialitatea judecătorului care a participat în procesul de luare a deciziei în aceste diferite etape (*Toziczka împotriva Poloniei*, pct. 36).

De exemplu:

- Obligația de imparțialitate nu implică obligația ca o instanță să anuleze o decizie administrativă sau judiciară, să trimită cauza către o altă autoritate judiciară sau la un alt organ altfel constituit de această autoritate (*Ringeisen împotriva Austriei*, pct. 97, *in fine*).
- O problemă poate apărea în cazul în care un judecător participă la două proceduri cu privire la aceleași fapte (*Indra împotriva Slovaciei*, pct. 51-53).
- Un judecător care prezidează o instanță de apel și este asistat de doi jurați neprofesioniști nu ar trebui să examineze un recurs formulat împotriva propriei sale decizii (*De Haan împotriva Țărilor de Jos*, pct. 51).
- Ar putea exista unele îndoieli cu privire la imparțialitatea judecătorilor unei curți de apel care sunt solicitați să stabilească dacă au comis, în decizia lor anterioară, o eroare de interpretare sau de aplicare a legii (*San Leonard Band Club împotriva Maltei*, pct. 64).
- Nu este *a priori* incompatibil cu cerințele de imparțialitate faptul că același judecător este mai întâi implicat în completul care ia o decizie pe fondul cauzei

și apoi în cel care examinează admisibilitatea unui recurs împotriva acestei decizii (*Warsicka împotriva Poloniei*, pct. 38-47).

- Într-o cauză în care un judecător a exercitat succesiv funcții distincte – cele de consiliere a părții adverse societății reclamante în prima procedură și cele de judecător al curții de apel în a doua procedură – Curtea a statuat, având în vedere în special distanța temporală și diferența de obiect dintre prima și cea de a doua procedură, precum și faptul că aceste funcții nu au fost niciodată exercitate în același timp, că reclamanții nu au avut motive întemeiate pentru a avea îndoieli cu privire la imparțialitatea judecătorului (*Puolitaival și Pirttiaho împotriva Finlandei*, pct. 46-54).

- Curtea a concluzionat o încălcare a principiului imparțialității într-o cauză în care anumitor judecători care deja se pronunțaseră în cauză li s-a solicitat să evalueze dacă au comis sau nu o greșală în decizia pe care au pronunțat-o anterior și în care trei dintre confrății lor își exprimaseră, de asemenea, opiniile asupra cauzei în chestiune (*Driza împotriva Albaniei*, pct. 78-83 – încălcare).

- Situația în care unul dintre judecători, care participase la procedura de examinare a recursului participase deja în cauză în calitate de judecător în apel a fost examinată în cauza *Peruš împotriva Sloveniei*, pct. 38-39.

- Situații de natură personală

166. Faptul că judecătorul are un interes personal în cauză pune la îndoială imparțialitatea sa (*Langborger împotriva Suediei*, pct. 35; *Gautrin și alții împotriva Franței*, pct. 59).

167. Legăturile profesionale sau personale între un judecător și o parte în cauză sau apărătorul său pot ridica, de asemenea, probleme de imparțialitate [*Pescador Valero împotriva Spaniei*, pct. 27; *Tocono și Profesorii Prometeiști împotriva Moldovei*, pct. 31; *Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 102]. Chiar și factorii indirecti pot fi luați în considerare (*Pétur Thór Sigurðn împotriva Islandei*, pct. 45).

IV. CERINȚE PROCEDURALE

1. Echitate

Art. 6 § 1:

„Orice persoană are dreptul la judecarea echitabilă a cauzei sale(...) de către o instanță(...) care va hotărî (...) asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil (...)”

a) PRINCIPII GENERALE

168. Un loc important: Curtea a reamintit în mod constant locul important pe care îl ocupă dreptul la un proces echitabil într-o societate democratică [a se vedea *Airey împotriva Irlandei*, pct. 24; *Stanev împotriva Bulgariei* (MC), pct. 231]. Această garanție „se numără printre principiile unei societăți democratice în sensul Convenției” (*Pretto și alții împotriva Italiei*, pct. 21). O interpretare restrictivă a garanțiilor oferite de art. 6 § 1 nu este așadar justificată (*Moreira de Azevedo împotriva Portugaliei*, pct. 66). Cerința echității se aplică întregii proceduri și nu se limitează la ședințele în contradictoriu (*Rafinăriile elene Stran și Stratis Andreadis împotriva Greciei*, pct. 49).

169. Conținut: Pretențiile civile trebuie să fie prezentate în fața unui judecător [*Fayed împotriva Regatului Unit*, pct. 65; *Sabeh El Leil împotriva Franței* (MC), pct. 46]. Art. 6 § 1 descrie garanțiile procedurale specifice acordate părților într-o acțiune civilă. Scopul său principal este de a proteja interesele părților și pe cele ale unei bune administrări a justiției (*Nideröst-Huber împotriva Elveției*, pct. 30). Astfel, justițiabilul trebuie să-și poată pleda cauza cu eficiența dorită (*H. împotriva Belgiei*, pct. 53).

170. Rolul autorităților naționale: Curtea a afirmat întotdeauna că autoritățile naționale trebuie, în fiecare cauză, să se asigure că sunt îndeplinite condițiile unui proces echitabil în sensul Convenției (*Dombo Beheer B.V. împotriva Țărilor de Jos*, pct. 33, *in fine*).

171. Invocarea pretențiilor de către justițiabil: în principiu, fiecare justițiabil are dreptul să fie adusă la cunoștința unei instanțe orice „contestație cu privire la drepturile și obligațiile sale cu caracter civil” – astfel cum este definită de jurisprudența Curții de la Strasbourg¹². Dreptului la instanță i se adaugă garanțiile prevăzute de art. 6 § 1 în ceea ce privește organizarea și componența instanței și desfășurarea procedurii, totul formând dreptul la un proces echitabil (*Golder împotriva Regatului Unit*, pct. 36).

172. Principii ale interpretării:

- Principiul potrivit căruia o contestație civilă trebuie să fie prezentată în fața unui judecător ține seama de principii fundamentale de drept universal recunoscute; situația este aceeași pentru principiul de drept internațional care interzice denegarea de justiție. Art. 6 § 1 trebuie să fie lecturat în lumina acestora (*Golder împotriva Regatului Unit*, pct. 35);
- dreptul la un proces echitabil în fața unei instanțe, garantat de art. 6 § 1 din Convenție, trebuie să fie interpretat în lumina preambulului Convenției, care enunță supremația dreptului ca element al patrimoniului comun al statelor contractante [*Brumărescu împotriva României*, pct. 61; *Nejdet Şahin și Perihan Şahin împotriva Turciei* (MC), pct. 57];
- Unul dintre elementele fundamentale ale statului de drept e reprezentat de principiul securității juridice [*Beian împotriva României (nr. 1)*, pct. 39];
- Într-o societate democratică, în sensul Convenției, dreptul la o bună administrare a justiției deține un loc atât de important încât o interpretare

¹² A se vedea partea *Domeniu de aplicare*.

restrictivă a garanțiilor art. 6 § 1 nu corespunde cu obiectivul și scopul acestei dispoziții (*Ryakib Biryoukov împotriva Rusiei*, pct. 37);

- În plus, Convenția nu garantează drepturi teoretice și iluzorii, ci drepturi concrete și efective (*Airey împotriva Irlandei*, pct. 24).

173. *Latitudine mai mare lăsată statelor în materie civilă*: Curtea a admis că imperativele inerente conceptului de „*proces echitabil*” nu sunt în mod obligatoriu aceleași în litigiile privind drepturile cu caracter civil și în cauzele privind acuzații în materie penală: „*statele contractante se bucură de o marjă de apreciere mai largă în materia contenciosului civil decât în cazul urmărilor penale*” (*Dombo Beheer B.V. împotriva Țărilor de Jos*, pct. 32; *Levages Prestations Services împotriva Franței*, pct. 46). Art. 6 § 1 pare așadar mai puțin exigent în cazul pretențiilor referitoare la drepturi cu caracter civil decât în cazul acuzațiilor în materie penală (*König împotriva Germaniei*, pct. 96).

b) ÎNTINDERE

174. *Un drept efectiv*: părțile la proces au dreptul să prezinte orice observații pe care le consideră relevante pentru cauză. Acest drept este efectiv numai în cazul în care cererile și observațiile părților sunt într-adevăr „*ascultate*”, adică examinate în mod adecvat de către instanța sesizată. Astfel, instanța trebuie să efectueze o examinare efectivă a mijloacelor, argumentelor și probelor prezentate de părți [*Kraska împotriva Elveției*, pct. 30; *Van de Hurk împotriva Țărilor de Jos*, pct. 59, *Perez împotriva Franței* (MC) pct. 80]. Pentru a asigura exercitarea efectivă a drepturilor garantate de acest articol, autoritățile judiciare trebuie să dovedească „*diligență*”: a se vedea, pentru un justițiabil nereprezentat de un avocat: *Kerojärvi împotriva Finlandei*, pct. 42; *Fretté împotriva Franței*, pct. 49; pentru un justițiabil reprezentat de un avocat: *Göç împotriva Turciei* (MC), pct. 57.

175. *Participarea adecvată a justițiabilului* la procedură impune ca instanța să îi comunice din oficiu documentele din dosar aflate la dispoziția judecătorului. Este puțin important faptul că justițiabilul nu s-a plâns de nedeazăuirea documentelor din dosar sau că a luat inițiativa de a avea acces la acestea (*Kerojärvi împotriva Finlandei*, pct. 42). Simpla posibilitate ca justițiabilul să consulte dosarul la grefă și să obțină o copie a acestuia nu reprezintă în sine o garanție suficientă [*Göç împotriva Turciei* (MC), pct. 57].

176. *Obligația autorităților administrative*: justițiabilul trebuie să aibă acces la documentele utile deținute de autoritățile administrative, dacă este necesar, după ce a recurs la o procedură care să-i permită să obțină dezvăuirea documentelor (*McGinley și Egan împotriva Regatului Unit*, pct. 86 și 90). În cazul în care statul pârât, fără un motiv legitim, i-a împiedicat pe reclamânți să aibă acces la documentele aflate în posesia sa care i-ar fi ajutat să-și apere cauza, sau a negat în mod fals existența acestor documente, acest fapt se consideră priveră de proces echitabil, contrară art. 6 § 1 (*ibidem*).

177. *O evaluare globală*: problema dacă o procedură este echitabilă este evaluată pe baza unei examinări a derulării procedurii în ansamblu [de exemplu, *Ankerl împotriva Elveției*, pct. 38, *Centro Europa 7 S.R.L. și di Stefano împotriva Italiei* (MC), pct. 197].

178. În consecință, lipsa de echitate poate, în anumite condiții, să fie corectată într-o etapă ulterioară a procedurii în sine (*Helle împotriva Finlandei*, pct. 54) sau, dacă nu, de către o instanță superioară (*Schuler-Zraggen împotriva Elveției*, pct. 52; și, *a contrario*, *Albert și Le Compte împotriva Belgiei*, pct. 36; *Feldbrugge împotriva Țărilor de Jos*, pct. 45-46).

179. În orice caz, dacă viciul s-a produs la nivelul ultimei instanțe a statului – de exemplu, din cauza incapacității de a răspunde la concluziile depuse în fața acestei instanțe – este vorba despre o lipsă de echitate a procedurii (*Ruiz-Mateos împotriva Spaniei*, pct. 65-67).

180. Un viciu de procedură nu poate fi corectat decât în cazul în care decizia atacată este supusă controlului de către un organism judiciar independent, cu jurisdicție deplină și care oferă el însuși garanțiile impuse de art. 6 § 1. Amploarea controlului care ține de competența instanței de recurs este cea care contează, și care este examinată în lumina circumstanțelor cauzei (*Obermeier împotriva Austriei*, pct. 70).¹³

181. Decizii anterioare care nu oferă garanțiile unui proces echitabil: într-un astfel de caz, nu se pune problema dacă justițiabilul a avut la dispoziție o cale de atac în fața unui organism judiciar independent, cu jurisdicție deplină și care oferă el însuși garanțiile impuse de art. 6 § 1 (*Oerlemans împotriva Țărilor de Jos*, pct. 53-58; *British American Tobacco Company Ltd împotriva Țărilor de Jos*, pct. 78). Ceea ce contează este existența unei astfel de căi de atac care să prezinte suficiente garanții (*Air Canada împotriva Regatului Unit*, pct. 62).

182. În fața instanțelor de apel: art. 6 § 1 nu obligă statele contractante să înființeze curți de apel sau de casație, dar în cazul în care există astfel de instanțe, statul trebuie să se asigure că justițiabilii vor beneficia de garanțiile fundamentale prevăzute de art. 6 § 1 [*Andrejeva împotriva Letoniei* (MC), pct. 97]. Cu toate acestea, modul în care art. 6 § 1 se aplică depinde de specificul procedurii în cauză și trebuie să ia în considerare întreaga procedură desfășurată la nivel național, precum și rolul jucat de curtea de apel (*Helmerts împotriva Suediei*, pct. 31) sau de casație (*Levages Prestations Services împotriva Franței*, pct. 44-45; *K.D.B. împotriva Țărilor de Jos*, pct. 41).

183. Având în vedere specificitatea rolului curții de casație, controlul său fiind limitat la respectarea statului de drept, un grad de formalism mult mai mare poate fi admis (*Levages Prestations Services împotriva Franței*, pct. 48). Obligația de a fi reprezentat de un avocat specializat nu este în sine contrară art. 6 [*G.L. și S.L. împotriva Franței* (dec.); *Tabor împotriva Poloniei*, pct. 42].

184. Limite: ca regulă generală, aprecierea faptelor este de competența instanțelor naționale: Curtea nu poate substitui propria apreciere a faptelor celei făcute de instanțele naționale (*Dombo Beheer B.V. împotriva Țărilor de Jos*, pct. 31)¹⁴. În plus, justițiabilii au dreptul să prezinte observațiile pe care le consideră relevante pentru cauza lor, însă art. 6 § 1 nu le garantează un rezultat favorabil (*Andronicou și Constantinou împotriva Ciprului*, pct. 201).

185. Teoria aparențelor: Curtea a subliniat importanța aparențelor în administrarea justiției; este important să se asigure ca echitatea să fie vizibilă. Cu toate acestea, Curtea a precizat că optica părților interesate nu joacă de una singură un rol decisiv; este, de asemenea, necesar ca temerile justițiabililor în privința caracterului echitabil al procedurii să poată fi considerate ca fiind obiectiv justificate (*Kraska împotriva Elveției*, pct. 32). Prin urmare, trebuie examinat modul în care instanța a tratat cauza.

186. În alte cauze, în fața instanțelor supreme, Curtea a subliniat faptul că sensibilitatea crescută a publicului față de garanțiile unei bune administrări a justiției justifică importanța crescândă atribuită aparențelor [*Kress împotriva Franței* (MC), pct. 82; *Martinie împotriva Franței* (MC), pct. 53; *Menchinskaya împotriva Rusiei*, pct. 32]. Curtea a acordat importanță aparențelor în aceste cauze (a se vedea, de asemenea, *Vermeulen împotriva Belgiei*, pct. 34; *Lobo Machado împotriva Portugaliei*, pct. 32).

187. Practica juridică: pentru a realiza o examinare mult mai conformă cu realitatea sistemului juridic intern, Curtea a acordat întotdeauna o anumită importanță practicii judiciare pentru a examina compatibilitatea dreptului intern cu art. 6 § 1 [*Kerojärvi împotriva Finlandei*, pct. 42; *Gorou împotriva Greciei* (nr. 2), (MC), pct. 32]. Astfel, nu trebuie neglijate datele de ansamblu

¹³ A se vedea, de asemenea, partea *Controlul deplinei jurisdicții*.

¹⁴ A se vedea partea *Instanța de gradul al patrula*.

ale cauzei, atât cele de fapt, cât și de drept, atunci când se stabilește dacă reclamanții au beneficiat de un proces echitabil (*Stankiewicz împotriva Poloniei*, pct. 70).

188. Autoritățile statului nu se pot exonera de la efectuarea unui control judiciar efectiv din motive de securitate națională sau terorism: există într-adevăr tehnici care să permită concilierea preocupărilor legitime de securitate și drepturile procedurale ale justițiabililor (*Dağtekin și alții împotriva Turciei*, pct. 34).

189. Un principiu independent de rezultatul procedurii: garanțiile procedurale prevăzute la art. 6 § 1 se aplică tuturor justițiabililor și nu doar celor care nu au avut câștig de cauză în fața instanțelor naționale [*Philis împotriva Greciei (nr. 2)*, pct. 45].

- Exemple: jurisprudența a abordat numeroase situații, între care următoarele:

190. Observațiile instanței transmise instanței de apel cu scopul clar de a o influența: trebuie ca părțile să aibă posibilitatea să le comenteze, indiferent de efectul real asupra judecătorului, și chiar dacă aceste observații nu prezintă niciun fapt sau argument care nu este deja inclus în decizia atacată, în opinia instanței de apel (*Nideröst-Huber împotriva Elveției*, pct. 26-32) sau în poziția Guvernului pârât în fața Curții de la Strasbourg (*APEH Üldözötteinek Szövetsége și alții împotriva Ungariei*, pct. 42).

191. Întrebări preliminare: atunci când există mecanismul cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare, refuzul unei instanțe naționale de a adresa o întrebare preliminară poate, în anumite circumstanțe, ridica o problemă din perspectiva echității procedurii (*Ullens de Schooten și Rezabek împotriva Belgiei*, pct. 57-67, și referințele citate). Acest lucru este valabil și în cazul unui refuz arbitrar:

- un refuz atunci când normele aplicabile nu prevăd o excepție de la principiul unei astfel de acțiuni sau inițierea acesteia;
- un refuz bazat pe alte motive decât cele prevăzute de normele aplicabile;
- sau, mai mult, un refuz care nu este justificat în mod adecvat în raport cu aceste norme.

192. Prin urmare, nu rezultă de la art. 6 § 1 un drept absolut ca o cauză să fie trimisă cu titlu de cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene [*Dotta împotriva Italiei (dec.)*]. Curtea examinează dacă refuzul pare a fi viciat de arbitrar, aplicând jurisprudența citată anterior [*Santiago Canela împotriva Spaniei (dec.)*].

193. Modificarea jurisprudenței naționale: Cerințele securității juridice și de protecție a încrederii legitime a justițiabililor nu consacră dreptul dobândit unei jurisprudențe constante (*Unédic împotriva Franței*, pct. 74). O evoluție a jurisprudenței nu este în sine contrară bunei administrări a justiției, întrucât lipsa unei abordări dinamice și evolutive ar împiedica orice modificare sau îmbunătățire (*Atanasovski împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”*, pct. 38). În această hotărâre, Curtea s-a pronunțat că, în cazul în care există o jurisprudență constantă („*well-established jurisprudence*”) cu privire la problema în cauză, instanța supremă trebuie să ofere motive substanțiale pentru a-și explica îndepărtarea de la această jurisprudență, fără a încălca drepturile justițiabililor, pentru a pronunța o decizie suficient motivată. Este posibil ca îndepărtarea de la jurisprudența internă care afectează o procedură civilă pendinte să antreneze o încălcare a Convenției (*Petko Petkov împotriva Bulgariei*, pct. 32-34).

194. În ceea ce privește diferențele de jurisprudență, Curtea a subliniat importanța punerii în aplicare a unor mecanisme capabile să asigure coerența practicii în cadrul instanțelor și uniformizarea jurisprudenței [*Frimu și alții împotriva României (dec.)*, pct. 43-44]. Cu toate acestea, dezvoltarea unui consens jurisprudențial este un proces care poate fi de durată: fazele de

divergență în jurisprudență pot fi așadar tolerate fără a pune în cauză principiul securității juridice [*Nejdet Şahin și Perihan Şahin împotriva Turciei* (MC), pct. 83; *Albu și alții împotriva României*, pct. 36 și 40-43]¹⁵.

195. Adoptarea unei legi în cursul unui litigiu la care statul este parte: Curtea este preocupată în special de riscurile asociate cu utilizarea unei legi retroactive care are efectul de a influența efectul juridic al unui litigiu în care statul este parte, în special atunci când efectul este de a face ca procesul să nu poată fi câștigat. Trebuie examinate îndeaproape motivele avansate pentru a justifica astfel de măsuri (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society și Yorkshire Building Society împotriva Regatului Unit*, pct. 112). Nu-i este, în principiu, interzis puterii legislative să reglementeze, în materie civilă, prin noi dispoziții cu întindere retroactivă, drepturi care să decurgă din legile în vigoare. Cu toate acestea, art. 6 se opune ingerinței legiuitorului în administrarea justiției pentru a influența rezultatul juridic al unei proceduri pendente în care autoritățile publice sunt părți – cu excepția unor „*motive imperioase de interes general*” [*Zielinski și Pradal și Gonzalez și alții împotriva Franței* (MC), pct. 57; *Scordino împotriva Italiei (nr. 1)* (MC), pct. 126].

Curtea a concluzionat **de exemplu încalcări** în ceea ce privește:

- intervenția legiuitorului la momentul în care procedura în care statul era parte era în curs de desfășurare de 9 ani, în măsura în care reclamantii dispuneau de o hotărâre definitivă și executorie împotriva statului, pentru a orienta în favoarea statului rezultatul iminent din instanță (*Rafinăriile elene Stran și Stratis Andreadis împotriva Greciei*, pct. 49-50);

- o lege care a intervenit decisiv pentru a orienta în favoarea statului rezultatul iminent al procedurii [*Zielinski și Pradal și Gonzalez și alții împotriva Franței* (MC), pct. 59];

- adoptarea unei legi într-un stadiu critic al procedurii în fața Curții de Casație, lege care reglementa în realitate fondul litigiului și făcea inutilă continuarea acestuia (*Papageorgiou împotriva Greciei*);

- o decizie a instanței superioare bazate, chiar și în subsidiar, pe o lege adoptată în cursul procedurii, care a influențat rezultatul litigiului (*Anagnostopoulos și alții împotriva Greciei*, pct. 20-21);

Cu toate acestea, art. 6 § 1 nu are ca scop să prevină orice ingerință a autorităților publice într-o procedură juridică pendente la care acestea sunt părți. În alte cauze, Curtea a recunoscut că acele considerente invocate de statul pârât permiteau să reiasă interesul general și imperios necesar pentru a justifica efectul retroactiv al legii [*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society și Yorkshire Building Society împotriva Regatului Unit*, pct. 112; *Forrer-Niedenthal împotriva Germaniei*, pct. 64; *OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X și Blanche de Castilia și alții împotriva Franței*, pct. 71-72; *EEG-Slachthuis Verbist Izegem împotriva Belgiei* (dec.)].

196. Această jurisprudență se extinde și asupra litigiilor în care statul nu este un parte, dar denaturează în mod nejustificat procesul, în calitatea sa de legiuitor (*Ducret împotriva Franței*, pct. 33-42).

197. Alte tipuri de intervenții legislative:

- Legile pot fi adoptate înainte de introducerea unui litigiu [*Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (O.N.S.I.L.) împotriva Franței* (dec.)] sau după finalizarea procedurii [*Preda și Dardari împotriva Italiei* (dec.)], ceea ce nu ridică probleme în temeiul art. 6.

---

¹⁵ A se vedea partea *Instanța de gradul al patrilea*.

- Adoptarea de legi de uz general poate fi nefavorabilă justițiabilului, fără să vizeze însă proceduri judiciare pendinte și fără să eludeze astfel principiul preeminenței dreptului (*Gorraiz Lizarraga și alții împotriva Spaniei*, pct. 72).
- O lege poate fi declarată neconstituțională în timpul unui litigiu în curs de desfășurare, fără a-l viza, totuși [*Dolca împotriva României* (dec)].

198. Necomunicarea către un justițiabil aflat în fața unei instanțe supreme a observațiilor unui „judecător independent” (membri ai Ministerului Public: *Vermeulen împotriva Belgiei*, *Van Orshoven împotriva Belgiei*, *K.D.B. împotriva Țărilor de Jos* – procurorul general: *Göç împotriva Turciei* (MC); *Lobo Machado împotriva Portugaliei* – Comisarul Guvernului: *Kress împotriva Franței*, *Martinie împotriva Franței* (MC), și imposibilitatea de a răspunde la astfel de observații: numeroase state pârâte au susținut că această categorie de judecători nu reprezentau nici parte la procedură, nu erau nici aliați sau adversari de vreun fel, însă Curtea a decis că trebuie să se facă referire la rolul efectiv jucat în cadrul procedurii de către judecător și, în special, la conținutul și la efectele concluziilor sale [*Vermeulen împotriva Belgiei*, pct. 31; *Kress împotriva Franței* (MC), pct. 71, *in fine*].

199. Curtea a reafirmat importanța unei proceduri în contradictoriu în cauzele în care observațiile unui judecător independent într-o cauză civilă nu au fost comunicate în avans părților iar acestora nu li s-a oferit posibilitatea de a le răspunde [*Vermeulen împotriva Belgiei*, pct. 33; *Lobo Machado împotriva Portugaliei*, pct. 31; *Van Orshoven împotriva Belgiei*, pct. 41; *Göç împotriva Turciei* (MC), pct. 55-56; *Kress împotriva Franței*, pct. 76; *Immeubles Groupe Kosser împotriva Franței*, pct. 26].

200. Participarea și chiar simpla prezență a acestor judecători *la deliberare*, fie ea una „activă”, fie „pasivă” după ce și-au exprimat în public punctul de vedere asupra cauzei înaintea deliberării, a fost condamnată (*Vermeulen împotriva Belgiei*, pct. 34; *Lobo Machado împotriva Portugaliei*, pct. 32; *Kress împotriva Franței*, pct. 87). Această jurisprudență se bazează foarte mult pe teoria aparențelor.¹⁶ (*Martinie împotriva Franței*, pct. 53).

201. Prin urmare, este necesar să se examineze condițiile în care se desfășoară procedura, mai precis posibilitățile lăsate părților de a beneficia de procedura în contradictoriu și egalitatea de arme (a se compara *Kress împotriva Franței*, pct. 76; și *Göç împotriva Turciei*, pct. 55-57). Trebuie făcută o distincție între o imposibilitate cauzată de atitudinea inculpatului și o imposibilitate cauzată de atitudinea autorităților sau statului și normele aplicabile (*Fretté împotriva Franței*, pct. 49-51).

Pentru procedura în fața CJCE¹⁷: *Coöperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. împotriva Țărilor de Jos* (dec.).

202. Limite:

- Egalitatea de arme nu presupune dreptul de a fi dezvăluite, înainte de ședință, concluzii care nu au fost prezentate celeilalte părți în proces, nici judecătorului raportor, nici judecătorilor din completul de judecată (*Kress împotriva Franței*, pct. 73).
- Nu se poate recunoaște un drept fără o aplicare reală sau un fond real: acesta ar fi cazul dacă dreptul invocat în temeiul Convenției nu ar avea niciun impact asupra rezultatului cauzei, întrucât soluția juridică adoptată nu s-a pretat unei discuții (*Stepinska împotriva Franței*, pct. 18).

c) INSTANȚA DE AL PATRULEA GRAD¹⁸

¹⁶ A se vedea mai sus.

¹⁷ Curtea de Justiție a Comunităților Europene/Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

¹⁸ Este vorba despre o actualizare a părții incluse în „Ghidul privind admisibilitatea”.

i) Principii generale

203. O categorie specială de capete de cerere formulate în fața Curții sunt în general numite capete de cerere tip „*instanță de al patrulea grad*”. Acest concept – care nu apare în textul Convenției și care a fost introdus de jurisprudența organismelor Convenției [*Kemmache împotriva Franței (nr. 3)*, pct. 44] – este într-o oarecare măsură paradoxal, deoarece insistă asupra a ceea ce nu este Curtea: aceasta nu este o instanță de apel, de recurs sau de revizuire în raport cu instanțele statelor părți la Convenție și nu poate reexamina cauza în același mod în care ar face-o instanța națională supremă. Cauzele de al patrulea grad produc destul de frecvent o dublă neînțelegere.

204. În primul rând, există o concepție generală eronată, din partea reclamanților, cu privire la rolul Curții și la natura mecanismului judiciar instituit de Convenție. În fapt, Curtea nu are sarcina de a se substitui instanțelor interne; competența sa se limitează la controlul respectării, de către statele contractante, a angajamentelor în materie de drepturi ale omului, angajamente asumate prin aderarea la Convenție. În plus, nedisponând de o putere de intervenție directă în sistemele juridice ale statelor contractante, Curtea trebuie să respecte autonomia acestor sisteme juridice. Aceasta înseamnă că nu este competentă să se pronunțe cu privire la erori de fapt sau de drept pretins comise de o instanță internă, cu excepția cazului și în măsura în care acestea au adus atingere drepturilor și libertăților garantate de Convenție. Curtea nu poate examina ea însăși elementele de fapt sau de drept care au condus o instanță națională la adoptarea unei anumite decizii, și nu a alteia; în caz contrar, s-ar erija în judecător de gradul al treilea sau al patrulea de jurisdicție și și-ar încălca limitele misiunii [*Garda Ruiz împotriva Spaniei (MC)*, pct. 28].

205. În al doilea rând, pot apărea de multe ori neînțelegeri cu privire la sensul exact al termenului „echitabil” în sensul art. 6 § 1 din Convenție. În fapt, „*echitatea*” impusă de această dispoziție nu reprezintă echitatea „*substanțială*”, noțiune care se află la limita de drept și etică, și că numai judecătorul poate aplica. Art. 6 § 1 nu garantează decât echitatea „*procedurală*”, care, în plan practic, se traduce printr-o procedură contradictorie, în cursul căreia părțile sunt ascultate și plasate pe o poziție de egalitate în fața judecătorului [*Star Cate Epilekta Gevmata și alții împotriva Greciei (dec.)*]. Caracterul echitabil al unei proceduri este întotdeauna evaluat privindu-l în globalitatea sa, astfel că o neregularitate izolată nu poate fi suficientă pentru a face ca întreaga procedură să fie inechitabilă (*Miroļubovs și alții împotriva Letoniei*, pct. 103).

206. În plus, Curtea respectă diversitatea sistemelor juridice și judiciare din Europa, și nu este sarcina sa să le uniformizeze. De asemenea, Curtea nu a evaluat oportunitatea alegerilor de politică jurisprudențială efectuate de instanțele interne în lipsa arbitrarului [*Nejdet Şahin și Perihan Şahin împotriva Turciei (MC)*, pct. 68, 89 și 94].

ii) Controlul efectuat de Curte și limitele sale

207. Curtea reamintește în mod constant că nu este de competența sa să cunoască erorile de fapt sau de drept pretins comise de o instanță internă decât dacă acestea pot aduce atingere drepturilor și libertăților protejate de Convenție [*García Ruiz împotriva Spaniei (MC)*, pct. 28; și *Perez împotriva Franței (MC)*, pct. 82; în *Dulaurans împotriva Franței (pct. 38)*, Curtea a concluzionat încălcarea art. 6 § 1 produsă de o „*eroare vădită de apreciere*”, *a contrario*, *Societe anonyme d’habitations à loyers moderes terre et famille împotriva Franței (dec.)*].

208. Aceasta înseamnă așadar că, în general, Curtea nu poate contesta constatările și concluziile la care au ajuns instanțele naționale în privința următoarelor elemente:

a) Stabilirea faptelor cauzei: Curtea nu poate pune la îndoială faptele stabilite de instanțele interne, în afara cazurilor extrem de excepționale de arbitrar flagrant și evident [*García Ruiz împotriva Spaniei (MC)*, pct. 28-29].

b) interpretarea și aplicarea dreptului intern; interpretarea dreptului intern dată de instanțele interne este impusă în principiu Curții [*Perez împotriva Franței* (MC), pct. 82], al cărei rol este limitat la a verifica compatibilitatea cu Convenția a efectelor unei astfel de interpretări [*Nejdet Şahin și Perihan Şahin împotriva Turciei* (MC), pct. 49]. Desigur, în cazuri excepționale, Curtea poate trage concluziile corespunzătoare din faptul că instanțele unui stat contractant au interpretat legislația națională într-un mod vădit arbitrar sau în mod evident eronat [*Barac și alții împotriva Muntenegrului*, pct. 32-34 și referințele citate; *Anđelković împotriva Serbiei*, pct. 24-27 (denejare de justiție); a se vedea, de asemenea, *Laskowska împotriva Poloniei*, pct. 61), dar de regulă Curtea face acest lucru în baza celorlalte dispoziții ale Convenției, nu în baza art. 6 § 1 [*Kouchoglou împotriva Bulgariei*, pct. 50; *Işyar împotriva Bulgariei*, pct. 48; *Fabris împotriva Franței* (MC), pct. 60].

c) Admisibilitatea și aprecierea probelor¹⁹: garanțiile art. 6 § 1 nu se referă decât la *administrarea* de probe la nivel procedural. Pe de altă parte, *admisibilitatea și aprecierea* probelor pe fond ține în principiu de competența exclusivă a instanțelor interne, cărora le revine sarcina să cântărească probele obținute [*García Ruiz împotriva Spaniei* (MC), pct. 28; *Farange S.A. împotriva Franței* (dec.)].

209. Astfel art. 6 § 1 nu permite Curții să pună la îndoială echitatea pe fond a rezultatului unui litigiu civil, în care, de regulă, una dintre părți câștigă, iar cealaltă pierde.

210. Atunci când o cerere privind instanța de al patrulea grad este formulat în temeiul art. 6 § 1, Curtea îl respinge, constatând că reclamantul a beneficiat de o procedură contradictorie; că a putut, în diferitele etape ale acesteia, să prezinte argumentele și probele pe care le considera relevante pentru apărarea cauzei sale; că a putut contesta efectiv argumentele și probele prezentate de partea adversă; că toate argumentele sale obiectiv relevante pentru soluționarea litigiului au fost audiate și examinate de instanță în mod corespunzător; că decizia în litigiu este amplu motivată, atât în fapt, cât și în drept, și că, în consecință, procedura considerată în ansamblul său a fost echitabilă [*García Ruiz împotriva Spaniei* (MC), pct. 29]. Majoritatea absolută a cererilor de al patrulea grad sunt declarate inadmisibile *de plano* de către un judecător unic sau de un comitet format din trei judecători (art. 27 și 28 din Convenție). Invers, de exemplu, *Donadzé împotriva Georgiei*, pct. 35.

iii) Coerența jurisprudenței interne

211. Art. 6 § 1 nu garantează, ca atare, niciun drept la o jurisprudență constantă. În fapt, o evoluție în timp a jurisprudenței nu este, în sine, contrară bunei administrări a justiției, întrucât lipsa unei abordări dinamice și evolutive ar împiedica orice modificare sau îmbunătățire [*Nejdet Şahin et Perihan Şahin împotriva Turciei* (MC), pct. 58].

212. În principiu, Curtea nu are obligația de a compara diversele hotărâri pronunțate, chiar și în litigiile care, la prima vedere, par similare sau conexe, de către instanțe a căror independență trebuie să o respecte. În fapt, eventualele divergențe de jurisprudență sunt inerente, în mod normal, oricărui sistem judiciar care se bazează pe un ansamblu de instanțe de fond având competență teritorială. Astfel de divergențe pot apărea, de asemenea, în cadrul aceleiași instanțe. Nu se poate considera acest lucru în sine contrar Convenției (*Santos Pinto împotriva Portugaliei*, pct. 41). În plus, nu se poate vorbi de „*divergență*” atunci când situațiile de fapt din cauză sunt în mod obiectiv diferite [*Uçar împotriva Turciei* (dec.)].

¹⁹ A se vedea, de asemenea, partea *Administrarea probelor*.

213. Cu toate acestea, pot exista cazuri în care diferențele de jurisprudență pot duce la o constatare a unei încălcări a art. 6 § 1. În acest sens, abordarea Curții este diferită atunci când este vorba despre diferențe de jurisprudență în cadrul aceluiași sistem juridic sau de diferențe între două sisteme juridice complet independente unul de altul.

214. În prima ipoteză, este vorba despre decizii diferite pronunțate de una și aceeași instanță națională supremă, sau de mai multe instanțe din cadrul aceluiași sistem juridic și care se pronunță în ultimă instanță. În astfel de cazuri, persistența unor decizii sau hotărâri contradictorii poate uneori crea incertitudine juridică, care ar putea reduce încrederea publicului în sistemul judiciar, chiar dacă încrederea constituie una dintre componentele fundamentale ale statului de drept. Curtea evaluează existența unei astfel de incertitudini de la caz la caz, în funcție de trei criterii principale:

- a) dacă diferențele de jurisprudență sunt profunde și persistente;
- b) dacă legislația internă prevede mecanisme pentru a elimina aceste neconcordanțe; și
- c) dacă aceste mecanisme au fost puse în aplicare și care au fost efectele aplicării lor. În fapt, statele contractante au obligația de a-și organiza sistemul juridic astfel încât să evite adoptarea unor hotărâri diferite să soluționeze contradicțiile grave prin intermediul unor mecanisme procedurale adecvate [*Beian împotriva României (nr. 1)*, pct. 37 și 39; și *Nejdet Şahin și Perihan Şahin împotriva Turciei (MC)*, pct. 56-57 și 80].

Un criteriu suplimentar luat în considerare de Curte este chestiunea dacă divergența în litigiu este izolată sau dacă afectează un număr mare de justițiabili (*Albu și alții împotriva României*, pct. 38).

215. În a doua ipoteză este vorba despre decizii divergente pronunțate în ultimă instanță de două sau mai multe sisteme juridice diferite, care au instanțe supreme independente și care nu fac obiectul unei ierarhii juridice comune. În aceste cazuri, art. 6 § 1 nu se extinde decât până la a impune instituirea unui mecanism de control vertical sau din partea unei autorități de reglementare comune (cum ar fi o instanță de soluționare a disputelor). În fapt, într-un sistem juridic caracterizat printr-o pluralitate de ordine a instanțelor și în cadrul căruia coexistă, în plus față de mai multe instanțe supreme solicitate să se pronunțe în același timp și în paralel, dezvoltarea unui consens jurisprudențial reprezintă un proces care poate fi de durată: pot fi tolerate etape ale unor divergențe în jurisprudență fără a fi pusă în discuție securitatea juridică. Prin urmare, două instanțe, fiecare deținând sfera sa de competență și care se pronunță în cauze diferite, pot foarte bine să decidă diferit, însă rațional și motivat, în aceeași problemă juridică, pornind de la fapte similare, fără a încălca totuși art. 6 § 1 [*Nejdet Şahin și Perihan Şahin împotriva Turciei (MC)*, pct. 81-83 și 86].

d) CONTRADICTORIALITATEA

216. Principiul contradictorialității: noțiunea de proces echitabil include dreptul fundamental la o procedură în contradictoriu.

217. Cerințele care decurg din dreptul la o procedură în contradictoriu sunt, în principiu, aceleași atât în materie civilă, cât și penală (*Werner împotriva Austriei*, pct. 66).

218. Scopul economiei și accelerării procedurii nu poate justifica încălcarea dreptului fundamental la o procedură în contradictoriu (*Nideröst-Huber împotriva Elveției*, pct. 30).

219. Conținut: dreptul la o procedură în contradictoriu implică în principiu facultatea părților dintr-un proces penal sau civil de a lua la cunoștință de orice document sau observație prezentată în fața judecătorului, chiar de un magistrat independent, în vederea influențării deciziei sale și discutării ei [*Ruiz-Mateos împotriva Spaniei*, pct. 63; *McMichael împotriva Regatului Unit*, pct.

80; *Vermeulen împotriva Belgiei*, pct. 33; *Lobo Machado împotriva Portugaliei*, pct. 31; *Kress împotriva Franței (MC)*, pct. 74]. Această cerință se aplică și în fața unei curți constituționale (*Milatová și alții împotriva Republicii Cehe*, pct. 63-66; *Gaspari împotriva Sloveniei*, pct. 53).

- Are puțină importanță efectul real asupra judecătorilor (*Nideröst-Huber împotriva Elveției*, pct. 27; *Ziegler împotriva Elveției*, pct. 38);

- Contradictorialitatea trebuie să se poată exercita în condiții satisfăcătoare: justițiabilul trebuie să aibă posibilitatea de a se familiariza cu documentele în cauză, să le comenteze într-un mod adecvat și într-un termen suficient pentru a-și pregăti argumentele (*Krčmář și alții împotriva Republicii Cehe*, pct. 42; *Immeubles Groupe Kossier împotriva Franței*, pct. 26), dacă este necesar să obțină o amânare (*Yvon împotriva Franței*, pct. 39).

- Părțile au dreptul de a cunoaște elementele care sunt necesare pentru succesul pretențiilor lor (*Clinique des Acacias și alții împotriva Franței*, pct. 37).

Judecătorul trebuie să respecte el însuși principiul contradictorialității, **de exemplu**, în cazul în care dispune de caderea unui recurs pentru un motiv de inadmisibilitate reținut din oficiu [*Clinique des Acacias și alții împotriva Franței*, pct. 38, a se compara cu cauza *Andret și alții împotriva Franței* (dec.), inadmisibilă: în această ultimă cauză, Curtea de casație a informat părțile că era necesară o substituție a motivelor și reclamanții au avut posibilitatea de a replica înainte de pronunțarea Curții de Casație].

- Doar părțile în litigiu pot hotărî dacă documentul transmis instanței, sau un element de probă furnizat de martori, impune comentarii din partea lor. În fapt, posibilitatea de a se exprima asupra oricărui element aflat la dosar (inclusiv cele obținute din oficiu: *K.S. împotriva Finlandei*, pct. 22) face ca justițiabilii să aibă încredere în funcționarea justiției (*Nideröst-Huber împotriva Elveției*, pct. 29; *Pellegrini împotriva Italiei*, pct. 45).

220. **Exemple** de încălcare a dreptului la o procedură în contradictoriu, cu privire la necomunicare:

- într-o procedură privind plasamentul unui copil, rapoartele serviciilor sociale care conțineau informații cu privire la copil, care urmăreau istoricul cauzei și formulau recomandări, chiar dacă, în cadrul ședinței, părinții au fost informați despre conținutul acestora (*McMichael împotriva Regatului Unit*, pct. 80);

- probele prezentate de ministerul public, care, indiferent de calificarea sau necalificarea drept „parte” în procedură, poate influența decizia care trebuie luată într-un sens posibil nefavorabil părții interesate, în virtutea autorității legate de funcțiile sale [*Ferreira Alves împotriva Portugaliei (nr. 3)*, pct. 36-39];

- nota unui judecător al instanței de grad inferior depusă în fața instanței de apel cu scopul de a influența decizia care urmează a fi luată, indiferent dacă este lipsită de fapt sau de argumente noi [*Ferreira Alves împotriva Portugaliei (nr. 3)*, pct. 41];

- documente obținute în mod direct de către judecători, care conțin avize motivate cu privire la fondul cauzei (*K.S. împotriva Finlandei*, pct. 23-24).

221. Limite: Dreptul la o procedură în contradictoriu nu este absolut și întinderea sa poate varia în funcție de specificul cauzei (*Hudakova și alții împotriva Slovaciei*, pct. 26-27). Principiul contradictorialității nu impune ca o parte să comunice părții adverse documente care nu au fost prezentate în fața judecătorului (*Yvon împotriva Franței*, pct. 38). Nu impune nici comunicarea unui memoriu care ar putea să nu aibă niciun impact asupra rezultatului litigiului [*Asnar împotriva Franței (nr. 2)*, pct. 26].

e) EGALITATEA ARMELOR

222. *Principiul „egalității armelor”*: reprezintă un element al conceptului mai larg de proces echitabil. Cerința egalității armelor, sensul unui „*echilibru just*” între părți, se aplică, în principiu, atât în materie civilă, cât și penală (*Feldbrugge împotriva Țărilor de Jos*, pct. 44).

223. *Conținut: menținerea unui „echilibru just” între părți*: egalitatea armelor implică obligația ca fiecareia dintre părți să i se ofere o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza – inclusiv probele – în condiții care să nu o situeze într-o situație de net dezavantaj față de partea adversă: *Dombo Beheer B.V. împotriva Țărilor de Jos*, pct. 33.

- Nu se poate accepta ca o parte să transmită observații despre cealaltă parte fără posibilitatea ca aceasta să-i răspundă. Doar partea din procedură poate aprecia dacă observațiile primite de la cealaltă parte merită o reacție (*APEH Üldözötteinek Szövetsége și alții împotriva Ungariei*, pct. 42).

- În mod contrar, dacă niciuneia dintre părțile în litigiu nu i-au fost comunicate observațiile aflate la dispoziția instanței, acest fapt nu constituie o problemă în ceea ce privește egalitatea de arme în sine, ci, mai general, una de echitate (*Nideröst-Huber împotriva Elveției*, pct. 23-24; *Clinique des Acacias și alții împotriva Franței*, pct. 36-37).

224. **Exemple** de nerespectare a principiului egalității armelor: s-a produs o încălcare a egalității armelor în situația de dezavantaj net între părți, în următoarele cazuri:

- Apelul unei părți nu a fost comunicat celeilalte părți, împiedicând-o pe aceasta din urmă să răspundă (*Beer împotriva Austriei*, pct. 19);

- Suspendarea unui termen procedural de care a beneficiat doar partea adversă (*Platakou împotriva Greciei*, pct. 48; *Wynen împotriva Belgiei*, pct. 32);

- Doar unul dintre cei doi martori ai faptelor în litigiu a avut dreptul de a depune mărturie (*Dombo Beheer B.V. împotriva Țărilor de Jos*, pct. 34-35).

- Partea adversă s-a bucurat de avantaje semnificative în accesul la informații relevante, a ocupat o poziție dominantă în cadrul procesului și a exercitat o influență importantă asupra judecătorului (*Yvon împotriva Franței*, pct. 37);

- Partea adversă s-a aflat într-o poziție sau funcție care l-a avantajat și instanța nu a permis contestarea sa în mod serios nepermițând celeilalte părți să ia la cunoștință documente sau să audieze martorii (*De Haes și Gijssels împotriva Belgiei*, pct. 54 și 58);

- Într-un litigiu administrativ, motivarea poziției administrației a fost prea sumară și generală pentru a permite reclamantului să prezinte o contestație motivată asupra acestei aprecieri, iar instanțele de fond nu au permis reclamantului să prezinte argumente cu privire la problema în cauză (*Hentrich împotriva Franței*, pct. 56);

- Lipsa de asistență juridică i-a privat pe justițiabili de posibilitatea de a-și apăra cauza în mod eficient în fața instanței împotriva unui adversar cu mijloace financiare superioare (*Steel și Morris împotriva Regatului Unit*, pct. 72);

- În hotărârea *Martinie împotriva Franței* (MC) (pct. 50), Curtea a considerat că a existat un dezechilibru în detrimentul justițiabilului, deoarece procurorul general din procedura în fața Curții de Conturi, care, spre deosebire de justițiabil, a fost prezent la ședință, a fost informat în prealabil despre punctul de vedere al raportorului, l-a auzit în cadrul ședinței, a participat pe deplin la dezbateri și a avut posibilitatea de a-și exprima oral propriul punct de vedere fără a fi combătut de justițiabil; acest dezechilibru a fost accentuat de faptul că ședința nu a fost publică.

- Intervenția procurorului în sprijinul argumentelor adversarului reclamantului (*Menchinskaya împotriva Rusiei*, pct. 35-39).

225. Dimpotrivă, Curtea a decis că este în conformitate cu art. 6 § 1 o diferență de tratament în modul în care se procedează la ascultarea martorilor părților (depoziție sub jurământ pentru o parte sau cealaltă), care, în practică, nu a influențat rezultatul procesului (*Ankerl împotriva Elveției*, pct. 38).

226. *Cazul specific al părții civile*: Curtea a făcut o distincție între sistemul plângerii cu constituire de parte civilă și acțiunea procurorului general, care reprezintă autoritatea publică responsabilă pentru apărarea interesului general [*Guigue și SGEN-CFDT împotriva Franței* (dec.)]. Rezultă că a prevedea condiții de formă și termene diferite pentru a formula apel (un termen mai scurt pentru partea care este persoană de drept privat) nu este în contradicție cu „egalitatea armelor”, în măsura în care această cale de atac poate fi exercitată în timp util (a se vedea specificitatea sistemului în cauză).

227. Curtea a considerat compatibilă cu principiul egalității armelor o dispoziție care limitează posibilitățile de apel ale părții civile, fără a limita posibilitățile de apel ale ministerului public – întrucât a făcut o distincție între rolul, respectiv scopul acestora (*Berger împotriva Franței*, pct. 38).

228. În privința cauzelor care *opun* parchetul unei persoane de drept privat, parchetul poate beneficia de o poziție privilegiată, justificată de protecția ordinii publice. Cu toate acestea, persoana de drept privat nu poate fi plasată într-o situație de dezavantaj nejustificat în raport cu cea a parchetului (*Stankiewicz împotriva Poloniei*, pct. 68).

f) ADMINISTRAREA PROBELOR

229. *Principii generale*²⁰: Convenția nu reglementează regimul probelor, ca atare (*Mantovanelli împotriva Franței*, pct. 34). Admisibilitatea probelor și aprecierea acestora sunt în primul rând de competența dreptului intern și a instanțelor naționale [*García Ruiz împotriva Spaniei* (MC), pct. 28]. Situația este similară în ceea ce privește forța probatorie și sarcina probei [*Tiemann împotriva Franței și Germaniei* (dec.)]. Tot instanța națională este cea care apreciază utilitatea probelor propuse [*Centro Europa 7 S.r.l. și Di Stefano împotriva Italiei* (MC), pct. 198].

- Cu toate acestea, conform Convenției, caracterul echitabil al procedurii este evaluat în lumina întregii proceduri, în special a modului în care au fost colectate probele [*Elsholz împotriva Germaniei* (MC), pct. 66]. Prin urmare, trebuie să se asigure că mijloacele de probă au fost prezentate astfel încât să asigure un proces echitabil (*Blucher împotriva Republicii Cehe*, pct. 65);

- Instanța națională trebuie să efectueze o examinare efectivă a probelor propuse de părți (*Van de Hurk împotriva Țărilor de Jos*, pct. 59).

i) Declarațiile martorilor

230. Art. 6 § 1 nu garantează în mod explicit dreptul de a cita martori și admisibilitatea probei cu martori ține în principiu de dreptul intern. Cu toate acestea, procedura în ansamblul său, inclusiv modul în care sunt admise declarațiile martorilor, trebuie să fie echitabilă în sensul art. 6 § 1 (*Dombo Beheer B.V. împotriva Țărilor de Jos*, pct. 31).

- Refuzul judecătorului de a cita un martor trebuie să fie suficient motivat și lipsit de arbitrar: prin urmare, nu trebuie să restrângă în mod disproportionat

---

²⁰ A se vedea, de asemenea, partea *Instanța de al patrulea grad*.

capacitatea justițiabilului de a-și prezenta argumentele în susținerea cauzei (*Wierzbicki împotriva Poloniei*, pct. 45);

- O diferență de tratament în ceea ce privește audierea martorilor părților poate fi de natură să încalce principiul „egalității armelor” (*Ankerl împotriva Elveției*, pct. 38): în această cauză, Curtea a concluzionat lipsa unei situații de net dezavantaj în comparație cu adversarul (pct. 38, *in fine*) – a se compara, *a contrario*, cu *Dombo Beheer B.V. împotriva Țărilor de Jos* (pct. 35), în care doar unuia dintre cei doi participanți la evenimentele în litigiu i s-a permis să depună mărturie în fața judecătorilor (încălcare).

ii) Expertizele

231. Refuzul unei expertize:

- Refuzul de a dispune o expertiză nu este, *in sine*, inechitabil; el trebuie examinat în lumina întregii procedurii (*H. împotriva Franței*, pct. 61 și 70). Motivația refuzului trebuie să fie rezonabilă;

- Refuzul expertizei psihologice într-o cauză privind vizitele și custodia trebuie de asemenea evaluat în funcție de circumstanțele specifice ale cauzei [*Elsholz împotriva Germaniei* (MC), pct. 66, și, *mutatis mutandis*, *Sommerfeld împotriva Germaniei* (MC), pct. 71];

- Într-o cauză referitoare la deplasarea unui copil [*Tiemann împotriva Franței și Germaniei* (dec.)], Curtea a examinat dacă o curte de apel a avut suficiente motive pentru respingerea cererii unui părinte de a dispune un al doilea raport de expertiză, pentru a verifica dacă acest refuz a fost unul rezonabil.

232. Desemnarea unui expert: respectarea principiului contradictorialității, ca și a altor garanții procedurale consacrate de art. 6 § 1, vizează prezentarea în fața unei „instanțe”; nu există așadar niciun principiu general și abstract potrivit căruia, atunci când a fost desemnat un expert de către o instanță, părțile trebuie să aibă în toate cazurile posibilitatea de a participa la interviurile realizate de expert sau să le fie prezentate comunicări privind documentele pe care le-a luat în considerare.

233. Esențial este ca părțile să poată participa în mod adecvat la procedură (*Mantovanelli împotriva Franței*, pct. 33).

234. Or, lipsa de neutralitate a unui expert, asociată cu locul și rolul său în procedură, poate dezechilibra situația procedurală a unei părți în raport cu cealaltă, cu încălcarea principiului egalității armelor (*Sara Lind Eggertsdóttir împotriva Islandei*, pct. 53); în mod similar, expertul poate ocupa o poziție dominantă în procedură și poate exercita o influență importantă asupra judecătorului (*Yvon împotriva Franței*, pct. 37).

235. O expertiză medicală, care ține de un domeniu tehnic, dincolo de cunoașterea judecătorilor, este de natură să aibă o influență preponderentă asupra aprecierii faptelor și constituie un element de probă esențial: trebuie așadar să poată fi comentată în mod eficient de către părți (*Mantovanelli împotriva Franței*, pct. 36, pct. 51-52; *Storck împotriva Germaniei*, pct. 135).

- În cauza *Mantovanelli împotriva Franței*, imposibilitatea de a comenta în mod eficient concluziile raportului expertului, care a reprezentat un element de probă esențial, a încălcat art. 6 § 1;

- În cauza *Augusto împotriva Franței*, necomunicarea avizului unui medic acreditat cu privire la reunirea condițiilor medicale pentru acordarea unei prestații sociale, care putea avea o influență decisivă asupra hotărârii, a încălcat art. 6 § 1, chiar dacă acest aviz nu era obligatoriu pentru judecător.

236. Cu privire la drepturile părților în raport cu expertul: a se compara *Feldbrugge împotriva Țărilor de Jos*, pct. 44 (constatarea încălcării), cu *Olsson împotriva Suediei (nr. 1)*, pct. 89-91 (constatarea neîncălării). Cu privire la obligația de a comunica o expertiză defavorabilă: *L. împotriva Regatului Unit* (dec.).

g) MOTIVAREA HOTĂRĂRILOR JUDECĂTOREȘTI

237. Garanțiile implicite ale art. 6 § 1 includ obligația de a motiva hotărârile judecătorești (*H. împotriva Belgiei*, pct. 53). O decizie motivată permite părților să demonstreze că a fost audiată în mod real cauza lor.

238. Deși o instanță internă dispune de o anumită marjă de apreciere în alegerea argumentelor și admiterea probelor, acesta trebuie să-și justifice activitatea precizând motivarea deciziilor luate (*Suominen împotriva Finlandei*, pct. 36).

239. Este motivată în mod corespunzător o decizie care permite părților să facă uz efectiv de dreptul lor de a face apel (*Hirvisaari împotriva Finlandei*, pct. 30, *in fine*).

240. Deși art. 6 § 1 obligă instanțele să își motiveze deciziile, acest fapt nu poate fi înțeles ca impunând un răspuns detaliat pentru fiecare argument [*Van de Hurk împotriva Țărilor de Jos*, pct. 61; *Garcia Ruiz împotriva Spaniei* (MC), pct. 26; *Jahnke și Lenoble împotriva Franței* (dec.); *Perez împotriva Franței* (MC), pct. 81].

241. Întinderea obligației privind motivarea poate varia în funcție de natura deciziei (*Ruiz Torija împotriva Spaniei*, pct. 29; *Hiro Balani împotriva Spaniei*, pct. 27) și trebuie analizată în lumina circumstanțelor spetei: trebuie să se țină seama în special de diversitatea motivelor pe care un reclamant le poate ridica în instanță și de diferențele din statele contractante în materie de dispoziții legale, cutume, concepții doctrinare, prezentarea și redactarea hotărârilor și deciziilor (*Ruiz Torija împotriva Spaniei*, pct. 29; *Hiro Balani împotriva Spaniei*, pct. 27).

242. Cu toate acestea, atunci când un motiv (argument), invocat de o parte este decisiv pentru rezultatul procedurii, impune un răspuns specific și explicit (*Ruiz Torija împotriva Spaniei*, pct. 30; *Hiro Balani împotriva Spaniei*, pct. 28).

243. Astfel, trebuie examinate:

- argumentele principale ale reclamantului (*Buzescu împotriva României*, pct. 67, *Donadze împotriva Georgiei*, pct. 35);
- motivele care vizează respectarea drepturilor și libertăților garantate de Convenție sau Protocoalele sale: instanțele naționale trebuie să examineze cu rigoare și grijă deosebite (*Wagner și J.M.W.L. împotriva Luxemburgului*, pct. 96).

244. Art. 6 § 1 nu impune motivarea în detaliu a unei decizii prin care o curte de apel, bazându-se pe o dispoziție legală specifică, respinge un apel ca fiind lipsit de șanse de succes, fără alte precizări [*Burg și alții împotriva Franței* (dec.); *Gorou împotriva Greciei (nr. 2)* (MC), pct. 41].

245. În mod similar, atunci când este necesară autorizarea unui apel pentru a înștiința o instanță superioară privind capetele de cerere și pentru a pronunța în cele din urmă o decizie, art. 6 § 1 nu impune ca refuzul de a acorda o astfel de autorizație să fie însoțit de o motivație detaliată [*Kukkonen împotriva Finlandei (nr. 2)*, pct. 24]. A se vedea, de asemenea, *Bufferne împotriva Franței* (dec.).

246. În plus, respingând un apel, instanța de apel poate, în principiu, să se limiteze la a-și însuși motivele hotărârii instanței de grad inferior [*Garcia Ruiz împotriva Spaniei* (MC), pct. 26 – a se compara, *a contrario*, cu *Tatishvili împotriva Rusiei*, pct. 62]. Cu toate acestea, noțiunea de proces echitabil impune ca o instanță internă care și-a motivat decizia pe scurt, fie prin însușirea motivelor furnizate de o instanță de grad inferior sau altfel, să fi examinat totuși în mod real chestiunile esențiale supuse atenției sale și să nu se fi mulțumit să confirme pur și simplu

concluziile unei instanțe de grad inferior (*Helle împotriva Finlandei*, pct. 60). Această cerință este cu atât mai importantă atunci când o parte nu a putut să-și susțină oral cauza în cadrul procedurii interne (*ibidem*).

2. Publicitatea

Art. 6 § 1

„Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil [...] în mod public [...] a cauzei sale, de către o instanță [...], care va hotărî [...] asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil [...]” Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță, atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.”

a) ȘEDINȚA

247. Principii generale: justițiabilul are, în principiu, dreptul la o ședință publică în cazul în care nu se aplică posibile excepții prevăzute de teza a doua de la art. 6 § 1 (a se vedea mai sus, precum și precizările de mai jos). În fapt, ședința publică permite protejarea justițiabililor împotriva unei administrări secrete a justiției, în afara controlului public. Prin transparența pe care o conferă administrării justiției, publicitatea contribuie la realizarea scopului art. 6 § 1: procesul echitabil [*Diennet împotriva Franței*, pct. 33; *Martinie împotriva Franței* (MC), pct. 39].

248. Pentru a stabili dacă un proces îndeplinește cerința privind publicitatea, trebuie avută în vedere procedura în ansamblul său (*Axen împotriva Germaniei*, pct. 28).

249. Într-o procedură care se desfășoară în fața unei instanțe de prim și unic grad, dreptul fiecăruia de a-i fi judecată cauza „în mod public” în sensul art. 6 § 1 implică dreptul la o „ședință de judecată” [*Fredin împotriva Suediei* (nr. 2), pct. 21-22; *Allan Jacobsson împotriva Suediei* (nr. 2), pct. 46; *împotriva Turciei* (MC), pct. 47], cu excepția unor circumstanțe excepționale care să justifice renunțarea la aceasta [*Hesse-Anger împotriva Germaniei* (dec.)].

250. Natura excepțională a circumstanțelor care pot justifica renunțarea la o ședință publică ține în primul rând de natura problemelor prezentate în fața instanței naționale competente, nu de frecvența unei astfel de situații [*Miller împotriva Suediei*, pct. 29; *Martinie împotriva Franței* (MC), pct. 41].

251. Lipsa ședinței de judecată în fața unei instanțe de al doilea sau al treilea grad poate fi justificată prin caracteristicile procedurii în cauză, dacă a avut loc o ședință în primă instanță (*Helmets împotriva Suediei*, pct. 36; și *a contrario*, pct. 38-39). Astfel, procedurile de autorizare a unui apel și procedurile referitoare doar la chestiuni de drept, nu și de fapt, pot îndeplini cerințele art. 6 § 1, chiar dacă apelantul nu a avut posibilitatea de a fi ascultat în persoană de către instanța de apel sau de recurs (*Miller împotriva Suediei*, pct. 30).

252. În final, cu excepția unor circumstanțe excepționale care să justifice renunțarea la ședința de judecată, dreptul oricărei persoane de a-i fi ascultată cauza în mod public, în sensul art. 6 § 1, implică dreptul la o ședință cel puțin în fața unei instanțe (*Fischer împotriva Austriei*, pct. 44; *Salomonsson împotriva Suediei*, pct. 36).

253. O procedură civilă pe fond care se desfășoară cu ușile închise în temeiul unei reguli generale și absolute, fără ca justițiabilul să aibă posibilitatea de a solicita o ședință publică date fiind particularitățile cauzei sale, nu este, în principiu, conformă cu art. 6 § 1: în afara unor

circumstanțe cu totul excepționale, justițiabilul trebuie să aibă cel puțin posibilitatea de a solicita desfășurarea de ședințe publice –putând fi apoi decisă o ședință cu ușile închise având în vedere circumstanțele cauzei și din motive pertinente [*Martinie împotriva Franței* (MC), pct. 42].

254. În cele din urmă, neținerea unei ședințe publice într-un stadiu decisiv al procedurii poate, sau nu, să fie compensată în mod suficient într-un stadiu ulterior al procedurii [*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 60-61; *Malhous împotriva Republicii Cehe* (MC), pct. 62].

255. Cereri specifice:

- Nu poate fi solicitată ținerea unei ședințe, atunci când aceasta nu este impusă de prezența unor aspecte de credibilitate sau fapte contestate, iar instanțele pot soluționa în mod echitabil și rezonabil cauza, pe baza dosarului (*Dory împotriva Suediei*, pct. 37; *Saccoccia împotriva Austriei*, pct. 73).

- Curtea a recunoscut, de asemenea, că poate fi justificată renunțarea la ținerea unei ședințe în cauzele care ridică probleme de ordin strict juridic și cu un caracter limitat [*Allan Jacobsson împotriva Suediei* (nr. 2), pct. 48-49; *Valova și alții împotriva Slovaciei*, pct. 65-68] sau chestiuni de drept fără o complexitate deosebită [*Varela Assalino împotriva Portugaliei* (dec.); *Speil împotriva Austriei* (dec.)].

- Situația este valabilă și pentru aspecte foarte tehnice. Curtea a ținut seama de natura tehnică a litigiilor privind alocările de prestații de securitate socială, care se pretează mai bine pentru o procedură scrisă decât pentru dezbateri orale. Curtea a decis în repetate rânduri că, în acest domeniu, autoritățile naționale pot, ținând cont de cerințele de eficiență și economie, să renunțe la a se întruni în ședință, organizarea sistematică a dezbaterilor putând să constituie un obstacol în calea diligenței speciale necesare în domeniul securității sociale (*Schuler-Zraggen împotriva Elveției*, pct. 58; *Dory împotriva Suediei*, pct. 41; a se vedea, *a contrario*, *Salomonsson împotriva Suediei*, pct. 39-40).

256. În schimb, **de exemplu**, ținerea unei ședințe este considerată necesară atunci când este vorba despre chestiuni de drept și de fapt importante (*Fischer împotriva Austriei*, pct. 44) sau când trebuie apreciat dacă faptele au fost corect stabilite de către autorități [*Malhous împotriva Republicii Cehe* (MC), pct. 60], precum și atunci când circumstanțele impun ca instanța să-și facă o proprie impresie asupra justițiabilului, astfel încât aceasta să-și poată explica situația personală, în persoană sau prin reprezentantul său (*Miller împotriva Suediei*, pct. 34, *in fine*; *Andersson împotriva Suediei*, pct. 57) – de exemplu, atunci când instanța trebuie să cunoască suferințele personale ale acestuia pentru a determina nivelul compensațiilor care trebuie să-i fie acordate [*împotriva Turciei* (MC), pct. 51, *Lorenzetti împotriva Italiei*, pct. 33] – sau atunci când instanța obține, mai ales în acest fel, precizări cu privire la anumite puncte [*Fredin împotriva Suediei* (nr. 2), pct. 22; *Lundevall împotriva Suediei*, pct. 39].

257. Prezența presei și a publicului: dreptul de a fi audiată cauza în mod public implică, în principiu, dreptul la o ședință publică în fața unei instanțe competente. Art. 6 § 1 nu împiedică totuși instanțele de judecată să decidă, având în vedere particularitățile cauzei, derogări de la acest principiu [*Martinie împotriva Franței* (MC), pct. 40]. Textul art. 6 § 1 prevede mai multe excepții de la regulă.

258. „[A]ccesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia:

- „în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică” (*B. și P. împotriva Regatului Unit*, pct. 39; *Zagorodnikov împotriva Rusiei*, pct. 26);

- „atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților o împun”: interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces sunt în joc, de exemplu, în procedurile referitoare la custodia minorilor după divorț sau după separarea părinților, sau în caz de dispute între membri ai aceleiași familii (*B. și P. împotriva Regatului Unit*, pct. 38.); în schimb, în cauzele care implică plasamentul unui copil într-o instituție publică, motivele scoaterii cauzei de la examinarea în mod public ar trebui să facă obiectul unei examinări atente (*Moser împotriva Austriei*, pct. 97).

În cazul unei proceduri disciplinare îndreptate împotriva unui medic, dacă necesitatea de a proteja secretul profesional sau viața privată a pacienților poate motiva ținerea ședinței cu ușile închise, acest fapt trebuie strict impus de circumstanțe (*Diennet împotriva Franței*, pct. 34 – pentru un exemplu de procedură îndreptată împotriva unui avocat, *Hurter împotriva Elveției*, pct. 30-32).

- „sau în măsura considerată absolut necesară de instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției”: este posibilă derogarea de la principiul publicității dezbaterilor pentru a proteja siguranța și intimitatea martorilor sau pentru a favoriza schimbul liber de informații și opinii în realizarea justiției (*B. și P. împotriva Regatului Unit*, pct. 38; *Osinger împotriva Austriei*, pct. 45).

259. Renunțarea la publicitatea făcută dezbaterilor judecătorești: nici litera, nici spiritul art. 6 din Convenție nu împiedică o persoană să renunțe de bună voie, în mod expres sau tacit, la publicitate, însă o astfel de renunțare trebuie să fie neechivocă și să nu fie contrară niciunui interes public important [*Le Compte, Van Leuven și de Meyere împotriva Belgiei*, pct. 59; *Håkansson și Stureson împotriva Suediei*, pct. 66; și *Exel împotriva Republicii Cehe*, pct. 46]. În plus, trebuie să fi primit citația de a compărea în timp util (*Yakovlev împotriva Rusiei*, pct. 20-22).

260. Condiții ale renunțării: Este necesar acordul persoanei interesate (*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 59), care să acționeze astfel de bună voie (*Albert și Le Compte împotriva Belgiei*, pct. 35). Renunțarea se poate face în mod expres sau tacit (*Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 59). Cu toate acestea, trebuie să se facă în mod neechivoc (*Albert și Le Compte împotriva Belgiei*, pct. 35; *Håkansson și Stureson împotriva Suediei*, pct. 67) și nu trebuie să contravină vreunui interes public important (*Håkansson și Stureson împotriva Suediei*, pct. 66).

261. Omisiunea de a solicita o ședință publică nu constituie neapărat o renunțare la ședință; trebuie să se ia în considerare dispozițiile interne relevante [*Exel împotriva Republicii Cehe*, pct. 47; *împotriva Turciei* (MC), pct. 48, *in fine*]. Faptul că un reclamant a solicitat sau nu dezbateri publice este irelevant în cazul în care dreptul intern exclude în mod expres această posibilitate (*Eisenstecken împotriva Austriei*, pct. 33).

262. **Exemple:** Renunțarea la dreptul de publicitate a procedurii, în cazul unei proceduri disciplinare: *Le Compte, Van Leuven et De Meyere împotriva Belgiei*, pct. 59; *H. împotriva Belgiei*, pct. 54. Renunțare fără echivoc la dreptul la o ședință publică: *Schuler-Zraggen împotriva Elveției*, pct. 58; și, *a contrario*, *Exel împotriva Republicii Cehe*, pct. 48-53.

b) PRONUNȚAREA

263. Publicitatea procedurii judiciare protejează justițiabilii împotriva justiției secrete, în afara controlului public (*Fazliyski împotriva Bulgariei*, pct. 69, referitor la o procedură clasificată

secretă: încălcare). Aceasta este o modalitate de a menține încrederea publicului în instanțe și tribunale (*Preto și alții împotriva Italiei*, pct. 21).

264. Art. 6 § 1 indică faptul că „*hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public*”, ceea ce ar implica citirea publică a hotărârii de către instanță. Cu toate acestea, Curtea a considerat, de asemenea, ca fiind compatibile cu acest articol „*alte modalități de a face publică o hotărâre*” (*Moser împotriva Austriei*, pct. 101).

265. Pentru a ști dacă modalitățile de publicitate prevăzute de dreptul intern sunt conforme cu cerințele unei pronunțări publice a hotărârilor în sensul art. 6 § 1, trebuie, în fiecare caz, să fie apreciate „în lumina particularităților procedurii despre care se face vorbire și în funcție de scopul și de obiectul art. 6 § 1, de forma de publicitate a hotărârii prevăzută de dreptul intern” (*Preto și alții împotriva Italiei*, pct. 26; *Axen împotriva Germaniei*, pct. 31). Scopul urmărit de art. 6 § 1 – acela de a asigura controlul puterii judiciare de către public pentru protejarea dreptului la un proces echitabil – trebuie să fi fost atins în timpul procedurii, care trebuie să fie examinată în ansamblul său (*Axen împotriva Germaniei*, pct. 32).

266. În lipsa unei pronunțări publice a hotărârii, trebuie examinat dacă publicitatea a fost suficient asigurată prin alte mijloace.

267. În următoarele exemple, publicitatea hotărârii a fost suficient asigurată prin alte mijloace decât o pronunțare în mod public:

- Instanțele superioare nu au pronunțat în ședință publică deciziile de respingere a recursurilor: pentru a stabili dacă modul în care o instanță de recurs a pronunțat o hotărâre respectă cerințele art. 6 § 1, trebuie luat în considerare ansamblul procesului care s-a desfășurat în cadrul sistemului juridic intern și rolul pe care l-a jucat această instanță (*Preto și alții împotriva Italiei*, pct. 27).

Concluzionând neîncălcarea art. 6 § 1, Curtea a acordat o atenție deosebită stadiului procedurii și controlului efectuat de aceste instanțe, care s-a limitat la chestiuni de drept, precum și la hotărârile pronunțate de acestea, menținând autoritatea de lucru judecat a deciziilor instanțelor inferioare, fără a aduce modificări consecințelor în ceea ce îi privește pe reclamanți. Având în vedere aceste considerente, Curtea a considerat că cerința de publicitate a fost îndeplinită atunci când, prin depunerea la grefă, textul integral al hotărârii a fost accesibil tuturor (*Preto și alții împotriva Italiei*, pct. 27-28) sau atunci când o decizie de confirmare a unei hotărâri pronunțate în ședință publică nu este pronunțată în ședință (*Axen împotriva Germaniei*, pct. 32).

- Instanța de fond: Curtea a concluzionat lipsa încălcării într-o cauză în care o curte de apel a pronunțat, în ședință publică, o hotărâre sumară, menținând autoritatea de lucru judecat a unei hotărâri a unei instanțe de prim grad în care au avut loc ședințe, dar care nu a pronunțat hotărârea în public (*Lamanna împotriva Austriei*, pct. 33-34).

- Cauzele legate de încredințarea copiilor între părinți: deși este justificat ca autoritățile naționale să desfășoare aceste proceduri cu ușile închise pentru a proteja viața privată a copiilor și părinților și pentru a evita lezarea intereselor justiției și deși pronunțarea publică a acestor hotărâri ar submina în mare măsură aceste obiective, cerința art. 6 § 1 în ceea ce privește pronunțarea publică a hotărârilor este îndeplinită atunci când cineva care justifică existența unui interes poate consulta sau obține o copie a textului integral al deciziilor, acestea prezentând un interes special fiind sistematic publicate – ceea ce permite publicului să vadă care au fost raționamentele general urmate și principiile aplicate de instanțe atunci când s-au pronunțat cu privire la astfel de cauze (*B. și P. împotriva Regatului Unit*, pct. 47).

268. În următoarele două cazuri, lipsa pronunțării publice a dus la o încălcare:

- Într-o cauză legată de încredințarea copiilor între un părinte și o instituție publică, accesul la dosar oferit persoanelor care au demonstrat că au un interes juridic în cauză și publicarea unor decizii care aveau o importanță deosebită (instanțele de apel sau Curtea Supremă) nu au fost suficiente pentru a satisface cerința de publicitate a hotărârii (*Moser împotriva Austriei*, pct. 102-103).

- Atunci când instanțele de prim grad și de al doilea grad examinează cu ușile închise o cerere de despăgubiri pentru ținerea în detenție fără a face publice deciziile lor, iar publicul nu are acces la aceste decizii prin alte mijloace (*Werner împotriva Austriei*, pct. 56-60).

269. Lectura în ședință publică limitată doar la dispozitivul hotărârii: trebuie verificat dacă publicul a avut acces prin alte mijloace la hotărârea motivată, care nu a fost lecturată, și, în cazul unui răspuns afirmativ, să se examineze modalitățile de a se face publicitate reținute pentru ca această hotărâre să fie supusă controlului public (*Ryakib Biryoukov împotriva Rusiei*, pct. 38-46, și referințele citate, pct. 33-36). Dacă publicul nu putut cunoaște motivele care i-ar fi permis să înțeleagă motivele respingerii pretențiilor reclamantului, scopul urmărit în acest domeniu de art. 6 § 1 nu a fost îndeplinit (*ibidem*, pct. 45).

Art. 6 § 1

„Orice persoană are dreptul la judecarea echitabilă a cauzei sale (...) de către o instanță (...) care va hotărî (...) asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil (...)”.

3. Durata

270. Solicitând respectarea unui „*termen rezonabil*”, Convenția subliniază importanța ca justiția să nu fie făcută cu întârzieri care ar putea pune în pericol eficacitatea și credibilitatea sa (*H. împotriva Franței*, pct. 58; *împotriva Italiei*, pct. 61). Art. 6 § 1 obligă statele contractante să-și organizeze sistemele juridice astfel încât să le permită să îndeplinească cerințele acestei dispoziții.

271. Curtea a reafirmat în mod repetat că este important ca justiția să fie administrată fără întârzieri care i-ar compromite eficacitatea și credibilitatea [*Scordino împotriva Italiei (nr. 1)* (MC), pct. 224]. O acumulare de încălcări din partea statului constituie o practică incompatibilă cu Convenția [*Bottazzi împotriva Italiei* (MC), pct. 22].

a) STABILIREA DURATEI PROCEDURII

272. În ceea ce privește punctul de început al termenului, acesta este în mod normal data sesizării instanței competente (*Poiss împotriva Austriei*, pct. 50; *Bock împotriva Germaniei*, pct. 35), cu excepția cazului în care sesizarea autorității administrative constituie o condiție prealabilă pentru sesizarea instanței, caz în care termenul poate include durata procedurii administrative preliminare obligatorii [*König împotriva Germaniei*, pct. 98; *X. împotriva Franței*, pct. 31; *Kress împotriva Franței* (MC), pct. 90].

273. Astfel, în anumite ipoteze, termenul rezonabil poate începe să curgă chiar înainte de depunerea actului de deschidere a acțiunii în fața „instanței” căreia reclamantul îi solicită să soluționeze „plângerea” [*Golder împotriva Regatului Unit*, pct. 32, *in fine*; *Erkner și Hofauer împotriva Austriei*, pct. 64; *Vilho Eskelinen și alții împotriva Finlandei* (MC), pct. 65]. Aceasta este totuși o situație excepțională și se acceptă, **de exemplu**, în cazurile în care sunt necesare anumite etape preliminare ca o condiție prealabilă pentru deschiderea procedurii ca atare (*Blake împotriva Regatului Unit*, pct. 40).

274. Art. 6 § 1 se poate aplica, de asemenea, în cazul unei proceduri care nu este în întregime judiciară, dar care este însă strâns legată de controlul unei instanțe judecătorești. Acesta a fost, de exemplu, cazul unei proceduri de partaj într-o succesiune, desfășurată pe cale amiabilă în fața a doi notari, procedură solicitată totuși de o instanță și aprobată de aceasta (*Siegel împotriva Franței*, pct. 33-38). Durata procedurii în fața notarului a fost apoi inclusă în termenul rezonabil.

275. În ceea ce privește conceptul „termen”, acesta acoperă, în principiu, întreaga procedură, inclusiv căile de atac (*König împotriva Germaniei*, pct. 98, *in fine*). El se întinde până la decizia care soluționează „plângerea” (*Poiss împotriva Austriei*, pct. 50). Astfel, cerința respectării unui termen rezonabil se referă la toate fazele procedurilor legale care urmăresc soluționarea plângerii, fără a putea fi exceptate fazele posterioare deciziilor pe fond (*Robins împotriva Regatului Unit*, pct. 28-29).

276. Astfel, executarea unei hotărâri sau decizii, indiferent de instanță, trebuie să fie considerată ca făcând parte integrantă din termenul care trebuie luat în considerare (*Martins Moreira împotriva Portugaliei*, pct. 44; *Silva Pontes împotriva Portugaliei*, pct. 33; *Di Pede împotriva Italiei*, pct. 24). Doar atunci când dreptul revendicat într-o procedură se realizează efectiv, „termenul” a ajuns la final (*Estima Jorge împotriva Portugaliei*, pct. 36-38).

277. Instanța urmată în fața unei Curți Constituționale este luată în considerare atunci când, chiar dacă nu este responsabilitatea sa să se pronunțe pe fond, decizia sa poate afecta rezultatul litigiului în fața instanțelor ordinare [*Deumeland împotriva Germaniei*, pct. 77; *împotriva Germaniei* (MC), pct. 39; *Pammel împotriva Germaniei*, pct. 51-57]. Cu toate acestea, obligația în materie de termen rezonabil nu este interpretată în același mod ca și pentru o instanță de drept comun [*împotriva Germaniei* (MC), pct. 56; *Orsus și alții împotriva Croației* (MC), pct. 109].

278. În cele din urmă, în ceea ce privește intervenția terților în cadrul procedurilor civile, ar trebui să se facă următoarea distincție: atunci când un reclamant intervine în procedura națională doar în nume propriu, perioada care trebuie luată în considerare începe să curgă de la data respectivă, în timp ce, atunci când reclamantul se constituie parte la litigiu ca moștenitor, acesta se poate plânde de întreaga durată a procedurii [*Scordino împotriva Italiei* (nr. 1), (MC), pct. 220].

b) APRECIEREA TERMENULUI REZONABIL

i) Principii

279. O apreciere in concreto: caracterul rezonabil al duratei unei proceduri în temeiul art. 6 § 1 trebuie apreciat în fiecare caz în funcție de circumstanțele cauzei [*Frydlander împotriva Franței* (MC), pct. 43], care pot impune o evaluare globală (*Obermeier împotriva Austriei*, pct. 72; *Comingersoll S.A. împotriva Portugaliei*, pct. 23).

280. Trebuie luat în considerare ansamblul procedurii (*König împotriva Germaniei*, pct. 98, *in fine*).

- Deși diverse întârzieri nu pot fi, în sine, condamnabile, acumulate și combinate, ele pot cauza o depășire a termenului rezonabil (*Deumeland împotriva Germaniei*, pct. 90).

- O întârziere într-o anumită etapă a procedurii poate fi tolerată, cu condiția ca durata totală a procedurii să nu fie excesivă (*Pretto și alții împotriva Italiei*, pct. 37).

- Nu sunt acceptate „lungi perioade de stagnare”, fără nicio explicație (*Beaumartin împotriva Franței*, pct. 33).

281. Aplicabilitatea art. 6 în cazul măsurilor provizorii depinde de respectarea anumitor condiții [*Micallef împotriva Maltei* (MC), pct. 83-86].²¹

282. Nu este luată în considerare procedura cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare în fața CJCE/CJUE²² (*Pafitis și alții împotriva Greciei*, pct. 95).

(ii) Criterii

283. Caracterul rezonabil al duratei procedurii se apreciază cu ajutorul criteriilor consacrate de jurisprudența Curții, care sunt următoarele: complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului, cel al autorităților competente și miza litigiului pentru partea interesată [*Comingersoll S.A. împotriva Portugaliei* (MC); *Frydlender împotriva Franței* (MC), pct. 43; *Sürmeli împotriva Germaniei* (MC), pct. 128].

Complexitatea cauzei:

284. Complexitatea unei cauze poate ține atât de aspectele de fapt, cât și de cele de drept [*Katte Klitsche de la Grange împotriva Italiei*, pct. 55; *Papachelas împotriva Greciei* (MC), pct. 39]. Poate ține, **de exemplu**, de pluralitatea părților implicate în cauză (*H. împotriva Regatului Unit*, pct. 72) sau de diferitele probe care trebuie obținute [*Humen împotriva Poloniei* (MC), pct. 63].

285. Complexitatea procedurii naționale poate explica lungimea procedurii (*Tierce împotriva San Marino*, pct. 31).

Comportamentul reclamantului:

286. Art. 6 § 1 nu impune părților interesate o cooperare activă cu autoritățile judiciare. Nu li se poate reproșa părților utilizarea diverselor căi de atac interne oferite de dreptul intern (*Erkner și Hofauer împotriva Austriei*, pct. 68).

287. Trebuie doar ca partea interesată să efectueze cu diligență actele care o privesc, să nu utilizeze tactici de amânare și să exploateze oportunitățile oferite de dreptul intern pentru scurtarea procedurii (*Union Alimentaria Sanders S.A. împotriva Spaniei*, pct. 35).

288. Comportamentul reclamantului constituie un fapt obiectiv, neimputabil statului pârât, care trebuie luat în considerare pentru a răspunde la întrebarea dacă procedura a depășit sau nu termenul rezonabil cerut de art. 6 § 1 [*Poiss împotriva Austriei*, pct. 57; *Wiesinger împotriva Austriei*, pct. 57; *Humen împotriva Poloniei* (MC), pct. 66)]. Comportamentul reclamantului nu poate explica în sine perioadele de inactivitate.

289. **Exemple** privind comportamentul justițiabilului:

- Lipsa de voință a părților de a-și prezenta concluziile lor poate contribui în mare măsură la prelungirea unei proceduri (*Vernillo împotriva Franței*, pct. 34);
- Schimbările frecvente/repetate ale avocaților (*König împotriva Germaniei*, pct. 103);
- Cererile sau omisiunile care afectează cursul procedurii (*Acquaviva împotriva Franței*, pct. 61);
- O tentativă de soluționare pe cale amiabilă [*Pizzetti împotriva Italiei*, pct. 18; *Laino împotriva Italiei* (MC), pct. 22];
- Sesizarea în mod greșit a unei instanțe care nu are competență (*Beaumartin împotriva Franței*, pct. 33).

²¹ A se vedea partea *Domeniu de aplicare*.

²² Curtea de Justiție a Comunităților Europene/Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

290. Deși autoritățile naționale nu pot fi considerate responsabile pentru comportamentul unui pârât, metodele de tergiversare utilizate de una dintre părți nu le exonerează de obligația de a asigura derularea procedurilor într-un termen rezonabil (*Mincheva împotriva Bulgariei*, pct. 68).

- Comportamentul autorităților competente:

291. Numai întârzierile imputabile statului pot conduce la concluzia nerespectării unui „*termen rezonabil*” (*Buchholz împotriva Germaniei*, pct. 49; *Papageorgiou împotriva Greciei*, pct. 40; *Humen împotriva Poloniei*, pct. 66). Statul este responsabil pentru toate serviciile sale: al autorităților judiciare, dar, de asemenea, al oricărei instituții publice (*Martins Moreira împotriva Portugaliei*, pct. 60).

292. Chiar și în cadrul sistemelor juridice care consacra principiul disponibilității, atitudinea părților nu scutește instanțele de asigurarea celerității impuse de art. 6 § 1 [*Pafitis și alții împotriva Greciei*, pct. 93; *Tierce împotriva San Marino*, pct.31; *Sürmeli împotriva Germaniei (MC)*, pct. 129].

293. La fel se întâmplă atunci când colaborarea unui expert se dovedește necesară în cursul procedurii: judecătorul este cel care trebuie să asigure pregătirea și desfășurarea rapidă a procesului [*Capuano împotriva Italiei*, pct. 30-31; *Versini împotriva Franței*, pct. 29; *Sürmeli împotriva Germaniei (MC)*, pct. 129].

294. Statelor contractante le revine sarcina de a-și organiza sistemul judiciar în așa fel încât instanțele lor să poată asigura fiecăruia dreptul de a obține o sentință definitivă asupra plângerilor referitoare la drepturile și obligațiile sale cu caracter civil într-un termen rezonabil [*Scordino împotriva Italiei (nr. 1)* (MC), pct. 183; *Sürmeli împotriva Germaniei (MC)*, pct. 129].

295. Deși această cerință se aplică și pentru o Curte Constituțională, nu poate totuși să fie interpretată în același mod ca și pentru o instanță obișnuită. Rolul de garant al Constituției pe care îl joacă o Curte Constituțională o obligă, uneori, să țină seama de alte considerente decât simpla ordine cronologică în care sunt înscrise pe rol cauzele, cum ar fi natura cauzei și importanța sa în planurile politic și social [a se compara *Süssmann împotriva Germaniei (MC)*, pct. 56-58, *Voggenreiter împotriva Germaniei*, pct. 51-52; *Oršuș și alții împotriva Croației (MC)*, pct. 109]. În plus, deși art. 6 prevede celeritatea procedurilor judiciare, aceste pune, de asemenea, accent și pe principiul mai general al unei bune administrări a justiției [*Von Maltzan și alții împotriva Germaniei (dec.) (MC)*, pct. 132]. Cu toate acestea, o supraîncărcare cronică nu poate justifica durată excesivă a procedurii (*Probstmeier împotriva Germaniei*, pct. 64).

296. În fapt, întrucât statele membre trebuie să-și organizeze sistemele juridice astfel încât să garanteze dreptul la o hotărâre judecătorească într-un timp rezonabil, supraîncărcarea cu muncă nu poate fi luată în considerare (*Vocaturu împotriva Italiei*, pct. 17; *Cappello împotriva Italiei*, pct. 17). Cu toate acestea, o supraîncărcare pasageră pe rol nu angajează responsabilitatea statului dacă acesta ia, cu promptitudinea adecvată, măsuri pentru a remedia o astfel de situație excepțională (*Buchholz împotriva Germaniei*, pct. 51). Printre măsurile provizorii care pot fi luate figurează alegerea unei anumite ordini în tratarea cauzelor, bazată nu pe simpla dată a introducerii lor, ci pe gradul de urgență și importanță, în special pentru părțile interesate. Totuși, dacă situația persistă și capătă un caracter structural, astfel de mijloace nu mai sunt suficiente, iar statul trebuie să asigure adoptarea unor măsuri eficiente (*Zimmermann și Steiner împotriva Elveției*, pct. 29; *Guincho împotriva Portugaliei*, pct. 40). Astfel, faptul că situațiile de supraîncărcare au devenit comune nu poate scuza durată excesivă a unei proceduri (*Union Alimentaria Sanders S.A. împotriva Spaniei*, pct. 40).

297. În plus, introducerea unei reforme pentru a accelera examinarea cauzelor nu justifică întârzierile, deoarece statul trebuie să organizeze momentul intrării în vigoare și punerea în

aplicare astfel încât să nu se prelungească examinarea cauzelor aflate pe rol (*Fisanotti împotriva Italiei*, pct. 22). În acest sens, caracterul adecvat al căilor de atac interne introduse de un stat membru pentru a preveni sau remedia duratele procedurilor trebuie apreciat în lumina principiilor stabilite de Curte [*Scordino împotriva Italiei (nr. 1)* (MC) pct. 178 și urm. și 223).

298. Responsabilitatea statului pentru lipsa unui termen rezonabil a fost reținută și în cazul unei activități judiciare prea intense, axată pe starea mentală a reclamantului, în care instanțele naționale aveau încă îndoieli, în ciuda a cinci rapoarte care îi demonstau sănătatea mentală, și respingerea a două proceduri de cerere de plasare sub tutelă, procesul durând, de asemenea, mai mult de nouă ani (*Bock împotriva Germaniei*, pct. 47).

299. În sine, greva avocaților nu angajează răspunderea unui stat în ceea ce privește cerința unui termen rezonabil. Cu toate acestea, eforturile autorităților de a reduce orice întârziere care ar rezulta ar trebui să fie luate în considerare în cadrul controlului respectării cerinței unui termen rezonabil (*Papageorgiou împotriva Greciei*, pct. 47).

300. Deși schimbările repetate ale judecătorilor întârzie desfășurarea procedurii, întrucât fiecare dintre aceștia trebuie mai întâi să se familiarizeze cu cauza, acest lucru nu exonerează statul de obligațiile sale în materie de termen rezonabil, pentru că este sarcina statului să asigure buna organizare a administrării justiției (*Lechner și Hess împotriva Austriei*, pct. 58).

Aspecte în joc în litigiu:

301. **Exemple** de categoria care impun prin natura lor o anumită celeritate:

- Procedurile legate de starea și capacitățile persoanelor impun o diligență specială [*Bock împotriva Germaniei*, pct. 49; *Laino împotriva Italiei* (MC), pct. 18; *împotriva Croației*, pct. 44].

- Procedurile în materie de încredințare a copiilor trebuie tratate cu celeritate (*Hokkanen împotriva Finlandei*, pct. 72; *Niederböster împotriva Germaniei*, pct. 39); *a fortiori*, cauzele în care trecerea timpului poate avea consecințe iremediabile pentru relațiile dintre părinte și copil (*Tsikakis împotriva Germaniei*, pct. 64 și 68) – în mod similar, cauzele care se referă la autoritatea parentală și dreptul de vizitare trebuie tratate cu deosebită celeritate [*Paulsen-Medalen și Svensson împotriva Suediei*, pct. 39; *Laino împotriva Italiei* (MC), pct. 22].

- Procedurile în litigiile de muncă impun prin natura lor o decizie rapidă (*Vocaturu împotriva Italiei*, pct. 17.) – fie că este în joc accesul la o profesie liberală [*împotriva Greciei* (MC), pct. 60 și 62], existența profesională a reclamantului (*König împotriva Germaniei*, pct. 111), continuarea activității sale profesionale (*Garcia împotriva Franței*, pct. 14), concedierea, pe care reclamantul o contestă [*Buchholz împotriva Germaniei*, pct. 52; *Frydlender împotriva Franței* (MC), pct. 45], suspendarea (*Obermeier împotriva Austriei*, pct. 72), transferul (*Sartory împotriva Franței*, pct. 34) sau reintegrarea (*Ruotolo împotriva Italiei*, pct. 17), fie că există o miză financiară majoră (*Doustaly împotriva Franței*, pct. 48). Aici este înglobată și soluționarea litigiilor legate de pensii (*Borgese împotriva Italiei*, pct. 18).

- O diligență excepțională este impusă autorităților în cazul unui justițiabil care suferă de o „boală” incurabilă și a cărui „speranță de viață este redusă”: *X. împotriva Franței*, pct. 47; *A. și alții împotriva Danemarcei*, pct. 78-81.

302. **Alte precedente:**

- O diligență deosebită este impusă autorităților judiciare competente în ceea ce privește investigarea unei plângeri depuse de o persoană pe motiv de violențe pretins comise de agenți ai ordinii publice împotriva sa (*Caloc împotriva Franței*, pct. 120);
- în condițiile în care baza resurselor reclamantului era constituită din pensia de invaliditate a acestuia, litigiile, care urmăreau creșterea pensiei, având în vedere deteriorarea stării de sănătate a persoanei interesate, aveau pentru reclamant o miză specială, ceea ce justifica o atenție deosebită din partea autorităților naționale (*Mocié împotriva Franței*, pct. 22).
- În ceea ce privește o acțiune în răspundere civilă delictuală pentru prejudiciul cauzat integrității fizice a unei reclamantei în vârstă de 65 de ani la momentul constituirii sale ca parte civilă, miza cauzei impunea o diligență deosebită din partea autorităților (*Codarcea împotriva României*, pct. 89).
- Miza pentru reclamant poate fi și dreptul la instruire [*Oršuš și alții împotriva Croației* (MC), pct. 109].

INDEX DE HOTĂRĂRI ȘI DECIZII

Curtea pronunță hotărârile și deciziile în limba engleză sau franceză, cele două limbi oficiale. Legăturile către cauzele citate în ghid fac trimitere la textul original al hotărârii sau deciziei. Cititorul este invitat să consulte, prin intermediul site-ului Curții (www.echr.coe.int), baza de date privind jurisprudența Curții (denumită HUDOC), care conține textul integral al tuturor hotărârilor și deciziilor pronunțate de aceasta. Baza de date HUDOC oferă, de asemenea, acces la traduceri în douăzeci de limbi neoficiale, în plus față de limbile oficiale, ale unora din principalele cauze ale Curții. În plus, include legături către aproximativ o sută de culegeri de jurisprudență on-line elaborate de terți.

Dacă nu se specifică altfel între paranteze, referința citată este cea la o hotărâre pe fond pronunțată de o Cameră a Curții. Mențiunea „(dec.)” se referă la o decizie, iar mențiunea „(MC)” indică faptul că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră.

- A. împotriva Regatului Unit*, nr. 35373/97, CEDO 2002-X
Acimovic împotriva Croației, nr. 61237/00, CEDO 2003-XI
Acquaviva împotriva Franței, 21 noiembrie 1995, seria A, nr. 333-A
Aerts împotriva Belgiei, 30 iulie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii*, 1998-V
Agrokompleks împotriva Ucrainei, nr. 23465/03, 6 octombrie 2011
Air Canada împotriva Regatului Unit, 5 mai 1995, seria A, nr. 316-A
Airey împotriva Irlandei, 9 octombrie 1979, seria A, nr. 32
Aït-Mouhoub împotriva Franței, 28 octombrie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii*, 1998-VIII
Aksoy împotriva Turciei, 18 decembrie 1996, *Culegere*, 1996-VI
Alaverdyan împotriva Armeniei (dec.), nr. 4523/04, 24 august 2010
Al-Adsani împotriva Regatului Unit (MC), nr. 35763/97, CEDO 2001-XI
Alatulkkila și alții împotriva Finlandei, nr. 33538/96, 28 iulie 2005
Albert și Le Compte împotriva Belgiei, 10 februarie 1983, seria A, nr. 58
Albu și alții împotriva României, nr. 34796/09, și alte 60 cauze similare, 10 mai 2012
Alexandre împotriva Portugaliei, nr. 33197/09, 20 noiembrie 2012
Allan Jacobsson împotriva Suediei (nr. 2), 19 februarie 1998, *Culegere*, 1998-I
Anagnostopoulos și alții împotriva Greciei, nr. 39374/98, CEDO 2000-XI
Anđelković împotriva Serbiei, nr. 1401/08, 9 aprilie 2013
Andersson împotriva Suediei, nr. 17202/04, 7 decembrie 2010
Andrejeva împotriva Letoniei (MC), nr. 55707/00, CEDO 2009
Andret și alții împotriva Franței (dec), nr. 1956/02, 25 mai 2004
Andronicou și Constantinou împotriva Ciprului, 9 octombrie 1997, *Culegere*, 1997-VI
Andronikashvili împotriva Georgiei (dec.), nr. 9297/08, 22 iunie 2010
Ankerl împotriva Elveției, 23 octombrie 1996, *Culegere*, 1996-V
Annoni di Gussola și alții împotriva Franței, nr. 31819/96 și 33293/96, CEDO 2000-XI
APEH Üldzötteinek Szövetsége și alții împotriva Ungariei, nr. 32367/96, CEDO 2000-X
Apostol împotriva Georgiei, nr. 40765/02, CEDO 2006-XIV
Argyrou și alții împotriva Greciei, nr. 10468/04, 15 ianuarie 2009
Arvanitakis împotriva Franței (dec.), nr. 46275/99, CEDO 2000-XII
Ashingdane împotriva Regatului Unit, 28 mai 1985, seria A, nr. 93
Asnar împotriva Franței (nr. 2), nr. 12316/04, 18 octombrie 2007
Atanasovski împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”, nr. 36815/03, 14 ianuarie 2010
Athanassoglou și alții împotriva Elveției (MC), nr. 27644/95, CEDO 2000-IV
Augusto împotriva Franței, nr. 71665/01, 11 ianuarie 2007

Axen împotriva Germaniei, 8 decembrie 1983, seria A, nr. 72

B și P. împotriva Regatului Unit, nr. 36337/97 și 35974/97, CEDO 2001-III
Bakan împotriva Turciei, nr. 50939/99, 12 iunie 2007
Balmer-Schafroth și alții împotriva Elveției, 26 august 1997, *Culegere*, 1997-IV
Barac și alții împotriva Muntenegrului, nr. 47974/06, 13 decembrie 2011
Beaumartin împotriva Franței, 24 noiembrie 1994, seria A, nr. 296-B
Beer împotriva Austriei, nr. 30428/96, 6 februarie 2001
Beian împotriva României (nr. 1), nr. 30658/05, CEDO 2007-V (extrase)
Beles și alții împotriva Republicii Cehe, nr. 47273/99, CEDO 2002-IX
Bellet împotriva Franței, 4 decembrie 1995, seria A, nr. 333-B
Beneficio Cappella Paolini împotriva San Marino, nr. 40786/98, CEDO 2004-VIII (extrase)
Bentham împotriva Țărilor de Jos, 23 octombrie 1985, seria A, nr. 97
Berger împotriva Franței, nr. 48221/99, CEDO 2002-X (extrase)
Bertuzzi împotriva Franței, nr. 36378/97, CEDO 2003-III
Blake împotriva Regatului Unit, nr. 68890/01, 26 septembrie 2006
Blucher împotriva Republicii Cehe, nr. 58580/00, 11 ianuarie 2005
Bochan împotriva Ucrainei, nr. 7577/02, 3 mai 2007
Bock împotriva Germaniei, 29 martie 1989, seria A, nr. 150
Borgese împotriva Italiei, 26 februarie 1992, seria A, nr. 228-B
Bottazzi împotriva Italiei (MC), nr. 34884/97, CEDO 1999-V
Bouilloc împotriva Franței, nr. 34489/03, 28 noiembrie 2006
Boulois împotriva Luxemburgului (MC), nr. 37575/04, CEDO 2012
Bourdov împotriva Rusiei, nr. 59498/00, CEDO 2002-III
Bourdov împotriva Rusiei (nr. 2), nr. 33509/04, CEDO 2009
British-American Tobacco Company Ltd împotriva Țărilor de Jos, 20 noiembrie 1995, seria A, nr. 331
Brualla Gomez de la Torre împotriva Spaniei, 19 decembrie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii*, 1997-VIII
Brudnicka și alții împotriva Poloniei, nr. 54723/00, CEDO 2005-II
Brumărescu împotriva României, 28 octombrie 1999, *Culegere*, 1999-VII
Bryan împotriva Regatului Unit, 22 noiembrie 1995, seria A, nr. 335-A
Buchholz împotriva Germaniei, 6 mai 1981, seria A, nr. 42
Bufferne împotriva Franței (dec.), nr. 54367/00, CEDO 2002-III (extrase)
Buj împotriva Croației, nr. 24661/02, 1 iunie 2006
Burg și alții împotriva Franței (dec.), nr. 34763/02, 28 ianuarie 2003
Buscarini împotriva San Marino (dec.), nr. 31657/96, 4 mai 2000
Buscemi împotriva Italiei, nr. 29569/95, CEDO 1999-VI
Buzescu împotriva României, nr. 61302/00, 24 mai 2005
C.G.I.L. și Cofferati împotriva Italiei (nr. 2), nr. 2/08, 6 aprilie 2010
Caloc împotriva Franței, nr. 33951/96, CEDO 2000-IX
Canela Santiago împotriva Spaniei, (dec.), nr. 60350/00, 4 octombrie 2001
Cañete de Goñi împotriva Spaniei, nr. 55782/00, CEDO 2002-VIII
Cappello împotriva Italiei, 27 februarie 1992, seria A, nr. 230-F
Capuano împotriva Italiei, 25 iunie 1987, seria A, nr. 119
Central Mediterranean Development Corporation Limited împotriva Maltei (nr. 2), nr. 18544/08, 22 noiembrie 2011
Centro Europa 7 S.R.L. și di Stefano împotriva Italiei (MC), nr. 38433/09, CEDO 2012
Chapman împotriva Belgiei (dec.), nr. 39619/06, 5 martie 2013
Chaudet împotriva Franței, nr. 49037/06, 29 octombrie 2009
Chevol împotriva Franței, nr. 49636/99, CEDO 2003-III

Cipru împotriva Turciei (MC), nr. 25781/94, CEDO 2001-IV

Ciprova împotriva Republicii Cehe (dec.), nr. 33273/03, 22 martie 2005

Clarke împotriva Regatului Unit (dec.), nr. 23695/02, CEDO 2005-X

Clinique des Acacias și alții împotriva Franței, nr. 65399/01, 65406/01, 65405/01 și 65407/01, 13 octombrie 2005

Codarcea împotriva României, nr. 31675/04, 2 iunie 2009

Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox et Mox împotriva Franței (dec.), nr. 75218/01, 28 martie 2006

Comingersoll S.A. împotriva Portugaliei (MC), nr. 35382/97, CEDO 2000-IV

Cooper împotriva Regatului Unit (MC), nr. 48843/99, CEDO 2003-XII

Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. împotriva Țărilor de Jos, (dec.), nr. 13645/05, CEDO 2009

Cordova împotriva Italiei (nr. 1), nr. 40877/98, CEDO 2003-I

Cordova împotriva Italiei (nr. 2), nr. 45649/99, CEDO 2003-I (extrase)

Crompton împotriva Regatului Unit, nr. 42509/05, 27 octombrie 2009

Cubăniț împotriva României (dec.), nr. 31510/02, 4 ianuarie 2007

Cudak împotriva Lituaniei (MC), nr. 15869/02, 23 martie 2010, CEDO 2010

Dağtekin și alții împotriva Turciei, nr. 70516/01, 13 decembrie 2007

Dalea împotriva Franței (dec.), nr. 964/07, 2 februarie 2010

De Geouffre de la Pradelle împotriva Franței, 16 decembrie 1992, seria A nr. 253-B

De Haan împotriva Țărilor de Jos, 26 august 1997, Culegere, 1997-IV

De Haes și Gijssels împotriva Belgiei, 24 februarie 1997, Culegere, 1997-I

De Moor împotriva Belgiei, 23 iunie 1994, seria A, nr. 292-A

Del Sol împotriva Franței, nr. 46800/99, CEDO 2002-II

Deumeland împotriva Germaniei, 29 mai 1986, seria A, nr. 100

Deweer împotriva Belgiei, 27 februarie 1980, seria A, nr. 35

Di Pede împotriva Italiei, 26 septembrie 1996, Culegere, 1996-IV

Diennet împotriva Franței, nr. 18160/91, 26 septembrie 1995

DMD Group, A.S., împotriva Slovaciei, nr. 19334/03, 5 octombrie 2010

Dolca și alții împotriva României (dec.), nr. 59282/11, 62398/11 63211/11, 4 septembrie 2012

Dombo Beheer B.V. împotriva Țărilor de Jos, 27 octombrie 1993, seria A, nr. 274

Donadzé împotriva Georgiei, nr. 74644/01, 7 martie 2006

Döry împotriva Suediei, nr. 28394/95, 12 noiembrie 2002

Dotta împotriva Italiei (dec.), nr. 38399, 7 septembrie 1999

Doustaly împotriva Franței, 23 aprilie 1998, Culegere de hotărâri și decizii, 1998-II

Driza împotriva Albaniei, nr. 33771/02, CEDO 2007-V (extrase)

Ducret împotriva Franței, nr. 40191/02, 12 iunie 2007

Dulaurans împotriva Franței, nr. 34553/97, 21 martie 2000

EEG-Slachthuis Verbist Izegem împotriva Belgiei (dec.), nr. 60559/00, CEDO 2005-XII

Eisenstecken împotriva Austriei, nr. 29477/95, CEDO 2000-X

Elsholz împotriva Germaniei (MC), nr. 25735/94, CEDO 2000-VIII

Ellès și alții împotriva Elveției, nr. 12573/06, 16 decembrie 2010

Emesa Sugar N.V. împotriva Țărilor de Jos (dec.), nr. 62023/00, 13 ianuarie 2005

Emine Araç împotriva Turciei, nr. 9907/02, 23 septembrie 2008

Erkner și Hofauer împotriva Austriei, 23 aprilie 1987, seria A, nr. 117

Ernst și alții împotriva Belgiei, nr. 33400/96, 15 iulie 2003

Essaadi împotriva Franței, nr. 49384/99, 26 februarie 2002

Estima Jorge împotriva Portugaliei, 21 aprilie 1998, Culegere, 1998-II

Eternit împotriva Franței (dec.), nr. 20041/10, 27 martie 2012

Exel împotriva Republicii Cehe, nr. 48962/99, 5 iulie 2005

Fazliyski împotriva Bulgariei, nr. 40908/05, 16 aprilie 2013

Farange S.A. împotriva Franței (dec.), nr. 77575/01, 14 septembrie 2004

Fayed împotriva Regatului Unit, 21 septembrie 1994, seria A, nr. 294-B

Feldbrugge împotriva Țărilor de Jos, 29 mai 1986, seria A, nr. 99

Ferrazzini împotriva Italiei (MC), nr. 44759/98, CEDO 2001-VII

Ferreira Alves împotriva Portugaliei (nr. 3), nr. 25053/05, 21 iunie 2007

Fisanotti împotriva Italiei, 23 aprilie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii*, 1998-II

Fischer împotriva Austriei, 6 aprilie 1995, seria A, nr. 312

Fiume împotriva Italiei, nr. 20774/05, 30 iunie 2009

Flux împotriva Moldovei (nr. 2), nr. 31001/03, 3 iulie 2007

Fociac împotriva României, nr. 2577/02, 3 februarie 2005

Fogarty împotriva Regatului Unit (MC), nr. 37112/97, CEDO 2001-XI (extrase)

Forrer-Niedenthal împotriva Germaniei, nr. 47316/99, 20 februarie 2003

Fouklev împotriva Ucrainei, nr. 71186/01, 7 iunie 2005

Fredin împotriva Suediei (nr. 2), 23 februarie 1994, seria A, nr. 283-A

Fretté împotriva Franței, nr. 36515/97, CEDO 2002-I

Frimu și alții împotriva României (dec.), 45312/11, 45581/11, 45583/11, 13 noiembrie 2012

Frydlander împotriva Franței (MC), nr. 30979/96, CEDO 2000-VII

Ganci împotriva Italiei, nr. 41576/98, CEDO 2003-XI

Garcia Manibardo împotriva Spaniei, nr. 38695/97, CEDO 2000-II

García Ruiz împotriva Spaniei (MC), nr. 30544/96, CEDO 1999-I

Gaspari împotriva Sloveniei, nr. 21055/03, 21 iulie 2009

Gautrin și alții împotriva Franței, 20 mai 1998, *Culegere*, 1998-III

Georgiadis împotriva Greciei, 29 mai 1997, *Culegere*, 1997-III

Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb împotriva Armeniei (dec.), nr. 11721/04, 14 aprilie 2009

G.L. și S.L. împotriva Franței (dec.), nr. 58811/00, CEDO 2003-III (extrase)

Gnahoré împotriva Franței, nr. 40031/98, CEDO 2000-IX

Göç împotriva Turciei (MC), nr. 36590/97, CEDO 2002-V

Golder împotriva Regatului Unit, 21 februarie 1975, seria A, nr. 18

Golubović împotriva Croației, nr. 43947/10, 27 noiembrie 2012

Gorou împotriva Greciei (nr. 2), nr. 12686/03, 14 iunie 2007

Gorou împotriva Greciei (nr. 2) (MC), nr. 12686/03, 20 martie 2009

Gorraiz Lizarraga și alții împotriva Spaniei, nr. 62543/00, CEDO 2004-III

Grano Organicos Nacionales S.A. împotriva Germaniei, nr. 19508/07, 22 martie 2012

Gülmez împotriva Turciei, nr. 16330/02, 20 mai 2008

Guigue și SGEN-CFDT împotriva Franței (dec.), nr. 59821/00, CEDO 2004-I

Guincho împotriva Portugaliei, 10 iulie 1984, seria A, nr. 81

Gurov împotriva Moldovei, nr. 36455/02, 11 iulie 2006

Gutfreund împotriva Franței, nr. 45681/99, CEDO 2003-VII

H. împotriva Belgiei, 30 noiembrie 1987, seria A, nr. 127-B

H. împotriva Franței, 24 octombrie 1989, seria A, nr. 162-A

H. împotriva Regatului Unit, 8 iulie 1987, seria A, nr. 120

Håkansson et Stuesson împotriva Suediei, 21 februarie 1990, seria A, nr. 171-A

Helle împotriva Finlandei, 19 decembrie 1997, *Culegere*, 1997-VIII

Helmers împotriva Suediei, 29 octombrie 1991, seria A, nr. 212-A

Hentrich împotriva Franței, 22 septembrie 1994, seria A, nr. 296-A
Hesse-Anger împotriva Germaniei, (dec.), nr. 45835/99, 17 mai 2002
Hiro Balani împotriva Spaniei, 9 decembrie 1994, seria A, nr. 303-B
Hirvisaari împotriva Finlandei, nr. 49684/99, 27 septembrie 2001
Hokkanen împotriva Finlandei, 23 septembrie 1994, seria A, nr. 299-A
 Holding și Barnes împotriva Regatului Unit (dec.), nr. 2352/02, CEDO 2002-IV

Hornsby împotriva Greciei, 19 martie 1997, *Culegere*, 1997-II
Hotter împotriva Austriei (dec.), nr. 18206/06, 7 octombrie 2010
Hudakova și alții împotriva Slovaciei, nr. 23083/05, 27 aprilie 2010
Humen împotriva Poloniei, (MC), nr. 26614/95, 15 octombrie 1999
Hurter împotriva Elveției, nr. 53146/99, 15 decembrie 2005).
I.T.C. Ltd împotriva Maltei, (dec.), nr. 2629/06, 11 decembrie 2007
Immeubles Groupe Kosser împotriva Franței, nr. 38748/97, 21 martie 2002
Immobiliare Saffi împotriva Italiei (MC), nr. 22774/93, CEDO 1999-V
Indra împotriva Slovaciei, nr. 46845/99, 1 februarie 2005
Ivan Atanassov împotriva Bulgariei, nr. 12853/03, 2 decembrie 2010
Jahnke și Lenoble împotriva Franței, nr. 40490/98, CEDO 2000-IX
James și alții împotriva Regatului Unit, 21 februarie 1986, seria A, nr. 98
Jurisic și Collegium Mehrerau împotriva Austriei, nr. 62539/00, 27 iulie 2006
K.D.B. împotriva Țărilor de Jos, 27 martie 1998, *Culegere*, 1998-II
K.S. împotriva Finlandei, nr. 29346/95, 31 mai 2001
Kakamoukas și alții împotriva Greciei (MC), nr. 38311/02, 15 februarie 2008
Kalogeropoulou și alții împotriva Greciei și Germaniei (dec.) nr. 59021/00, CEDO 2002-X.
Katte Klitsche de la Grange împotriva Italiei, 27 octombrie 1994, seria A, nr. 293-B
Kerojärvi împotriva Finlandei, 19 iulie 1995, seria A, nr. 322
Kingsley împotriva Regatului Unit (MC), nr. 35605/97, CEDO 2002-IV
Kleyn și alții împotriva Țărilor de Jos (MC), nr. 39343/98, 39651/98, 43147/98 și 46664/99, CEDO 2003-VI
Kök împotriva Turciei, nr. 1855/02, 19 octombrie 2006
König împotriva Germaniei, 28 iunie 1978, seria A, nr. 27
Kraska împotriva Elveției, 19 aprilie 1993, seria A, nr. 254-B
Krčmář și alții împotriva Republicii Cehe, nr. 35376/97, 3 martie 2000
Kress împotriva Franței (MC), nr. 39594/98, CEDO 2001-VI
Kreuz împotriva Poloniei (nr. 1), nr. 28249/95, CEDO 2001-VI
Kübler împotriva Germaniei, nr. 32715/06, 13 ianuarie 2011
Kukkonen împotriva Finlandei (nr. 2), nr. 47628/06, 13 ianuarie 2009
Kutic împotriva Croației, nr. 48778/99, CEDO 2002-II
Kyrtatos împotriva Greciei, nr. 41666/98, CEDO 2003-VI (extrase)
L. împotriva Regatului Unit (dec.), nr. 34222/96, CEDO 1999-VI
L'Erablière A.S.B.L. împotriva Belgiei, nr. 49230/07, CEDO 2009
Laidin împotriva Franței (nr. 2), nr. 39282/98, 7 ianuarie 2003
Laino împotriva Italiei (MC), nr. 33158/96, CEDO 1999-I
Lamanna împotriva Austriei, nr. 28923/95, 10 iulie 2001
Langborger împotriva Suediei, 22 iunie 1989, seria A, nr. 155
Laskowska împotriva Poloniei, nr. 77765/01, 13 martie 2007
Lavents împotriva Letoniei, nr. 58442/00, 28 noiembrie 2002
Le Calvez împotriva Franței, 29 iulie 1998, *Culegere*, 1998-V
Le Compte, Van Leuven și De Meyere împotriva Belgiei, 23 iunie 1981, seria A, nr. 43

Lechner și Hess împotriva Austriei, 23 aprilie 1987, seria A, nr. 118
Sfintele mânăstiri împotriva Greciei, 9 decembrie 1994, seria A, nr. 301-A
Levages Prestations Services împotriva Franței, 23 octombrie 1996, *Culegere*, 1996-V
Libert împotriva Belgiei (dec.), nr. 44734/98, 8 iulie 2004
Lithgow și alții împotriva Regatului Unit, 8 iulie 1986, seria A, nr. 102
Lobo Machado împotriva Portugaliei, 20 februarie 1996, *Culegere*, 1996-I
Loiseau împotriva Franței (dec.), nr. 46809/99, CEDO 2003-XII
Lorenzetti împotriva Italiei, nr. 32075/09, 10 aprilie 2012

Luka împotriva României, nr. 34197/02, 21 iulie 2009
Lunari împotriva Italiei, nr. 21463/93, 11 ianuarie 2001
Lundevall împotriva Suediei, nr. 38629/97, 12 noiembrie 2002
Luordo împotriva Italiei, nr. 32190/96, CEDO 2003-IX
Lupaș și alții împotriva României (nr. nr. 1), nr. 1434/02, 35370/02 și 1385/03, CEDO 2006-XV (extrase)
Maaouia împotriva Franței (MC), nr. 39652/98, CEDO 2000-X
Mackay și BBC Scotland împotriva Regatului Unit, nr. 10734/05, 7 decembrie 2010
Majorana împotriva Italiei (dec.), nr. 75117/01, 26 mai 2005
Malhous împotriva Republicii Cehe (MC), nr. 33071/96, 12 iulie 2001
Mamatkoulov și Askarov împotriva Turciei (MC), nr. 46827/99 și 46951/99, CEDO 2005-I
Manoilescu și Dobrescu împotriva României și Rusiei (dec.), nr. 60861/00, CEDO 2005 VI
Mantovanelli împotriva Franței, 18 martie 1997, *Culegere*, 1997-II
Markovic și alții împotriva Italiei, nr. 1398/03, CEDO 2006-XIV
Martinie împotriva Franței (MC), nr. 58675/00, CEDO 2006-VI
Martins Moreira împotriva Portugaliei, 26 octombrie 1988, seria A, nr. 143
Masson și Van Zon împotriva Țărilor de Jos, 28 septembrie 1995, seria A, nr. 327-A
Matheus împotriva Franței, nr. 62740/00, 31 martie 2005
McElhinney împotriva Irlandei (MC), nr. 31253/96, CEDO 2001-XI (extrase)
McGinley și Egan împotriva Regatului Unit, 9 iunie 1998, *Culegere*, 1998-III
McGonnell împotriva Regatului Unit, nr. 28488/95, CEDO 2000-II
McMichael împotriva Regatului Unit, 24 februarie 1995, seria A, nr. 307-B
McVicar împotriva Regatului Unit, nr. 46311/99, CEDO 2002-III
Melis împotriva Greciei, nr. 30604/07, 22 iulie 2010
Melnyk împotriva Ucrainei, nr. 23436/03, 28 martie 2006
Menchinskaya împotriva Rusiei, nr. 42454/02, 15 ianuarie 2009
Mercieca și alții împotriva Maltei, nr. 21974/07, 14 iunie 2011
Merigaud împotriva Franței, nr. 32976/04, 24 septembrie 2009
Mežnarić împotriva Croației, nr. 71615/01, 15 iulie 2005
Micallef împotriva Maltei (MC), nr. 17056/06, CEDO 2009
Mihova împotriva Italiei (dec.), nr. 25000/07, 30 martie 2010
Mikulić împotriva Croației, nr. 53176/99, CEDO 2002-I
Milatova și alții împotriva Republicii Cehe, nr. 61811/00, CEDO 2005-V
Miller împotriva Suediei, nr. 55853/00, 8 februarie 2005
Mincheva împotriva Bulgariei, nr. 21558/03, 2 septembrie 2010
Miragall Escolano și alții împotriva Spaniei, nr. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 și 41509/98, CEDO 2000-I
Mirolubovs și alții împotriva Letoniei, nr. 798/05, 15 septembrie 2009
Mocié împotriva Franței, nr. 46096/99, 8 aprilie 2003
Moreira de Azevedo, 23 octombrie 1990, seria A, nr. 189

Morel împotriva Franței, nr. 34130/96, CEDO 2005-VI
Moroko împotriva Rusiei, nr. 20937/07, 12 iunie 2008
Moser împotriva Austriei, nr. 12643/02, 21 septembrie 2006
Mosteanu și alții împotriva României, nr. 33176/96, 26 noiembrie 2002
Musumeci împotriva Italiei, nr. 33695/96, 11 ianuarie 2005
Mutimura împotriva Franței, nr. 46621/99, 8 iunie 2004
National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society și Yorkshire Building Society împotriva Regatului Unit, 23 octombrie 1997, *Culegere*, 1997-VII
Nejdet Şahin et Perihan Şahin împotriva Turciei (MC), nr. 13279/05, 20 octombrie 2011
Nideröst-Huber împotriva Elveției, nr. 18990/91, CEDO 1997-I
Niederböster împotriva Germaniei, nr. 39547/98, 27 februarie 2003
Nunes Dias împotriva Portugaliei (dec.), nr. 2672/03 și 69829/01, CEDO 2003-IV
Obermeier împotriva Austriei, 28 iunie 1990, seria A, nr. 179
Oerlemans împotriva Țărilor de Jos, 27 noiembrie 1991, seria A, nr. 219
OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X și Blanche de Castille și alții împotriva Franței, nr. 42219/98 și 54563/00, 27 mai 2004
Okyay și alții împotriva Turciei, nr. 36220/97, CEDO 2005-VII
Oleksandr Volkov împotriva Ucrainei, nr. 21722/11, CEDO 2013
Oleynikov împotriva Rusiei, nr. 36703/04, 14 martie 2013
Olsson împotriva Suediei (nr. 1), 24 martie 1988, seria A, nr. 130
Olujić împotriva Croației, nr. 22330/05, 5 februarie 2009
Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (O.N.S.I.L.) împotriva Franței (dec.), nr. 39971/98, CEDO 2000-IX
Oršuš și alții împotriva Croației (MC), nr. 15766/03, CEDO 2010
Ortenberg împotriva Austriei, 25 noiembrie 1994, seria A, nr. 295-B
Osinger împotriva Austriei, nr. 54645/00, 24 martie 2005
Osman împotriva Regatului Unit, 28 octombrie 1998, *Culegere*, 1998-VIII
Ouzounis și alții împotriva Greciei, nr. 49144/99, 18 aprilie 2002
P., C. și S. împotriva Regatului Unit, nr. 56547/00, CEDO 2002-VI
Pabla Ky împotriva Finlandei, nr. 47221/99, CEDO 2004-V
Pafitis și alții împotriva Greciei, 26 februarie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii*, 1998-I
Paksas împotriva Lituaniei (MC), nr. 34932/04, 6 ianuarie 2011
Pammel împotriva Germaniei, 1 iulie 1997, *Culegere*, 1997-IV
Panjeheighalehei împotriva Danemarcei (dec.), nr. 11230/07, 13 octombrie 2009
Papachelas împotriva Greciei (MC), nr. 31423/96, CEDO 1999-II
Papageorgiou împotriva Greciei, 22 octombrie 1997, *Culegere*, 1997-VI
Papon împotriva Franței (dec.), nr. 344/04, CEDO 2005-XI
Parlov-Tkalčić împotriva Croației, nr. 24810/06, 22 decembrie 2009
Parohia greco-catolică Sâmbăta Bihor împotriva României, nr. 48107/99, 12 ianuarie 2010
Paulsen-Medalen și Svensson împotriva Suediei, 19 februarie 1998, *Culegere*, 1998-I
Pedro Ramos împotriva Elveției, nr. 10111/06, 14 octombrie 2010
Pellegrin împotriva Franței (MC), nr. 28541/95, CEDO 1999-VIII
Pellegrini împotriva Italiei, nr. 30882/96, CEDO 2001-VIII
Peñafliel Salgado împotriva Spaniei (dec.), nr. 65964/01, 16 aprilie 2002
Perez împotriva Franței (MC), nr. 47287/99, CEDO 2004-I
Perez de Rada Cavanilles împotriva Spaniei, 28 octombrie 1998, *Culegere de hotărâri și decizii*, 1998-VIII
Peruš împotriva Sloveniei, nr. 35016/05, 27 septembrie 2012
Pescador Valero împotriva Spaniei, nr. 62435/00, CEDO 2003-VII

Petko Petkov împotriva Bulgariei, nr. 2834/06, 19 februarie 2013
Pétur Thór Sigurðn împotriva Islandei, nr. 39731/98, CEDO 2003-IV
Philis împotriva Greciei (nr. 1), 27 august 1991, seria A, nr. 209
Philis împotriva Greciei (nr. 2), 27 iunie 1997, *Culegere*, 1997-IV
Pierre-Bloch împotriva Franței, 21 octombrie 1997, *Culegere*, 1997-VI
Pini și alții împotriva României, nr. 78028/01 și 78030/01, CEDO 2004-V (extrase)
Pizzetti împotriva Italiei, 26 februarie 1993, seria A, nr. 257-C
Platakou împotriva Greciei, nr. 38460/97, CEDO 2001-I
Pocius împotriva Lituaniei, nr. 35601/04, 6 iulie 2010
Podbielski și PPU PolPure împotriva Poloniei, nr. 39199/98, 26 iulie 2005
Poiss împotriva Austriei, 23 aprilie 1987, seria A, nr. 117
Potocka și alții împotriva Poloniei, nr. 33776/96, CEDO 2001-X
Preda și Dardari împotriva Italiei (dec.), nr. 28160/95 și 28382/95, CEDO 1999-III
Pretto și alții împotriva Italiei, 8 decembrie 1983, seria A, nr. 71
Pridatchenko și alții împotriva Rusiei, nr. 2191/03, 3104/03, 16094/03 și 24486/03, 21 iunie 2007
Prințul Hans-Adam II de Liechtenstein împotriva Germaniei (MC), nr. 42527/98, CEDO 2001-VIII
Probstmeier împotriva Germaniei, 1 iulie 1997, *Culegere*, 1997-IV
Procola împotriva Luxemburgului, 28 septembrie 1995, seria A, nr. 326 326
Prodan împotriva Moldovei, nr. 49806/99, CEDO 2004-III (extrase)
Puolitaival și Pirttiaho împotriva Finlandei, nr. 54857/00, 23 noiembrie 2004
R.P. și alții împotriva Regatului Unit, nr. 38245/08, 9 octombrie 2012
Rafinăriile elene Stran și Stratis Andreadis împotriva Greciei, 9 decembrie 1994, seria A, nr. 301-B
Railian împotriva Rusiei, nr. 22000/03, 15 februarie 2007
Refah Partisi (Partidul Prosperității) și alții împotriva Turciei (dec.), nr. 41340/98, 41342/98, 41343/98 și 41344/98, 3 octombrie 2000
Reuther împotriva Germaniei (dec.), nr. 74789/01, CEDO 2003-IX
Revel et Mora împotriva Franței (dec.), nr. 171/03, 15 noiembrie 2005
Riabykh împotriva Rusiei, nr. 52854/99, CEDO 2003-IX
Ringeisen împotriva Austriei, 16 iulie 1971, seria A, nr. 13
Robins împotriva Regatului Unit, nr. 22410/93, 23 septembrie 1997
Roche împotriva Regatului Unit (MC), nr. 32555/96, CEDO 2005-X
Rolf Gustafson împotriva Suediei, 1 iulie 1997, *Culegere*, 1997-IV
Romańczyk împotriva Franței, nr. 7618/05, 18 noiembrie 2010
RTBF împotriva Belgiei, 50084/06, 29 martie 2011
Ruianu împotriva României, nr. 34647/97, 17 iunie 2003
Ruiz-Mateos împotriva Spaniei, 23 iunie 1993, seria A, nr. 262
Ruiz Torija împotriva Spaniei, 9 decembrie 1994, seria A, nr. 303-A
Ruotolo împotriva Italiei, 27 februarie 1992, seria A, nr. 230-D
Ryakib Biryukov împotriva Rusiei, nr. 14810/02, CEDO 2008
S.A. „Sotiris și Nikos Koutras ATTEE” împotriva Greciei, nr. 39442/98, CEDO 2000-XII
Sabah El Leil împotriva Franței (MC), nr. 34869/05, 29 iunie 2011
Sabin Popescu împotriva României, nr. 48102/99, 2 martie 2004
Sablon împotriva Belgiei, nr. 36445/97, 10 aprilie 2001
Saccoccia împotriva Austriei (dec.), nr. 69917/01, 5 iulie 2007
Saccoccia împotriva Austriei, nr. 69917/01, 18 decembrie 2008
Sacilor-Lormines împotriva Franței, nr. 65411/01, CEDO 2006-XIII
Sakellaropoulos împotriva Greciei (dec.), nr. 38110/08, 6 ianuarie 2011

Salesi împotriva Italiei, 26 februarie 1993, seria A, nr. 257-E
Salomonsson împotriva Suediei, nr. 38978/97, 12 noiembrie 2002
San Leonard Band Club împotriva Maltei, nr. 77562/01, CEDO 2004-IX
Sanglier împotriva Franței, nr. 50342/99, 27 mai 2003
Santambrogio împotriva Italiei, nr. 61945/00, 21 septembrie 2004
Santos Pinto împotriva Portugaliei, nr. 39005/04, 20 mai 2008
Saoud împotriva Franței, nr. 9375/02, 9 octombrie 2007
Sara Lind Eggertsdottir împotriva Islandei, nr. 31930/04, 5 iulie 2007
SARL Amat-G și Mebaghichvili împotriva Georgiei, nr. 2507/03, CEDO 2005-VIII
Sartory împotriva Franței, nr. 40589/07, 24 septembrie 2009
Savino și alții împotriva Italiei, nr. 17214/05, 20329/05 și 42113/04, 28 aprilie 2009
Schouten și Meldrum împotriva Țărilor de Jos, 9 decembrie 1994, seria A, nr. 304
Schuler-Zraggen împotriva Elveției, 24 iunie 1993, seria A, nr. 263
Scordino împotriva Italiei (nr. 1) (MC), nr. 36813/97, CEDO 2006-V

Sdruzeni Jihoceske Matky împotriva Republicii Cehe (dec.), nr. 19101/03, 10 iulie 2006
Sialkowska împotriva Poloniei, nr. 8932/05, 22 martie 2007
Siegel împotriva Franței, nr. 36350/97, CEDO 2000-XII
Sigalas împotriva Greciei, nr. 19754/02, 22 septembrie 2005
Sigma Radio Television Ltd împotriva Ciprului, nr. 32181/04 și 35122/05, 21 iulie 2011
Šikić împotriva Croației, nr. 9143/08, 15 iulie 2010
Silva Pontes împotriva Portugaliei, 23 martie 1994, seria A, nr. 286-A
Skorobogatykh împotriva Rusiei (dec.), nr. 37966/02, 8 iunie 2006
Smirnov împotriva Rusiei (dec.), nr. 14085/04, 6 iulie 2006
Societe anonyme d'habitations à loyers moderes terre et famille împotriva Franței (dec.), nr. 62033/00, 17 februarie 2004
Sokourenko și Strygun împotriva Ucrainei, nr. 29458/04 și 29465/04, 20 iulie 2006
Sovtransavto Holding împotriva Ucrainei, nr. 48553/99, CEDO 2002-VII
Speil împotriva Austriei (dec.), nr. 42057/98, 5 septembrie 2002
Sporrong și Lönnroth împotriva Suediei, 23 septembrie 1982, seria A, nr. 52
Sramek împotriva Austriei, nr. 8790/79, 22 octombrie 1984
Stanev împotriva Bulgariei (MC), nr. 36760/06, CEDO 2012
Stankiewicz împotriva Poloniei, nr. 46917/99, CEDO 2006-VI
Star Cate Epilekta Gevmata și alții împotriva Greciei (dec.), nr. 54111/07, 6 iulie 2010
Staroszczyk împotriva Poloniei, nr. 59519/00, 22 martie 2007
Steel și Morris împotriva Regatului Unit, nr. 68416/01, CEDO 2005-II
Stegarescu și Bahrin împotriva Portugaliei, nr. 46194/06, 6 aprilie 2010
Stepinska împotriva Franței, nr. 1814/02, 15 iunie 2004
Storck împotriva Germaniei, nr. 61603/00, CEDO 2005-V
Stubbings și alții împotriva Regatului Unit, 22 octombrie 1996, *Culegere de hotărâri și decizii*, 1996-IV
Suda împotriva Republicii Cehe, nr. 1643/06, 28 octombrie 2010
Suküt împotriva Turciei (dec.), nr. 59773/00, 11 septembrie 2007
Suominen împotriva Finlandei, nr. 37801/97, 1 iulie 2003
Sürmeli împotriva Germaniei (MC), nr. 75529/01, CEDO 2006-VII
Süßmann împotriva Germaniei (MC), 16 septembrie 1996, *Culegere*, 1996-IV
Švarc și Kavnik împotriva Sloveniei, nr. 75617/01, 8 februarie 2007
Syngelidis împotriva Greciei, nr. 24895/07, 11 februarie 2010
Szűcs împotriva Austriei, 24 noiembrie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii*, 1997-VII

Tabor împotriva Poloniei, nr. 12825/02, 27 iunie 2006
Taşkın și alții împotriva Turciei, nr. 46117/99, CEDO 2004-X
Tatichvili împotriva Rusiei, nr. 1509/02, CEDO 2007-I
Terra Woningen B.V. împotriva Țărilor de Jos, 17 decembrie 1996, *Culegere*, 1996-VI
Teteriny împotriva Rusiei, nr. 11931/03, 30 iunie 2005
Thlimmenos împotriva Greciei (MC), nr. 34369/97, CEDO 2000-IV
Tiemann împotriva Franței și Germaniei (dec.), nr. 47457/99 și 47458/99, CEDO 2000-IV
Tierce împotriva San Marino, nr. 69700/01, CEDO 2003-VII
Tinnelly & Sons Ltd și alții și McElduff și alții împotriva Regatului Unit, 10 iulie 1998, *Culegere*, 1998-IV
Tocono și Profesorii Prometeiști împotriva Moldovei, nr. 32263/03, 26 iunie 2007
Tolstoy Miloslavsky împotriva Regatului Unit, 13 iulie 1995, seria A, nr. 316-B
Torri împotriva Italiei, 1 iulie 1997, *Culegere*, 1997-IV
Toziczka împotriva Poloniei, nr. 29995/08, 24 iulie 2012
Tre Traktörer Aktiebolag împotriva Suediei, 7 iulie 1989, seria A, nr. 159
Tregoubenko împotriva Ucrainei, nr. 61333/00, 2 noiembrie 2004
Treska împotriva Albaniei și Italiei (dec.), nr. 26937/04, CEDO 2006-XI (extrase)
Tsfayo împotriva Regatului Unit, nr. 60860/00, 14 noiembrie 2006
Tsikakis împotriva Germaniei, nr. 1521/06, 10 februarie 2011
Turczanik împotriva Poloniei, nr. 38064/97, CEDO 2005-VI
Tuziński împotriva Poloniei (dec.), nr. 40140/98, 30 martie 1999
Uçar împotriva Turciei (dec.), nr. 12960/05, 29 septembrie 2009
Ullens de Schooten și Rezabek împotriva Belgiei, nr. 3989/07, 38353/07, 20 septembrie 2011
Ulyanov împotriva Ucrainei (dec.), nr. 16472/04, 5 octombrie 2010
Unédic împotriva Franței, nr. 20153/04, 18 decembrie 2008
Union Alimentaria Sanders S.A. împotriva Spaniei, 7 iulie 1989, seria A, nr. 157
Užkauskas împotriva Lituaniei, nr. 16965/04, 6 iulie 2010
Valova și alții împotriva Slovaciei, nr. 44925/99, 1 iunie 2004
Van de Hurk împotriva Țărilor de Jos, 19 aprilie 1994, seria A, nr. 288
Van Droogenbroeck împotriva Belgiei, 24 iunie 1982, seria A, nr. 50
Van Orshoven împotriva Belgiei, 25 iunie 1997, *Culegere*, 1997-III
Varela Assalino împotriva Portugaliei (dec.), nr. 64336/01, 25 aprilie 2002
Vasilchenko împotriva Rusiei, nr. 34784/02, 23 septembrie 2010
Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) împotriva Elveției (nr. 2), nr. 32772/02, 4 octombrie 2007
Verlagsgruppe News GmbH împotriva Austriei (dec.), nr. 62763/00, 16 ianuarie 2003
Vermeulen împotriva Belgiei, 20 februarie 1996, *Culegere*, 1996-I
Vernillo împotriva Franței, 20 februarie 1991, seria A, nr. 198
Versini împotriva Franței, nr. 40096/98, 10 iulie 2001
Vilho Eskelinen și alții împotriva Finlandei (MC), nr. 63235/00, CEDO 2007-II
Vocaturu împotriva Italiei, 24 mai 1991, seria A, nr. 206-C
Voggenreiter împotriva Germaniei, nr. 47169/99, CEDO 2004-I (extrase))
Von Maltzan și alții împotriva Germaniei (dec.) (MC), nr. 71916/01, 71917/01 și 10260/02, CEDO 2005-V
Wagner și J.M.W.L. împotriva Luxemburgului, nr. 76240/01, 28 iunie 2007
Waite și Kennedy împotriva Germaniei (MC), nr. 26083/94, CEDO 1999-I
Warsicka împotriva Poloniei, nr. 2065/03, 16 ianuarie 2007
Weissman și alții împotriva României, nr. 63945/00, CEDO 2006-VII (extrase)
Werner împotriva Austriei, 24 noiembrie 1997, *Culegere*, 1997-VII

Wettstein împotriva Elveției, nr. 33958/96, CEDO 2000-XII
Wierzbicki împotriva Poloniei, nr. 24541/94, 18 iunie 2002
Wiesinger împotriva Austriei, 30 octombrie 1991, seria A, nr. 213
Woś împotriva Poloniei, nr. 22860/02, CEDO 2006-VII
Wynen împotriva Belgiei, nr. 32576/96, CEDO 2002-VIIN
X. împotriva Franței, 31 martie 1992, seria A, nr. 234-C
Yagtzilar și alții împotriva Greciei, nr. 41727/98, CEDO 2001-XII
Yakovlev împotriva Rusiei, nr. 72701/01, 15 martie 2005
Yavorivskaya împotriva Rusiei, nr. 34687/02, 21 iulie 2005
Yvon împotriva Franței, nr. 44962/98, CEDO 2003-V
Z și alții împotriva Regatului Unit (MC), nr. 29392/95, CEDO 2001-V
Zagrodnikov împotriva Rusiei, nr. 66941/01, 7 iunie 2007
Zalli împotriva Albaniei (dec.), nr. 52531/07, 8 februarie 2011
Zander împotriva Suediei, 25 noiembrie 1993, seria A, nr. 279-B
Zapletal împotriva Republicii Cehe (dec.), nr. 12720/06, 30 noiembrie 2010
Ziegler împotriva Elveției, nr. 33499/96, 21 februarie 2002
Zielinski și Pradal și Gonzalez și alții împotriva Franței (MC), nr. 24846/94 și 34165/96–34173/96, CEDO 1999-VII
Zimmermann și Steiner împotriva Elveției, 13 iulie 1983, seria A, nr. 66
Zollmann împotriva Regatului Unit (dec.), nr. 62902/00, CEDO 2003-XII
Zolotas împotriva Greciei, nr. 38240/02, 2 iunie 2005
Zumtobel împotriva Austriei, 21 septembrie 1993, seria A, nr. 268-A
Zvolsky et Zvolska împotriva Republicii Cehe, nr. 46129/99, CEDO 2002-IX.